

broedvogels
GREVELINGEN – 2014

Broedvogels GREVELINGEN – 2014

- Integrale telling
- BMP-plot inventarisatie
- Kustbroedvogels

veldwerk:

Integrale telling: zie lijst medewerkers op blz. 84

BMP-plots: Mark Hoekstein + Onno Boeren (bureau: Het Zeeuws Alternatief): BMP-plot 3, 5, 6 en 7

Kees de Kraker (bureau Sandvicensis): BMP-plot 1 en 2

René van Loo (Staatsbosbeheer): BMP-plot 4 en 8

kustvogels: Mark Hoekstein, Sander Lilipaly, Rob Strucker, Pim Wolf (allen DPM in opdracht Waterdienst Rijkswaterstaat), René van Loo en Kees de Kraker

rapportage en foto's: Kees de Kraker

Ecologisch adviesbureau SANDVICENSIS

Burghse ring 20

4328 LL Burgh-Haamstede

tel. 0111-653495 / 06-21696417

krakertjes@zeelandnet.nl

SANDVICENSIS – 2015 Overname van gegevens met bronvermelding toegestaan

Wijze van citeren: Kraker, C. de, 2015. Broedvogels Grevelingen – 2014. Ecologisch adviesbureau Sandvicensis, Burgh-Haamstede.

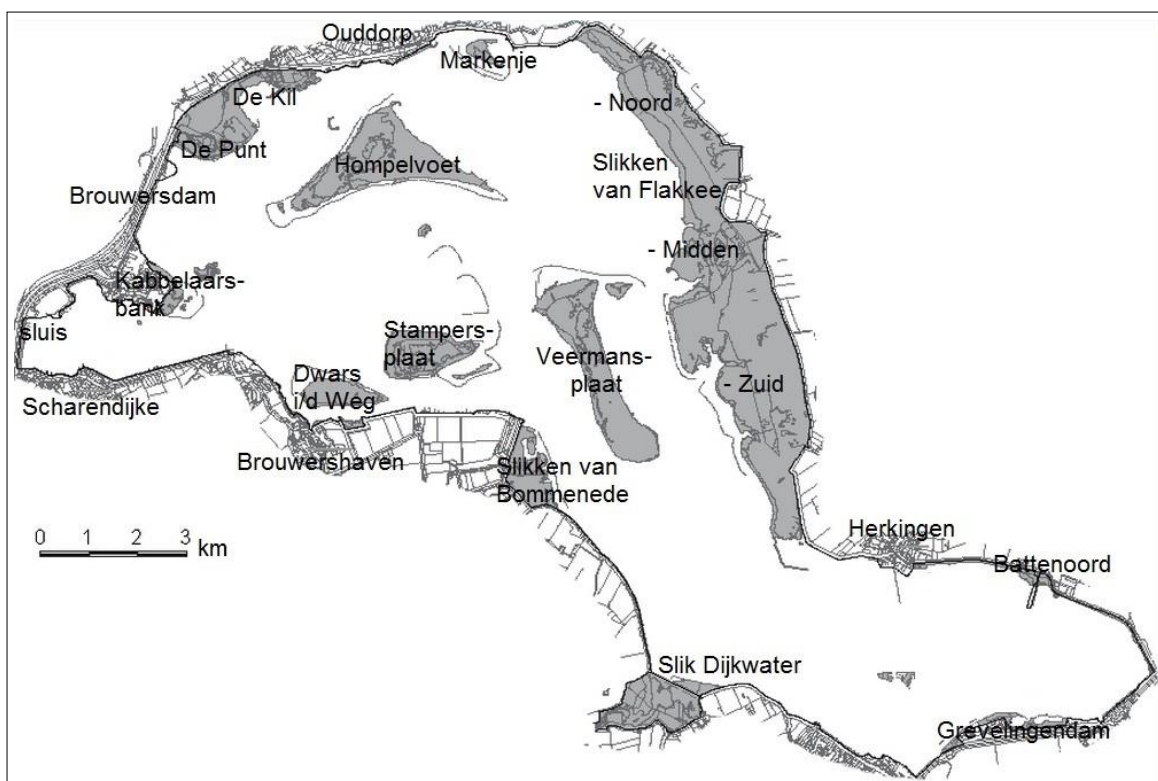
Een digitale versie van dit rapport (10,7 MB) wordt u op verzoek toegezonden.

Opdrachtgever: Staatsbosbeheer, Regio Zuid
Contactpersoon: William van der Hulle, opzichter Grevelingen
Haven van Bommenede 1
4316 PC Zonnemaire

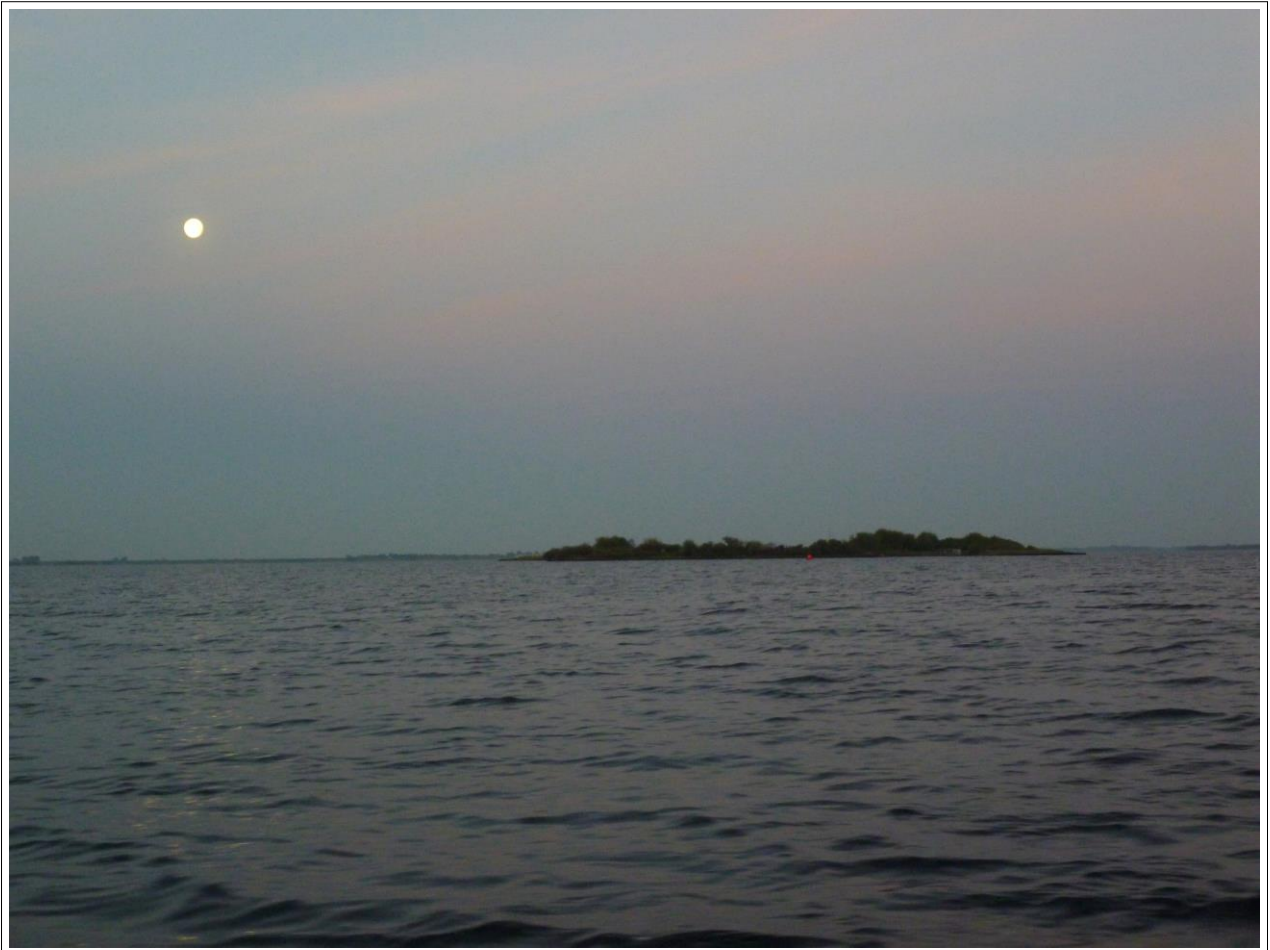
Omslag.

Figuur 1 (boven). Slikken van Flakkee (-Noord). De oeverzone op de Slikken van Flakkee-Noord en – Midden loopt langzaam af. Bij een iets lager peil valt al een groot oppervlak droog. Gedeelten die gedurende het broedseizoen permanent droogvallen bieden mogelijkheden voor kustbroedvogels.

Figuur 2 (onder). Naast kale droogvallende gronden zijn er ook gebieden waar bosontwikkeling plaatsvindt zoals hier op de Stampersplaat.

Figuur 3.
Kaart
Grevelingen

Figuur 4. De Grevelingen bestaat uit grootschalig open (zout) water. Bij de integrale broedvogeltelling wordt een groot deel van het landgebied onderzocht, maar recreatie-eilandjes zoals Archipel (boven) zijn nooit meegenomen.

Broedvogels GREVELINGEN

2014

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Samenvatting, aanbevelingen	6
3. Opzet van de broedvogelinventarisaties	10
4. Integrale broedvogeltelling 2014	12
44 jaar broedvogelinventarisatie in de Grevelingen	
Organisatie en verloop van de tellingen	
Weersomstandigheden in 2014	
Bespreking resultaten	
5. Resultaten BMP-plots Grevelingen 2014	
Algemeen overzicht	29
◆ 1. Hompelvoet	38
◆ 2. Veermansplaat	40
◆ 3. Slikken van Bommenede	42
◆ 4. Kabellaarsbank	44
◆ 5. Plasjes De Punt	46
◆ 6. Slik De Kil	48
◆ 7. Slikken van Flakkee-Noord	50
◆ 8. Slikken van Flakkee-Zuid	52
Bijlagen BMP-plots	
1. Inventarisatiegegevens BMP-plots	54
2. Aanvullende waarnemingen	56
6. Kustbroedvogels in 2014	
Bespreking resultaten	59
Kustvogels en peilbeheer	70
Natura 2000 instandhoudingsdoelen	72
Achtergrondgegevens kustbroedvogels	74
7. Literaturopgave	74
Bijlagen Integrale telling	
Bijlage 1. Toelichting instandhoudingsdoelen N2000	76
Bijlage 2. Broedvogeltabel Grevelingen 1971-2014	78
Bijlage 3. Overzicht resultaten integrale telling 2014	82
Bijlage 4. Gegevens organisatie integrale telling 2014	84

1. Inleiding

Wat betreft het monitoren van broedvogels en het tellen van watervogels heeft het natuurbeheer van de Grevelingen een traditie hoog te houden.

In 2000 werd de opzet van de broedvogelinventarisaties in het Grevelingenbekken zoals die sinds de afdamming van het gebied in 1971 plaatsvonden (zie blz. 10), gewijzigd. Sindsdien worden de resultaten van 8 BMP-plots en de kustbroedvogels jaarlijks in een rapport vastgelegd, daarnaast is er om de drie jaar een inventarisatie van de hele Grevelingen op vergelijkbare wijze als dat sinds 1971 gebeurde. Wat in 2014 weer het geval was. Hiermee wordt een overzicht gekregen hoe de ontwikkeling van het gebied voor broedvogels uitpakt. Enerzijds dient dit een algemeen wetenschappelijk belang en anderzijds verschaft het de beheerder – Staatsbosbeheer – informatie over het belang van het gebied, de kwaliteit van het beheer en de mate waarin doelstellingen worden bereikt. Het rapport dient als basis en motor voor concrete beheermaatregelen.

Omdat de gegevens deel uitmaken van een lange reeks uit voorgaande jaren, vallen afwijkingen meer op en kunnen bepaalde ontwikkelingen beter begrepen worden.

Kustbroedvogels worden in samenwerking met de medewerkers van Delta Project Management (in opdracht van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening) wel jaarlijks in heel de Grevelingen onderzocht. Kustbroedvogels vormen een belangrijke doelgroep voor het beheer.

In deze rapportage wordt ook aandacht geschonken aan de Natura 2000-instandhoudingsdoelen voor bepaalde broedvogels zoals die voor de Grevelingen in het definitieve aanwijzingsbesluit (2013) zijn vastgelegd en in een conceptbeheerplan.

Het broedseizoen 2014 week opvallend af van andere jaren door de bijzonder zachte winter en het extreem warme voorjaar. Aan de integrale tellingen verleende een groot aantal personen zijn medewerking.

Figuur 5. Handhaving van een lager peil gedurende het broedseizoen is van groot belang voor de beschikbaarheid van broedterrein voor kustvogels. Hier een schelpenbankje bij Markenje waarop veilig gebroed kan worden dankzij het iets lagere peil.

2. Samenvatting en aanbevelingen

Integrale telling

De Grevelingen is vooral voor kustbroedvogels een heel belangrijk gebied. Zelfs 43 jaar na de afsluiting en jarenlange vegetatie-ontwikkeling blijkt dat nog steeds het geval.

Buiten de jaarlijks getelde kustbroedvogels is de integrale telling er om de ontwikkeling van de overige broedvogels in beeld te brengen. Wat zijn de gevolgen van successie en beheer voor het aantalsverloop van deze vogels, die eens in de drie jaar worden geteld? Echter, lang niet altijd is de oorzaak van toe- of afname in het gebied zelf te vinden. Overleving gedurende het winterhalfjaar en de populatie-ontwikkeling op grotere schaal spelen eveneens een rol. Een mooi voorbeeld daarvan is de ontwikkeling van de Rietzanger, die heel lang in bescheiden aantal voorkwam, maar de laatste jaren sterk is toegenomen terwijl het geschikte habitat in de Grevelingen juist afneemt!

2014

In totaal zijn in 2014 91 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan 23 Rode Lijstsoorten. Van de 25 in 2008 en 2011 vastgestelde Rode Lijstsoorten namen er 11 toe en 12 af, 2 bleven gelijk. Bij de soorten die toenamen behoorden er 7 tot de categorie Gevoelig en 4 tot Kwetsbaar, bij de soorten die afnamen werden er 4 aangemerkt als Gevoelig, 7 als Kwetsbaar en 1 als Bedreigd. Dat sterker bedreigde soorten het meest gevoelig zijn voor afname ligt ook voor de hand, hun situatie is dus nog verder verslechterd.

Bij de ganzen zien we een lichte afname bij de Grauwe Gans en een sterke toename bij de Brandgans die op steeds meer plaatsen begint te broeden. Meeuwenkolonies zijn daarbij favoriet.

De Slobeend dreigt als broedvogel te verdwijnen en ook de Middelste Zaagbek neemt af. Bergeend, Krakeend en Kuifeend lieten enige toename zien.

Bij de roofvogels is er ten opzichte van 2011 niet zo veel veranderd: de Sperwer liep terug en de Havik nam iets af, terwijl Bruine Kiekendief en Buizerd gelijk bleven.

De weidevogels behoren tegenwoordig tot de grote verliezers, vooral Scholekster en Kievit namen in de Grevelingen sterk af. Ook landelijk is dat het geval. Beide soorten staan nog niet op de Rode Lijst, maar komen daar tegenwoordig wel voor in aanmerking. Van Sovon kregen ze alvast de code oranje. Het aantal Tureluurs daalde licht, maar de Grutto liet een kleine toename zien, al kan het zijn dat dit laatste door een dubbeltelling is veroorzaakt. Ook Veldleeuwerik en Graspieper vertoonden een toename. Het aantal Veldleeuweriken is sinds 2000 voortdurend toegenomen, terwijl deze soort landelijk (met name in het agrarisch gebied) steeds verder achteruit gegaan is.

Bij de moerasvogels lijkt de Rietzanger zijn top bereikt te hebben, terwijl de Cetti's Zanger flink is afgenomen. Dit laatste lijkt niet zozeer veroorzaakt door het habitat maar daarbij gaat het wellicht om de invloed van winterse omstandigheden waarvoor de soort gevoelig is.

Dankzij de zachte winter liet de Winterkoning een sterk herstel zien. Bij de overige zangvogels is er een toename van soorten die thuis horen in jong bos, terwijl struweelsoorten wat afnamen. De populatie van de Nachtegaal bleef de laatste zes jaar op het zelfde (hoge) niveau en lijkt met 173 broedparen zijn top te hebben bereikt.

Kraaiachtigen zijn door aanwezigheid van de Havik afgenomen, maar de Zwarte Kraai weet zich op een lager niveau te handhaven. De Ekster neemt nog verder af en wordt in heel veel gebieden gedurende het broedseizoen niet meer waargenomen.

BMP-plots

In 2014 werden in de gezamenlijke BMP-plots 77 soorten gevonden, waarvan er 16 op de Rode Lijst staan. Een nieuwe soort die nog niet eerder in een van de BMP-plots was vastgesteld, was het Baardmannetje met 6 territoria in het rietveld van Slik de Kil. Het totaal aantal territoria in de BMP-plots lag ruim 10% boven 2013 en is het hoogste wat tot nu toe geteld is. De stijging was met name te danken aan de vele kustbroedvogels op de Slikken van Bommenede en de toename van de Aalscholverkolonie op de Punt.

Behalve de toename van Aalscholver en Blauwe Reiger op de Punt, was er in het afgelopen seizoen een opvallende toename van Houtsnip

Momenteel beslaan de gegevens van de BMP-plots een periode van vijftien jaar. Daarmee is het mogelijk om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling in een bepaald plot en tot op zekere hoogte voor de Grevelingen als geheel. In de periode 2000-2014 lieten 31 soorten een duidelijke toename zien en 16 soorten een afname. Bij die 16 soorten staan vrijwel alle weidevogels en soorten als Slobeend en Zomertortel, wat dat betreft gaat de landelijke ontwikkeling niet aan de Grevelingen voorbij. Bij de soorten die toenemen staan uiteraard veel bos- en struweelvogels, maar ook diverse meeuwen, Dwergstern en vinkachtigen. Bij de overige 55 soorten wisselden toe- en afname zonder duidelijke trend, of ze bleven min of meer stabiel of het betrof onregelmatige broedvogels.

Hoewel BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid met 90 hectare een flinke omvang heeft, blijkt dat de ontwikkeling voor de weidevogels hier niet representatief is voor heel de hele Slikken-Zuid of de Grevelingen. Een belangrijke oorzaak zal gelegen zijn in de clustering van weidevogels.

Gevreesd wordt dat de komst van een recreatiepark pal tegen de plasjes de Punt aan, de mogelijkheden voor broedvogels hier in de toekomst sterk zal beperken. Het is dan ook de vraag of de huidige ontwikkeling van toenemende aantallen reigers en Aalscholvers zich daar zal voortzetten.

BMP-plot Slikken van Bommenede kende een bijzonder seizoen met naast een hoog aantal kustbroedvogels ook meerdere broedgevallen van Bruine Kiekendief en Roodborsttapuit, verdere bijzonderheden waren Ransuil en Cetti's Zanger. Het broedsucces van deze vogels werd behalve door de gunstige weersomstandigheden, wellicht ook positief beïnvloed door de late inscharing van runderen. De stippenkaarten met broedterritoria per soort berusten in het archief van het Staatsbosbeheer op Bommenede, waar ook de basisgegevens van voorgaande jaren zijn opgeslagen.

Kustbroedvogels

Kustvogels zijn karakteristiek voor het open landschap langs de kust. Voor de Grevelingen is dit kustlandschap een van de belangrijkste doeltypen. De enorme oppervlakte broedgebied voor pioniersoorten die in 1971 bij de afsluiting van de Grevelingen eenmalig ontstond na het wegvallen van het getij, is na verloop van tijd door toenemende begroeiing sterk afgenomen. Dit is een natuurlijk proces, maar met zorgvuldig beheer kunnen laag gelegen terreinen, eilandjes en schelpenbanken, langdurig geschikt blijven als broedplaats voor kustvogels als sterns, Kluten en plevieren.

2014

Het broedseizoen 2014 liet een wisselend beeld zien waarbij evenveel soorten toenamen als dat er afnamen. Afname was er bij Kluut, Bontbekplevier, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw en Grote Stern. Toename was er bij Kokmeeuw, Zwartkopmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Visdief, Noordse Stern en Dwergstern. Alleen de Strandplevier bleef precies gelijk, maar je zou ook kunnen zeggen dat de soort zich niet herstelde van de sterke afname in 2013.

Meest opvallende zaken zijn de verdere teruggang van Kluut en Bontbekplevier, de forse afname van de Kleine Mantelmeeuw en het kleine aantal Grote Sterns dat zich dit jaar op Markenje vestigde.

Kluut en Bontbekplevier nemen structureel af, terwijl Grote Sterns makkelijk van broedplaats wisselen en in 2014 voor de Slijkplaat in het Haringvliet kozen. Onduidelijk waardoor de fluctuaties van Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw veroorzaakt worden, misschien heeft het deels met de telomstandigheden te maken. Grote Mantelmeeuwen broeden in de Grevelingen niet in kolonieverband, maar met het toenemend aantal komen ze plaatselijk wel iets dichter op elkaar te zitten. Verwacht wordt dat de populatie zich nog aanzienlijk verder gaat uitbreiden. Bij invoering van 50 cm getij zullen broedplaatsen van andere kustvogels door de mantelmeeuwen worden bezet.

Ondanks de toename bleven Visdief en Dwergstern onder de in het conceptbeheerplan voor het Natura 2000-gebied Grevelingen genoemde minimale bijdrage aan het Deltatotaal, evenals de andere soorten waarvoor instandhoudingsdoelen gelden (Kluut, Bontplevier, Strandplevier en Grote Stern). Het instandhoudingsdoel of de minimale bijdrage van de Grevelingen daaraan is voor enkele soorten onrealistisch hoog en voor anderen te laag. Het is duidelijk dat nog veel maatregelen noodzakelijk zijn om de gewenste aantallen te halen. Invoering van 50 cm getij zonder een uitgebreid pakket aan mitigerende maatregelen zal tot een sterke afname van kustbroedvogels leiden.

De Grevelingen was in 2014 in internationaal opzicht van belang als broedgebied voor Strandplevier en Dwergstern. Verder was het gebied in nationaal opzicht van belang voor Kluut, Bontbekplevier, Zwartkopmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, Grote Mantelmeeuw, Grote Stern, Visdief en Noordse Stern.

Aanbevelingen

(Veel aanbevelingen uit voorgaande verslagen zijn nog onverminderd van kracht en worden hier daarom nog eens herhaald)

Integrale telling

- Om de Slikken van Flakkee-Zuid goed te kunnen tellen zijn 4 of in elk geval minstens 3 voertuigen noodzakelijk. Vooraf moeten goede afspraken gemaakt worden voor inventarisatie van gebieden die buiten de integrale telling vallen (o.a. De Punt-bos).
- Ten gunste van weidevogels zou men in gebieden waar een grote oppervlakte jonge struweelopslag in de nazomer gemaaid wordt (Veermansplaat, Slikken van Flakkee-Zuid, Dwars i/d Weg, Hompelvoet) gedeelten kunnen uitsparen (jaarlijks wisselend) waar paren met pulli dekking kunnen vinden. Dit is tevens gunstig voor insecten en planten.

BMP-plots

- Uitvoering van de eerder gedane aanbeveling met betrekking tot de Slikken van Flakkee-Zuid (herstel van oude krekens, graven van drinkputten op het hoger gelegen deel “de ganzewei”) ten behoeve van broedvogels als Slobeend, Tureluur, Grutto, ganzen en allerlei vogels buiten het broedseizoen, lijkt nog steeds zinvol.
- De groeiende Aalscholverkolonie op De Punt zal in combinatie met de daar gevestigde Blauwe Reigers in toenemende mate aantrekkelijk worden voor andere viseters als Lepelaar en zilvereigers. Met het oog op deze belangen is het van belang dat recreatieve bebouwing of infrastructuur op voldoende afstand blijft. Daarnaast moet bij naburige werkzaamheden rekening gehouden met het broedseizoen, dat voor Aalscholvers en reigers al vroeg in februari begint.

Kustbroedvogels

- Het is duidelijk dat goede resultaten van kustbroedvogels in de Grevelingen niet mogelijk zijn zonder het sturen op een iets lager peil gedurende het broedseizoen. Verruiming van de peilmarges is gewenst (zie blz. 70 peilbeheer). Het volgende beheer wordt aanbevolen:
Een peil dat gedurende de broedtijd tussen -24 en -30 cm NAP schommelt en daarbuiten tussen -25 en 0 cm NAP, met incidenteel (tweemaal enkele dagen: namelijk begin augustus en begin maart) hogere waterstanden tot +5 cm NAP lijkt voor duurzame aanwezigheid van kustvogelbroedterrein ideaal. Een dergelijk peilbeheer vereist bovendien geen aanpassingen van de bestaande oeverbescherming en recreatieve infrastructuur, daarom zou hiermee op zijn minst een aantal jaren geëxperimenteerd kunnen worden.
Evenals voorgaande jaren kan hier aan toegevoegd worden dat de invoering van een getijslag van 50 cm tot een zeer sterke afname van broedterrein en van kustvogels zal leiden. Indien daadwerkelijk tot uitvoering daarvan wordt overgegaan zal een groot aantal mitigerende maatregelen genomen moeten worden, waarvoor voldoende financiële middelen beschikbaar moeten zijn. Mitigatie dient voor de instelling van 50 cm getij plaats te vinden.
- Naast het peilbeheer zijn gerichte maatregelen, zoals het aanbrengen van schelpenvlakken, maaibeheer en isolatie van broedgebied belangrijk. Vanwege de lage ligging is het vaak lastig om werkzaamheden uit te voeren door een natte of te slappe bodem. Dit soort maatregelen dient dan ook bij voorkeur in de droge periode (zomer) of kort voor het broedseizoen (schelpen) te gebeuren. Een enkele maal zal van winterse omstandigheden (bevroren bodem) geprofiteerd kunnen worden, maar daar kun je tegenwoordig niet meer op wachten.
- Begrazing van kustvogelbroedterrein gedurende het broedseizoen moet indien mogelijk vermeden worden door het aanbrengen van rasters, graven van diepe geulen, inscharen van vee na de broedtijd of een andere type begrazer.
- Op Markenje is er sprake van ernstige oevererosie. Bij voorkeur zou dit opgelost moeten worden door het opsputten van zand aan de westzijde. Berijding met machines zou door spoorvorming het natuurlijke karakter van het plaatje sterk aantasten. Steenbestorting tegen de oever moet worden vermeden, dit trekt Zilvermeeuwen en vormt een schuilplaats voor ratten en marterachtigen. Overigens is grind in dit opzicht veel minder nadelig dan stort-/breuksteen. Van de Kleine Stampersplaat blijft steeds minder over. Ook hier zou een slimme vorm van opsputting of opbrengen van zand een mogelijkheid zijn om nog een gedeelte boven water te houden. Het verdient aanbeveling om dit soort werken met kostenplaatjes in het jaarprogramma op te nemen, zodat uitvoering gewaarborgd is.
- Wat betreft de Natura 2000-doelstellingen lijkt een regelmatige revisie van de daarbij genoemde aantallen een zinnige aangelegenheid. Veel te hoge en veel te lage doelstellingen die zelfs na het nemen van allerlei maatregelen niet haalbaar zijn, moeten worden vermeden.
- Voor nogal wat soorten in de Grevelingen geldt dat ze gemiddeld een te laag broedsucces hebben. Het realiseren van nieuwe broedgebieden dient dan ook bij voorkeur plaats te vinden op locaties met gunstige voorwaarden ten aanzien van de voedselsituatie en een geringe kans op predatie.

Dankwoord

Deze rapportage zou niet gemaakt kunnen worden zonder al dat inventarisatiewerk wat er aan vooraf ging. Een woord van dank voor de inzet van de tellers, met name de vrijwilligers, is dan ook zeker op zijn plaats. DeltaProjectManagement wordt bedankt voor de afstemming over de aantallen kustbroedvogels. RapRepro in Zierikzee zorgde zoals gewoonlijk voor een fraaie uitdraai van de papieren versie van de rapporten.

Figuur 6. De Aalscholverkolonie bij het meertje op De Punt is flink gegroeid.

3. Opzet van broedvogelinventarisaties in de Grevelingen

(vastgesteld in 1999)

Met de sluiting van de Brouwersdam in 1971 ontstond het Grevelingenmeer. Na het instellen van een vast peil op –20 cm N.A.P. viel een deel van het voormalig intergetijdengebied voorgoed droog. Het merendeel van de drooggevallen gronden kreeg de bestemming natuur (ca. 2700 ha) en wordt sindsdien als zodanig beheerd. Door de terreinbeherende instantie – tot 1975 de Dienst der Domeinen en vanaf 1975 het Staatsbosbeheer (eerst zelfstandig, later in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen) – werd in samenwerking met anderen, jaarlijks het hele gebied op broedvogels geïnterviewd.

Op deze wijze is een unieke reeks van gegevens tot stand gekomen, waarin de ontwikkeling van een gebied vanuit de nulsituatie tot een veel complexer geheel is vastgelegd. De resultaten daarvan zijn in een groot aantal rapporten verwerkt.

Sinds het begin van de tellingen is steeds volgens dezelfde methode gewerkt (turfmethode), waardoor de resultaten vergelijkbaar zijn. De resultaten geven een redelijke afspiegeling van de werkelijke aantallen broedvogels daar, waar het open gebied betreft. Voor weinig toegankelijke terreinen als riet, ruigte, struwelen en bossen was de gebruikelijke opzet niet erg geschikt. Bovendien geeft de turfmethode geen inzicht in de verspreiding van vogels in een bepaald gebied, waardoor deze voor het beheer minder bruikbaar zou zijn. Nauwkeuriger en meer informatie wordt verkregen met broedvogelkartering volgens de BMP-methode, deze sluit ook beter aan bij de praktijk elders in den lande. Omdat het ondoenlijk is het hele gebied jaarlijks op deze wijze arbeidsintensieve te inventariseren, is gekozen voor:

1. jaarlijks, inventarisatie van een aantal representatieve proefvlakken volgens de BMP-methode
2. jaarlijks, inventarisatie van kustvogels in heel de Grevelingen
3. 1x per drie jaar, inventarisatie van alle soorten in heel de Grevelingen op dezelfde wijze als tot 1999 gebeurde (3 tellingen, turfmethode). Dus van 1971 t/m 1999 jaarlijks, vervolgens in '02, '05, '08, '11, **2014**
4. op de Hompelvoet en Markenje worden jaarlijks alle broedvogels geïnterviewd

Enmaals in de drie jaar wordt dus nog op de oude voet verder gegaan, zodat de opgebouwde gegevensreeks, die de ontwikkeling van heel de Grevelingen globaal weergeeft, gecontinueerd wordt. Daarnaast wordt meer detailinformatie verkregen door het nauwkeurig karteren van broedvogels in een aantal geselecteerde gebieden.

Omdat kustvogels vaak sterk geclusterd in wisselende kolonies broeden, heeft het werken met proefvlakken voor deze soorten weinig zin. Voor het beheer van de Grevelingen vormen kustvogels een zeer belangrijke doelgroep. Jaarlijks worden gegevens van alle broedgevallen van kustvogels in het Deltagebied door de Waterdienst van Rijkswaterstaat verzameld. Deze instantie (voorheen Deltadienst, later RIKZ) was van meet af aan ook betrokken bij de gebruikelijke inventarisaties in de Grevelingen. Vanwege het belang dat alle betrokkenen hechten aan informatie over het jaarlijks verloop van de aantallen broedende kustvogels in het gebied, worden deze nog steeds overal geteld, ook buiten de BMP-plots. In de Grevelingen wordt een deel van deze gegevens in samenwerking met genoemde instantie verzameld.

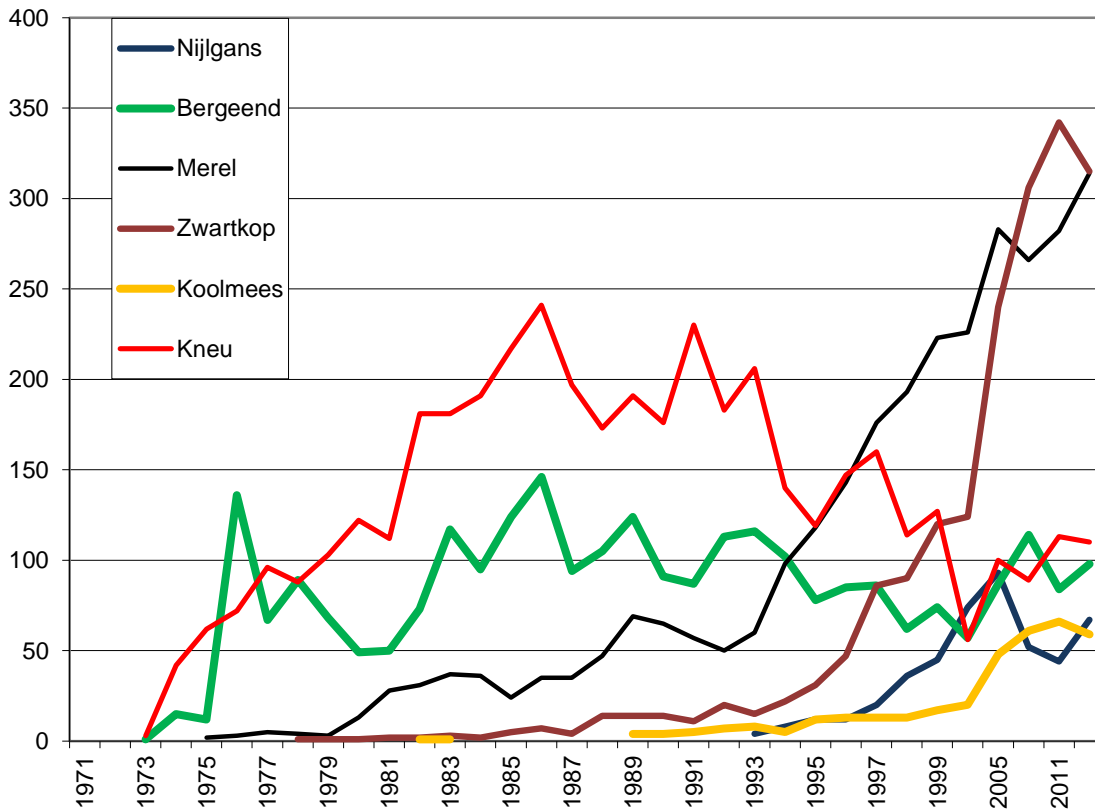
De inventarisatiegegevens van de Hompelvoet en Markenje worden meer uitgebreid vastgelegd in het jaarlijkse rapport van de vogelwachter.

Turfmethode

Alle gebieden worden 3x bezocht (april, mei, juni). Tijdens de inventarisatie worden alle waarnemingen die op een broedgeval / territorium duiden geturfd (per soort bij elkaar opgeteld). Veel soorten worden slechts eenmaal of tweemaal geteld, waarbij de hoogste score (binnen de datumgrenzen) als aantal broedvogels van het geïnterviewde gebied wordt aangehouden. Door het geringe aantal bezoeken zijn de resultaten, met name in een meer gesloten landschap, sterk afhankelijk van weersomstandigheden en tijdstip van één enkele inventarisatie. Bepaalde soorten kunnen moeilijk vastgesteld worden (o.a. roofvogels, nachtvogels, sommige eenden). De ruimtelijke spreiding van soorten in een bepaald gebied wordt niet vastgelegd. Met relatief weinig inspanning wordt een groot gebied onderzocht.

BMP-Methode (Broedvogel Monitoring Plot)

Gestandaardiseerde methode waarbij verspreid in het broedseizoen een minimum aantal bezoeken aan een bepaald gebied (proefvlak) gebracht wordt en de soorten aan de hand van broedcriteria op kaart worden ingetekend. Na afloop van het broedseizoen worden de verschillende waarnemingen per soort samengevoegd en volgens vastgelegde regels (zoals: aantal waarnemingen binnen bepaalde datumgrenzen), het aantal territoria of broedgevallen vastgesteld. Op de plaats van het broedgeval of in het midden van het territorium komt een stip te staan. De stippenkaart legt dus de verspreiding van een soort in een gebied op overzichtelijke wijze vast. Tegenwoordig kunnen de gegevens ook direct bij Sovon online ingevoerd worden → autoclustering.

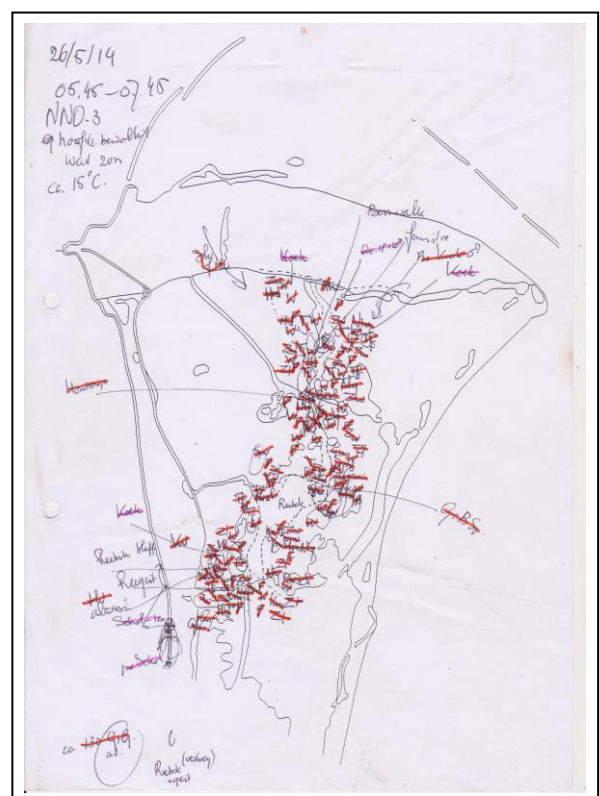
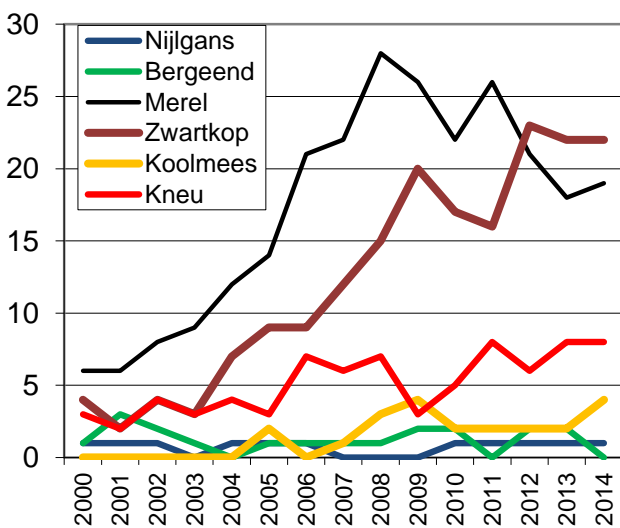
Figuur 7. Aantalsverloop van 6 soorten broedvogels op basis van integrale tellingen in de Grevelingen sinds de afsluiting in 1971. Aantallen t/m 1999 jaarlijks, vervolgens 3-jaarlijks ('02, '05, '08, '11, '14). In vergelijking met de jaren daarvoor is het verloop in de bovenstaande grafiek na 1999 te steil.

Integrale tellingen

Dankzij de integrale tellingen kan het populatieverloop in heel de Grevelingen van iedere soort sinds de afsluiting (1971) in beeld gebracht worden (Figuur 7). Hierboven het verloop van **Nijlgans** (aanvankelijk een snel stijgende nieuwkomer), **Bergeend** (al vroeg aanwezig, golfbeweging zonder duidelijke trend), **Merel** (trage start sinds 1975, vanaf 1994 snel toenemend), **Zwartkopje** (trage start sinds 1978, na 1993 sterke toename), **Koolmees** (incidenteel aanwezig periode 1980-1990, 1991-2002 langzame toename, na 2002 iets meer toenemend), **Kneu** (1973-1986 sterk toenemend, maximale aantallen 1982-1993, sinds 1994 afnemend met tussentijds wel enig herstel en tegenwoordig redelijk stabiel).

BMP-plots

BMP-plots geven inzicht in vestigingspatroon en aantalsverloop van vogelsoorten binnen een plot.

Figuur 8. boven: Verloop aantal territoria van enkele soorten in het BMP-plot Veermansplaat periode 2000-2014
 rechts: Veldkaart inventarisatie Veermansplaat op 26 mei 2014. De gegevens worden thuis op soortkaarten overgezet, met een kleur die per bezoek verschillend is. Aan het eind van het seizoen worden de territoria vastgesteld aan de hand van de SOVON-criteria.

Figuur 9. In de Brouwersdam zit sinds 1978 een koker die de Grevelingen verbindt met de Noordzee. Bij deze sluis is er in het voorjaar veel belangstelling van sportvissers, maar ook van zeehonden, Aalscholvers, meeuwen en Visdiefjes voor de intrekende vis.

4. Integrale broedvogeltelling 2014

44 jaar broedvogelinventarisaties in de Grevelingen

Mei 1971 werd de Grevelingen met de Brouwersdam afgesloten van zee. Daarvoor was het een zeearm die via het Zijpe verbonden was met de Oosterschelde en via het Krammer-Volkerak met de grote rivieren. Een getijdengebied met een verschil tussen hoog- en laagwater van circa 2,5 meter en droogvallende slikken en zandbanken.

Met het instellen van een vast peil tussen het vroegere hoog- en laagwater in van – 20 cm NAP vielen grote gebieden voor goed droog. Sindsdien zijn hier jaarlijks broedvogels geïnventariseerd. De ontwikkeling van het gebied vinden we grotendeels weerspiegeld in het verloop van de broedvogelaantallen.

Van een open door de zee overstromd gebied raakten de drooggevallen delen steeds meer begroeid. Maar het water in de Grevelingen bleef even zout als vroeger dankzij de in 1978 gerealiseerde doorlaatopening in de Brouwersdam, waardoor sindsdien het Noordzeewater de Grevelingen in- en uit stroomt. Omdat de opening ten opzichte van de inhoud van het Grevelingenbekken klein is, veroorzaakt dit in- en uitstromende water slechts een minigetij van 6 cm. Niettemin kunnen allerlei organismen van microscopisch klein tot aan zeehonden toe, door de sluis de Grevelingen in of uit. Dankzij het zoute water blijven laaggelegen oevers kaal of houden een lage zilte vegetatie.

Het natuurbeheer dat door Staatsbosbeheer in opdracht van het Natuur- en Recreatieschap de Grevelingen wordt uitgevoerd, bestaat uit maatregelen als voorlichting, begrazing, maaibeheer, inrichting van terreinen voor kustbroedvogels en toezicht. Daarnaast is onderzoek onontbeerlijk om de effectiviteit van het beheer te meten, daarin bij te kunnen sturen en de ontwikkeling van het gebied nauwgezet te volgen.

Broedvogelinventarisatie is een belangrijk meetinstrument dat aangeeft hoe het er met de terreinen op dat moment voorstaat en uit de gegevens van een reeks van jaren kan de ontwikkeling van het gebied worden afgeleid: hoe het was en welke kant het opgaat. Dat er in 40 jaar hier heel veel is veranderd blijkt uit de complete broedvogeltabel van Bijlage 2 en uit tal van grafieken in dit rapport die het aantalsverloop van allerlei soorten weergeven. Het is altijd weer spannend om na het optellen van alle vastgestelde territoria, de aantallen te vergelijken met die van de vorige telling.

Organisatie en verloop van de tellingen

Staatsbosbeheer die de uitvoering van het natuurbeheer in de Grevelingen verzorgt, neemt het initiatief en zorgt voor mensen en materieel, in dit geval werd dat geregeld door Nellie Sinnige, schipper bij Staatsbosbeheer.

Sinds de afsluiting van de Grevelingen in 1971 tot en met 1999 zijn de broedvogels hier jaarlijks geïnventariseerd. De daarbij gebruikte turfmethode wordt beschreven op blz. 10. Er worden drie inventarisatierondes van twee dagen georganiseerd, waarbij in groepjes vaste routes door het gebied gelopen worden.

Door bij de verwerking van de inventarisatiegegevens van de drie telrondes de opdeling van grotere gebieden in apart getelde gedeelten te handhaven (bijvoorbeeld: Veermansplaat: 4 eenheden) wordt het maximale aantal uit deze methode gehaald. De gegevens zijn verzameld en uitgewerkt door Kees de Kraker. Als criterium voor het vaststellen van de broedterritoria zijn de datumgrenzen van Sovon gebruikt. Overigens is er voor het bepalen van het totaal aantal broedvogels per soort voor heel de Grevelingen al langer sprake van een duidelijke mengvorm omdat ook de resultaten van een aantal BMP-plots, Hompelvoet en kustbroedvogeltellingen worden ingebracht.

Evenals in 2011 was er doorgaans sprake van een ruime bezetting met tellers. Organisatorisch is het altijd erg van belang om de ervaren personen met vogel- en gebiedskennis goed over de telroutes te verdelen.

De gegevens aangaande de tellingen zoals data, weersomstandigheden, medewerkers en de uitgewerkte telresultaten, zijn te vinden in Bijlage 3 en 4 aan het eind van dit rapport. De basisgegevens, de aantallen per telling, zijn niet in dit rapport opgenomen.

Compleetheid van de telling

Hoewel er bij de integrale telling een groot deel van de Grevelingen geteld wordt, zijn er van meet af aan en in de loop der jaren gebieden die niet (meer) geïnventariseerd worden. Was het in de beginjaren nog een overzichtelijk gebeuren, met de opkomst van struweel en bos werden de gebieden minder toegankelijk.

Gebieden die nooit geteld zijn of in de loop der jaren zijn afgefallen betreffen: recreatie-eilandjes Archipel, Mosselbank en Ossenhoek, verder Vogelhol, Brouwersdam, westelijk gedeelte Kabellaarsbank, De Punt (o.a. Schor tussen de wegen), De Val, Stellegors, struweel en grasland Herkingen-Battenoord, Grevelingendam. Vanwege de ontoegankelijkheid wordt bij de Slikken van Flakkee-Noord alleen vanaf de routes geteld en op de Slikken van Flakkee-Zuid het struweel onvolledig onderzocht. Daarbij gaat het hoofdzakelijk om bos- en struweelvogels en een veel kleiner aantal vogels van meer open gebied (Scholekster etc.) en water- en moerasvogels. In 2014 werden Bos de Punt/Slik de Kil-West en Slik Dijkwater eveneens niet volledig onderzocht.

Weersomstandigheden in 2014

De weersomstandigheden gedurende winter en voorjaar zijn van invloed op de aantallen broedvogels en het broedsucces. Hieronder een korte samenvatting.

winter 2013-2014: een buitengewoon zachte winter zonder vorstdagen met slechts een enkele keer wat nachtvorst, ook was de winter aan de droge kant en erg zonnig.

Het zachte winterweer had tot gevolg dat er weinig sterfte was bij vorstgevoelige soorten als Winterkoning en Blauwe Reiger. Vanwege de zachte winter en het daarop volgend zachte voorjaar kwam de grasgroei al vroeg op gang en begonnen veel vogels wat vroeger met broeden. Maar in de Grevelingen is alles altijd later omdat de temperatuur door het koude zeewater hier minder snel oploopt en de wind het land afkoelt.

maart	– zonnig, droog en erg zacht
april	– neerslag Hompelvoet - 22 mm, zeer zacht en droog, normale hoeveelheid zon
mei	– neerslag Hompelvoet - 52 mm, vrij koel, aan de natte kant en stevige wind
juni	– neerslag Hompelvoet - 22 mm, wisselend, droog, vrij warm en zonnig
juli	– neerslag Hompelvoet - 55 mm, over het algemeen zonnig en soms zeer warm met enkele zware buien

Voor de telresultaten zijn de weersomstandigheden tijdens de inventarisaties van groot belang. Bij stil weer is vogelzang over veel grotere afstand hoorbaar dan bij regen of harde wind. In de laatste omstandigheden zingen de vogels ook minder. Met name het weer bij de telling in mei die voor veel soorten het zwaarst weegt (april te vroeg en juni te laat) is in dat opzicht belangrijk. In Bijlage 4 op blz. 84 worden de weersomstandigheden tijdens de gezamenlijke inventarisaties vermeld.

Bespreking resultaten

In totaal zijn in 2014 91 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan 23 Rode Lijstsoorten. Sinds de afsluiting in 1971 zijn in totaal 120 vogelsoorten in de Grevelingen als broedvogel genoteerd, een compleet overzicht van de jaarlijkse aantallen sinds 1971 vindt u in Bijlage 1. De aantallen per gebied in 2014 zijn opgenomen als Bijlage 2.

Nieuw sinds 2011: Baardman

Wel in 2014 maar niet in 2011 waren voorts: Wintertaling, Tafeleend, Groene Specht, Gele Kwikstaart

Niet in 2014, maar wel in 2011 waren: Soepgans, Torenvalk, Holenduif, Grauwe Vliegenvanger

Bij de grafieken in de hier volgende bespreking moet men in de gaten houden, dat sinds 1999 de gegevens niet jaarlijks, maar 3-jaarlijks zijn weergegeven. Hierdoor lijkt bijvoorbeeld de toename van ganzen sneller te verlopen (steilere lijn) dan dat bij een jaarlijks verloop het geval zou zijn. Voor de bespreking van kustvogels wordt verwezen naar het laatste gedeelte van dit rapport.

Watervogels

Veel watervogels kunnen wel in een zoute omgeving foerageren maar wanneer het om drinken of poetsen gaat zoeken ze doorgaans zoet water op. Sommigen doen dat door in een zoete omgeving te overnachten, zoals de Brilduiker en Middelste Zaagbek. Bij een permanent verblijf en zeker met jonge kuikens, kunnen maar weinig watervogels zonder zoet water. In de Grevelingen is zoet water schaars, het is slechts aanwezig in gegraven drinkputten en tijdelijke regenplassen. Fuut (1 paar) en Dodaars (7 paar) vinden we alleen bij de zoete meertjes in het duingebied van De Punt. Toename zit er niet in, de stand is al jarenlang stabiel. Wat hier wel toeneemt is de Blauwe Reiger (8 → 12, zachte winter!) en de Aalscholver (84 → 142). In een overzichtje van Aalscholverkolonies in 2014 door Sovon, bleek de kolonie op De Punt de snelst groeiende van Nederland. Een deel van deze Aalscholvers foerageert in de Grevelingen, maar het merendeel vliegt daarvoor in westelijke richting naar de Voordelta (info: George Tanis).

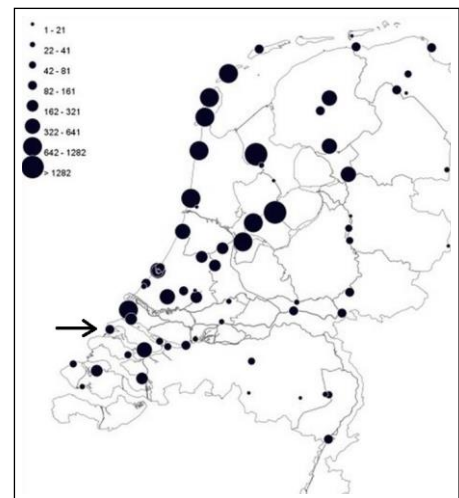
De Blauwe Reigers foerageren vooral binnendijs op Goeree, maar ook in aangrenzende gebieden binnen de Grevelingen, zoals de Hompelvoet, wordt de soort nu frequenter waargenomen.

Knobbelzwanen met kuikens redden het ook niet in zout water (6 → 4). Ganzen zijn in dat opzicht wat beter aangepast, de kuikens foerageren bovendien uitsluitend op land al kunnen ze daar ook niet zonder zoet water. Ganzen broeden het liefst op eilandjes waar ze minder last hebben van predatoren. Broedbiotoop, bij voorkeur vochtige ruigte, is echter schaars vanwege de zilte oevers en het op de meeste locaties uitgevoerde maai- en begrazingsbeheer. De populatie van de Grauwe Gans is daardoor al jaren stabiel: sinds 2008 schommelt het aantal rond de 300 paar (2014: 294), waarvan de helft op de Hompelvoet.

De Brandgans is nog in opkomst. Wat broedhabitat betreft stelt deze soort minder eisen aan de hoogte van de vegetatie en zoekt -waar mogelijk- de bescherming van een meeuwenkolonie. De Grauwe Gans broedt daarvoor te vroeg in het seizoen: maart-april tegen Brandgans: mei-juni. De ganzen kunnen vrij dicht op elkaar broeden. Het merendeel van de Brandgans (100 paar) broedt op Markenje, maar ook in de meeuwenkolonies op de Hompelvoet (12), Dwars in de Weg (11) en Veermansplaat (8) heeft de soort zich gevestigd. Het valt te verwachten dat de aantallen binnen enkele jaren die van de Grauwe Gans zullen overstijgen. Op Markenje zorgt het territoriaal gedrag binnen de Brandgansgemeenschap voor veel onrust onder Kokmeeuw, Visdief en Grote Stern waar tussen ze nestelen.

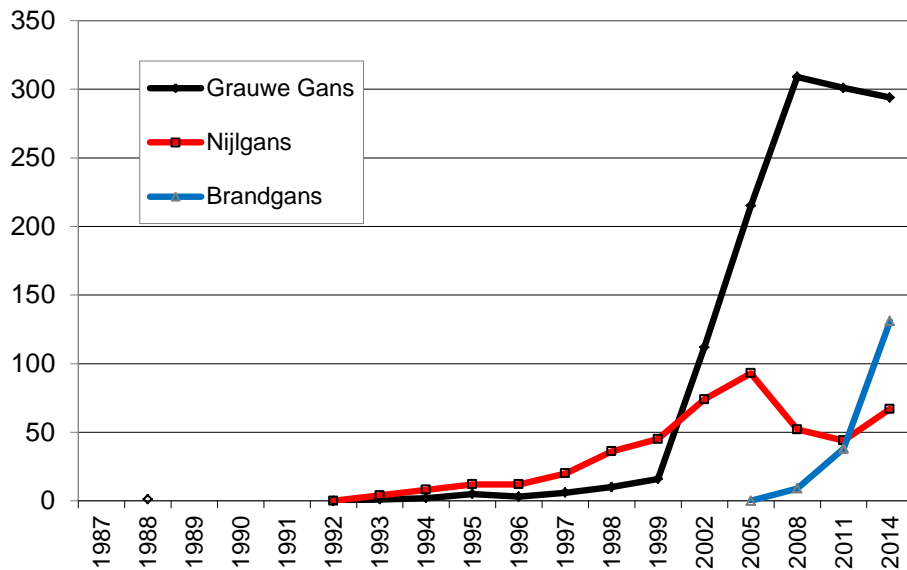
De Nijlgans die vanwege het nog veel sterkere territoriaal gedrag soortgenoten op grote afstand houdt, lijkt zich weer wat te herstellen van de achteruitgang van de laatste jaren (Figuur 11). Droogte (gebrek aan zoet water), predatie door Havik van zowel kuikens als adulten en mogelijk afschot buiten het broedseizoen zijn belangrijke sterftekenners. Stabilisatie rond het huidige niveau valt op basis van de jongenproductie te verwachten. Het gemiddeld broedsucces van Grauwe Gans (ca. 1,5), Brandgans (ca. 2) en Nijlgans (ca. 1) was de afgelopen jaren niet slecht. Onder normale omstandigheden (geen verhoogd afschot) is dat bij Grauwe Gans en Brandgans voldoende voor een groeiscenario.

In vergelijking met veel andere gebieden is de (Grote) Canadese Gans in de Grevelingen nog

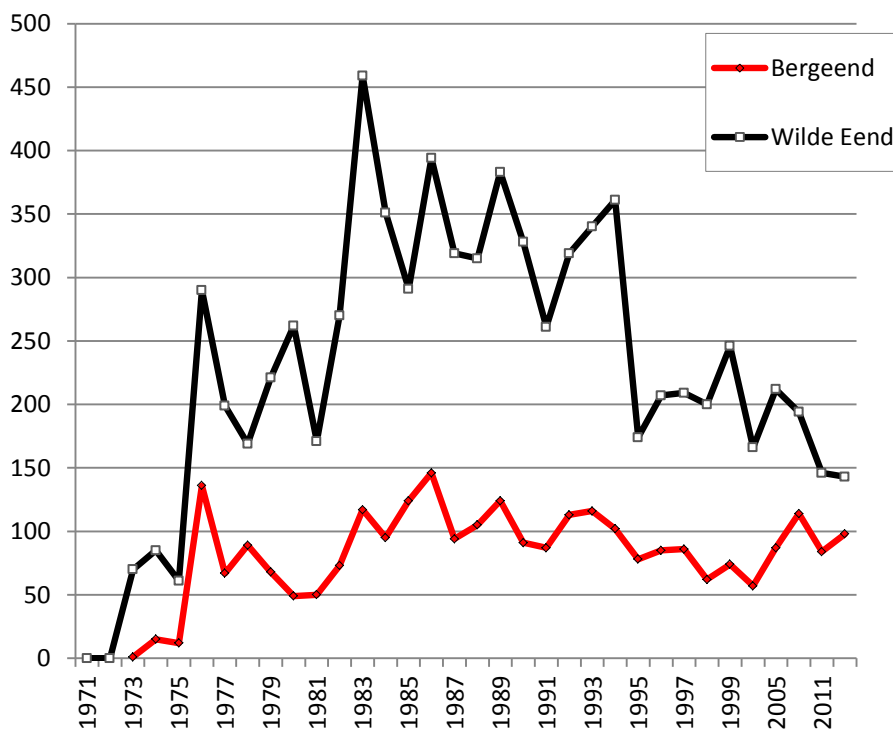

Figuur 10. Aalscholverkolonies in Nederland in 2014 volgens Sovon (overzicht niet volledig).

bijzonder schaars, maar er zit een toename in de waarnemingen en het aantal broedparen neemt voorzichtig toe (1 → 5). Evenals de Brandgans zoekt de soort hiervoor de meeuwenkolonies op, al ziet het er voorlopig niet naar uit dat de Canadese Gans de Brandgans achterop gaat.

Figuur 11. Aantalontwikkeling Grauwe Gans, Nijlgans en Brandgans in de Grevelingen sinds 1987.

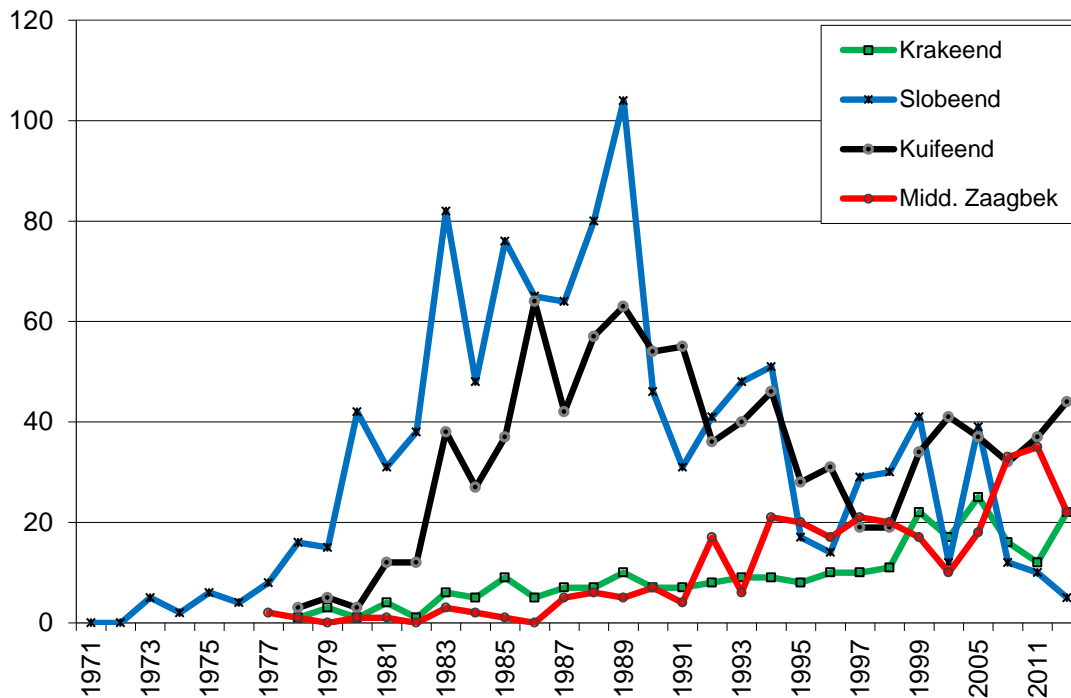
Figuur 12. Aantalontwikkeling Bergeend en Wilde Eend in de Grevelingen sinds 1987.

Zoals reeds gezegd, is de Grevelingen met grootschalig zout water ook voor veel eenden geen geweldig broedgebied omdat het grootbrengen van kuikens hier lastig is. Daarnaast zorgt de aanwezigheid van Havik voor nogal wat predatie onder adulte vogels en is de kuikenpredatie door meeuwen altijd hoog.

De Bergeend (Figuur 12) is een moeilijk te inventariseren soort omdat er veel niet broedende exemplaren in de Grevelingen overzomeren en het verschil met broedvogels lang niet altijd duidelijk is. Soms worden daarbij fouten gemaakt, zodat er wel eens te veel broedparen getoeterd worden en soms te weinig. Het gemiddeld broedsucces in de Grevelingen is laag en bovendien worden adulten in de broedtijd veelvuldig het slachtoffer van predatie door Havik. Het aantal

broedparen kan dan ook alleen maar op peil blijven door instroom van vogels die elders zijn opgegroeid.

Met 143 paar kwam de Wilde Eend vrijwel gelijk met de telling uit 2011 (146).

Figuur 13. Aantalsontwikkeling Slobeend, Kuifeend, Krakeend en Middelste Zaagbek in de Grevelingen sinds de afsluiting.

De Slobeend lijkt als broedvogel uit de Grevelingen te gaan verdwijnen (Figuur 13). Het is een zoetwatersoort die in de Grevelingen maar zelden broedsucces heeft en waarbij wellicht weinig instroom van elders plaatsvindt want de Nederlandse populatie neemt al gedurende lange tijd af. Voor Krakeend en Kuifeend is de Grevelingen als broedgebied van weinig betekenis. Ze moeten het toch vooral hebben van de weinige zoetwaterplasjes of van locaties vanwaar ze met kuikens zoet water binnendijs kunnen bereiken. Meeuwenkolonies vormen een favoriet broedgebied. Voor de Middelste Zaagbek is de Grevelingen nog steeds het belangrijkste broedgebied in Nederland, al is dat belang wat verminderd geworden door afname in de Grevelingen en opkomst/toename in andere gebieden als Veerse Meer, Krammer-Volkerak en Haringvliet. De toename in Figuur 13 van 2005-2011 wordt veroorzaakt door een andere manier van inventariseren. Tot 2005 is het aantal broedparen vrijwel uitsluitend gebaseerd op het aantal waargenomen vrouwtjes met pulli, vanaf 2006 worden territoria genoteerd waarbij de ruimere Sovoncriteria worden toegepast. De aantallen tussen de beide periodes zijn eigenlijk niet te vergelijken want de laatste jaren worden er heel weinig paren (vrouwtjes) met kuikens gezien. Broedende vrouwtjes worden nog al eens door Havik nabij de broedgang gepredeerd. De toekomst voor de Middelste Zaagbek in de Grevelingen ziet er niet zo rooskleurig uit.

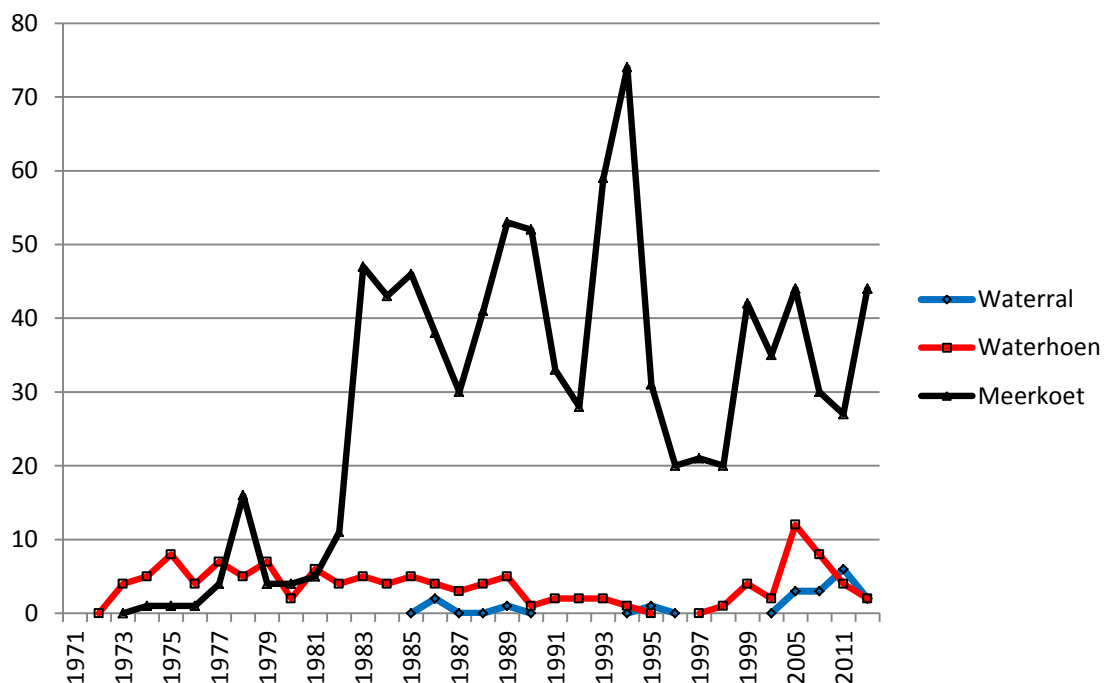
Hoenders en rallen

Van 2011 naar 2014 halveerde de stand van de Fazant (54 → 26). Buiten de Slikken van Flakkee waar de soort af nam (37 → 20), werd de Fazant alleen vastgesteld op Slikken (4) – en Schor (1) van Bommenede en de Stampersplaat (1). Op Dwars in de Weg, Kabbelaarsbank en de Punt werden geen broedvogels meer genoteerd. Laatstgenoemd gebied was enkele decennia geleden nog een waar bolwerk waar tientallen exemplaren langs de wegwant scharrelden.

Meerkoet, Waterhoen en Waterral hebben een hogere oeverbegroeiing en zoet- of op zijn minst brak water nodig voor het opgroeien van hun kuikens. Het voorkomen van deze soorten als broedvogel is dan ook altijd gerelateerd aan de aanwezigheid van zoet – licht brak water. Groot hoeft dat niet altijd te zijn. Voor een Meerkoet is een sloot of veedrinkput al voldoende, terwijl Waterhoentjes in dat opzicht meer eisend zijn. Natte omstandigheden (neerslag) in het voorjaar zijn voor deze soorten gunstig. Het vaststellen van territoria van de Waterral is vaak alleen mogelijk bij inventarisatie in het donker, waarbij de roep wordt afgespeeld. Het aantal territoria wordt hoofdzakelijk bepaald door het verloop van de soort bij de Plasjes op de Punt. Daarbuiten is er incidenteel een territorium op Slik de Kil of de Slikken van Flakkee-Noord. Omdat er alleen in de BMP-plots met geluid gewerkt wordt, is het aannemelijk om te veronderstellen dat het werkelijk aantal wellicht iets hoger zal liggen. Tot ver in april zijn vaak nog overwinterende rallen en doortrekkers in het gebied aanwezig. Onbekend waardoor de fluctuaties op de

Figuur 14. Meerkoet in uitwatering de Kil bij de Punt van Goeree. Hier wordt het polderwater uit de Nieuw-en Westlandpolder door het Kilgemeal uitgeslagen op de Grevelingen. Intrek van vis vanuit de Grevelingen naar de polder is helaas niet mogelijk. Door de vermenging van zoet polderwater met het water van de Grevelingen zijn hier vaak brakke situaties. De laaggelegen oevers zijn grotendeels met riet begroeid. In 2014 werd hier voor het eerst het broeden van Baardmannetjes vastgesteld. Het verloop van de hier broedende soorten wordt gevolgd middels BMP-plot Slik de Kil, dat het deel ten noorden van de uitwatering beslaat.

Figuur 15. Aantalsverloop Waterral, Waterhoen en Meerkoet sinds de afsluiting in de Grevelingen.

Punt veroorzaakt worden. De toename bij de Meerkoet komt vooral doordat een hoger aantal op de Slikken van Flakkee geteld werd (6→ 22). Waterhoentjes hebben in de Grevelingen weinig broedsucces en landelijk doet de soort het al lange tijd niet goed.

Roofvogels

Lange tijd - van 1973 tot 1999 - ging het bij broedgevallen van roofvogels vrijwel uitsluitend om Bruine Kiekendief en Torenvalk. Open gebied waarin tot begin tachtiger jaren ook torenvalkkasten stonden en waar Bruine Kiekendieven tussen riet, ruigte en jong struweel een plekje vonden. Het duurde tot 1999 voordat in het jonge bos ook soorten als Buizerd en Sperwer tot broeden kwamen, het jaar daarop gevolgd door Havik.

Bruine Kiekendief. Al bijna 20 jaar schommelt het aantal van de Bruine Kiekendief nu rond de 15 territoria en daarmee blijft hij de talrijkste roofvogel in de Grevelingen. De soort weet zich ondanks de voortschrijdende successie goed te handhaven.

Het overgrote deel van de broedvogels is te vinden in de aan land grenzende gebieden (Figuur 17). Op de eilanden is er weinig voedsel: jonge Hazen en Konijnen ontbreken, terwijl er ook vrijwel geen muizen voorkomen. Ze moeten het daar vooral hebben van jonge vogels, maar dat is geen vetpot. De kiekendieven die op de eilanden broeden, steken dan ook vaak over naar de vaste wal om daar te jagen. Het broedsucces is vaak laag en ligt doorgaans flink beneden het Zeeuwse gemiddelde dat de laatste jaren rond 3 vliegvlugge jongen per succesvol paar schommelt (Castelijns 2014).

Havik : Ten opzichte van 2011 was er enige afname. Aan het vaststellen van territoria van de Havik middels de gevolgde methode (3 bezoeken) zit echter nogal een toevalsfactor. Over het algemeen is het overgrote deel van de territoria jaarlijks bezet, al wisselen sommige vogels daarbinnen zo nu en dan van nestlocatie. Met vermoedelijk 10-12 broedparen is de stand van de Havik de laatste jaren stabiel.

Met 2-3 vliegvlugge jongen per nest heeft de soort over het algemeen een redelijk broedsucces. De aanwezigheid van een toppredator als de Havik heeft nogal wat consequenties voor andere vogelsoorten. Zo zijn onder andere Zwarte Kraai, Ekster, Houtduif, Fazant, Ransuil, Sperwer, Middelste Zaagbek, Nijlgans, Grauwe Gans, Scholekster, Kievit, Kokmeeuw en Visdief afgenomen door predatie en/of mijden ze de omgeving waar Haviken broeden. In welke mate dat het geval is, is afhankelijk van de lokale voedselsituatie en landschapsstructuur.

Sperwer: De Sperwer probeert zich in de schaduw van grote broer Havik te handhaven. Dat is oppassen, want er worden regelmatig exemplaren door de Havik gegrepen. Het vaststellen van broedgevallen bij de integrale telling is lastig omdat ze zich weinig laten zien en verwisseling met Havik bij een korte waarneming mogelijk is. Het aantal vastgestelde territoria liet een flinke afname zien (6 → 3). Deels zal toeval daarbij een rol spelen, anderzijds laat het verloop van de Sperwer in de BMP-plots over een reeks van jaren een geleidelijke afname zien, tot 0 in 2014 (Tabel 1, blz. 34).

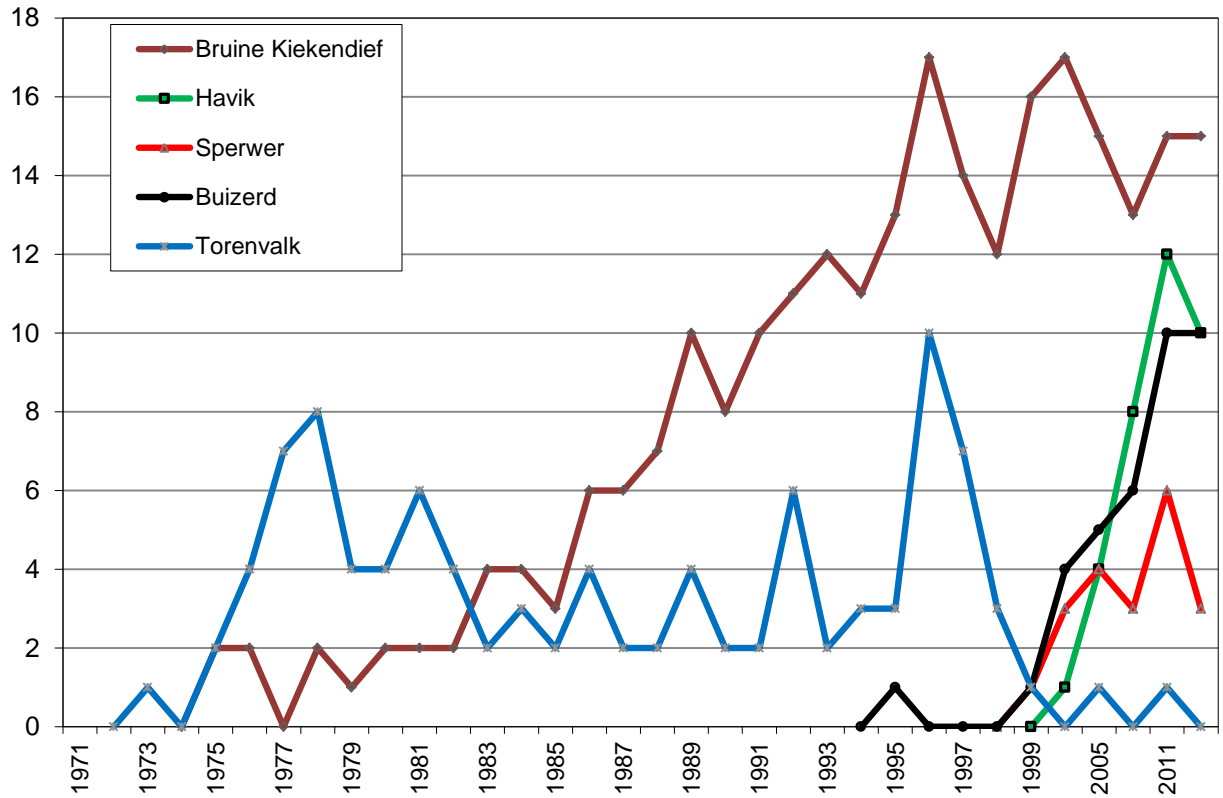
Buizerd. De Buizerd komt verspreid voor in het gebied in vergelijkbare aantallen als de Havik. De soort heeft een veelzijdig voedselpatroon, waarin muizen, jonge dieren, jonge vogels en aas een belangrijke rol spelen. Een niet onbelangrijk deel van het voedsel wordt buiten de Grevelingen gezocht. Op de Hompelvoet vormen jonge Grauwe Ganzen gedurende het broedseizoen een belangrijke voedselbron. Soms kunnen specialisten het broedsucces van weidevogels fors omlaag helpen. De aantallen lijken zich te stabiliseren op circa 10 broedparen. Over het broedsucces is weinig bekend.

Torenvalk. Slechts zo nu en dan wordt er door de Torenvalk in de Grevelingen gebroed. Zowel muizen als oude kraaiennesten zijn uiterst schaars. In de schrale begraasde graslanden van de Grevelingen zijn muizen zo goed als afwezig, alleen in niet begraasde hogere ruigtes zijn plaatselijk Noordse woelmuizen te vinden en die zijn vanwege de hogere begroeiing maar lastig te bejagen voor een Torenvalk. De schaarse nestgelegenheid, aanwezigheid van concurrenten als Buizerd en Bruine Kiekendief en predator Havik zijn andere belemmerende factoren. Dat geldt ook voor de Boomvalk waarvan 1 paar al jaren broedt aan de rand van de Slikken-Zuid (in Populier aan de binnenkant van de dijk). Voor deze vogeljager is de begraasde vlakte met zijn vele Veldleeuweriken en weidevogelkuikens een prima jachtgebied.

Weidevogels

De weidevogels gaat het in Nederland niet voor de wind en dat is ook in de Grevelingen het geval. Hoewel hier geen problemen zijn met maaidata zoals in agrarisch gebied, zijn er toch allerlei oorzaken waardoor het broedsucces aan de lage kant is. Daarnaast gaan de aantallen bij een afname van de hele populatie van de meeste soorten mee omlaag. Wanneer er binnenkort weer een nieuwe Rode Lijst wordt opgesteld, zullen soorten als Scholekster en Kievit daar zeker op komen te staan. Alleen de Grutto doet in de Grevelingen niet aan de afname mee (Figuur 18), maar dat heeft deze keer mogelijk met dubbeltelling te maken.

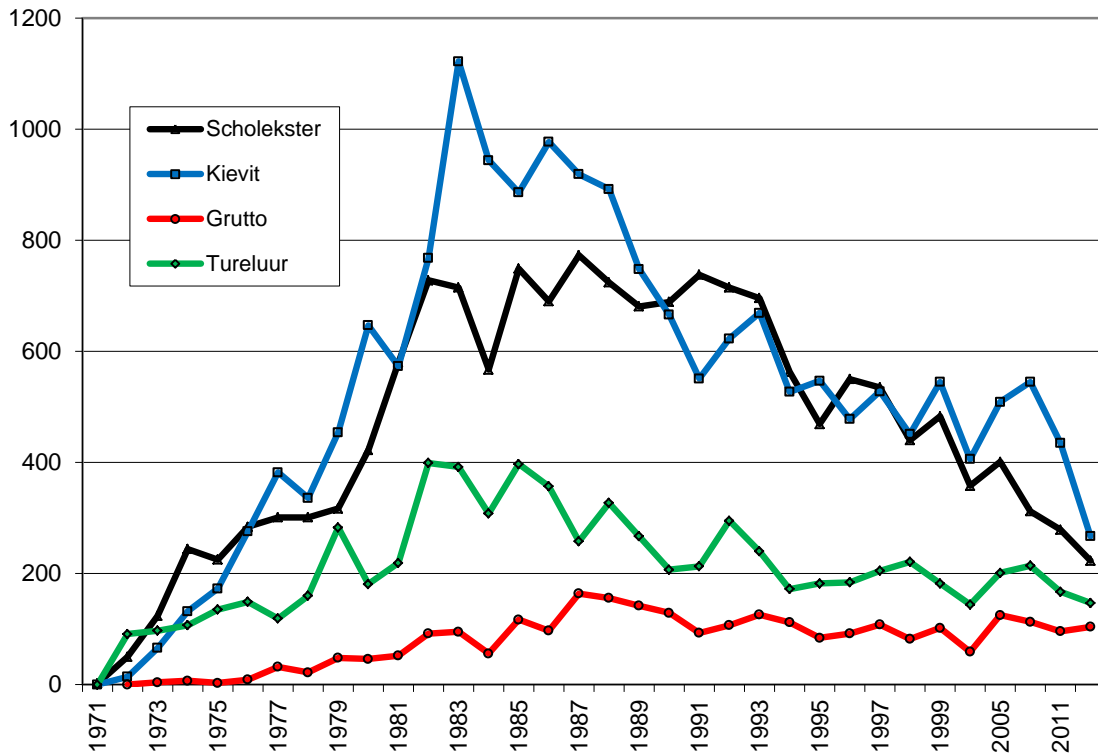
Niet alleen de voor weidevogels belangrijke gebieden Slikken van Flakkee-Zuid en Hompelvoet hebben de afgelopen tien jaar een sterke teruggang laten zien, ook Markenje en de Slikken van Flakkee-Noord hebben daaraan bijgedragen doordat weidevogels hier bijna verdwenen zijn. Op Markenje zijn de weidevogels door toename van meeuwen afgenomen, terwijl op de Slikken van Flakkee-Noord successie (struweelvorming) en predatie de belangrijkste oorzaken zijn en op het Halsgors de vrij intensieve begrazing de aantallen onder druk zet.

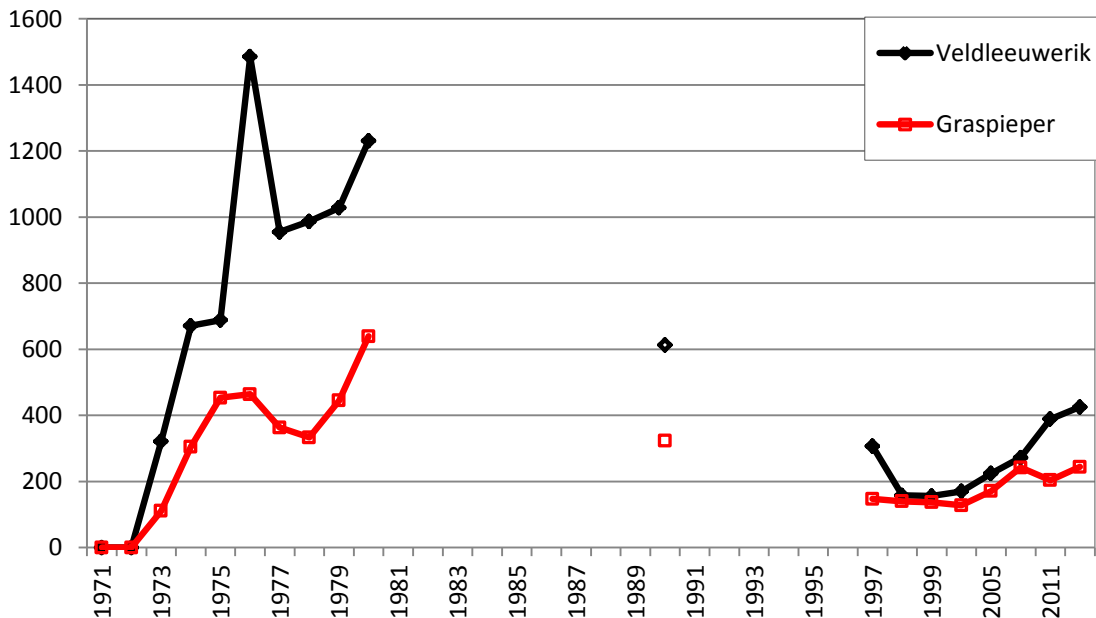
Figuur 16. Aantalsontwikkeling van roofvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Figuur 17. Globale verspreiding van roofvogels in de Grevelingen in 2014.

Figuur 18. Aantalsontwikkeling van enkele weidevogels in de Grevelingen sinds de afsluiting

Figuur 19. Aantalsontwikkeling van Veldleeuwerik en Graspieper in de Grevelingen sinds de afsluiting. In de periode 1981-1989 en 1991-1996 werden deze beide soorten niet geteld. In 1990 is eenmalig geteld.

Dwars in de Weg liet een wisselend beeld zien (afname bij Scholekster en Tureluur, Kievit en Grutto min of meer stabiel), maar op de Veermansplaat namen alle soorten fors af. De meeuwenkolonie (Zilvermeeuw/Kleine Mantelmeeuw) schoof wat op naar de zuidpunt en ook op Dwars in de Weg schuiven de grote meeuwen geleidelijk verder op naar het oosten waardoor er minder ruimte is voor weidevogels. Wat broedsucces betreft leek 2014 een beter jaar, er werden veel kuikens en oudere jongen waargenomen.

Hieronder worden de veranderingen per soort beschouwd, waarbij aantallen van de laatste drie integrale tellingen (2008→2011→2014) worden vermeld.

De Scholekster neemt sinds 1992 voortdurend af (Figuur 18). Een slinkende populatie en onvoldoende broedsucces zijn daarvan de belangrijkste oorzaken. Mogelijk dat verminderde overleving buiten het broedseizoen daaraan ook bijdraagt. Het biotoop in de Grevelingen is sindsdien niet heel erg veranderd of door successie veel kleiner geworden. Het lage broedsucces wordt ondermeer veroorzaakt door extreme weersomstandigheden en predatie.

Wanneer we de aantallen per gebied vergelijken met voorgaande jaren zien we achteruitgang op de Hompelvoet (79→57→47), de Veermansplaat (38→31→20) en Dwars in de Weg (27→34→27). Op de Slikken van Flakkee-Zuid waar de aantallen in 2011 na eerdere afname stabiliseerden kelderden de aantallen verder omlaag (85→90→57).

De Kievit die van 1994-2008 rond de 500 broedparen schommelde, ging na 2008 onderuit en lijkt nu in een vrije val beland (267). De soort ging vrijwel overal achteruit, met name op de Slikken van Flakkee-Zuid was de afname groot (365→285→164), maar ook op de Hompelvoet (51→39→30), Veermansplaat (28→24→11) en Markenje (20→13→8) waren er forse verliezen. Dwars in de Weg (19→21→18) en Slikken van Bommenede (12→16→16) waren min of meer stabiel of lieten een licht herstel zien.

Landelijk gaat het erg slecht met de Grutto, al geldt dat vooral voor agrarisch gebied en in mindere mate voor natuurgebieden. Sinds 1991 schommelt het aantal in de Grevelingen rond de 100 paar. Ook in 2014 bleef de stand stabiel (113→96→103). De meeste Grutto's zijn te vinden op de Slikken van Flakkee-Zuid (61→52→68) en de Hompelvoet (35→28→23), daarnaast zijn er kleine aantallen op Markenje (11→5→3), Veermansplaat (4→6→5) en Dwars in de Weg (4→4→4). Mogelijk is er sprake van dubbeltelling op de Slikken van Flakkee-Zuid. Dat gebied wordt in drie banen geteld waarbij de april-, mei- en junitelling voor de middenbaan resp.: 7, 1 en 38 territoria opleverden, terwijl de vele vogels van de laatste telling niet uit de andere banen afkomstig konden zijn omdat er daar niet minder werden geteld. Het BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid waarbinnen een deel van de middenbaan valt, laat in 2014 voor de Grutto een afname zien tot 0 (blz. 53). Hoewel meer westelijk het aantal Grutto's toeneemt, komen die 38 territoria nogal uit de lucht vallen. Zonder de junitelling was het totaal voor de Slikken-Zuid op 30 territoria gekomen en zou de Grevelingenpopulatie fors afgenomen zijn.

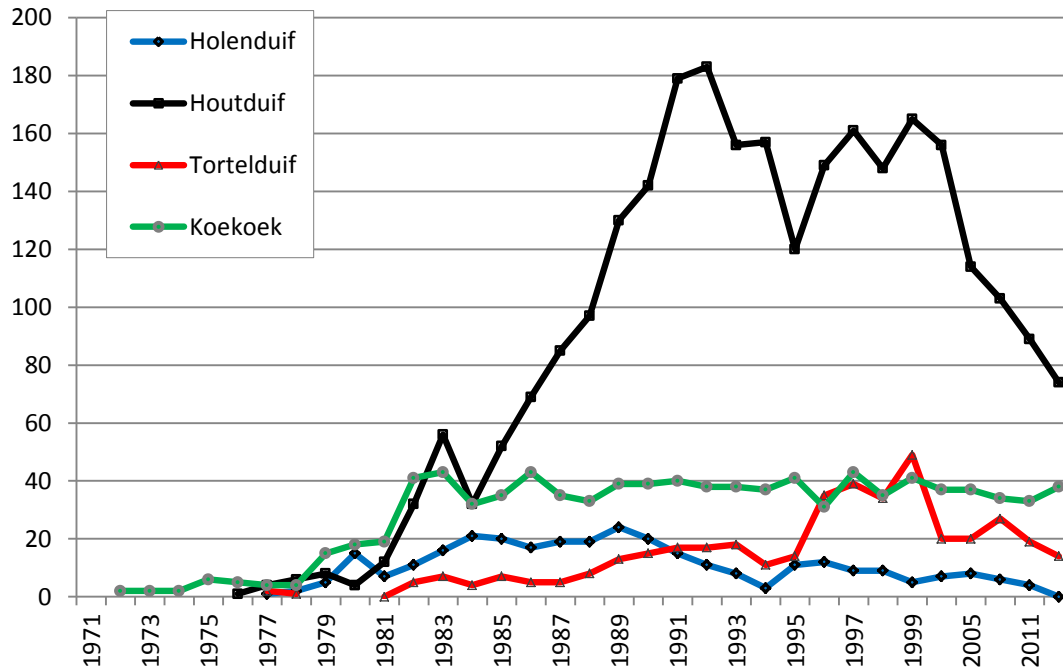
De Tureluur schommelde van 1994 tot 2008 rond de 200 paar, maar kwam in 2014 opnieuw lager uit (147). Vrijwel overal nam de soort af: Slikken van Flakkee-Zuid (102→68→85), Markenje (22→14→5), Slikken-Noord (11→14→4), Veermansplaat (8→15→8), Dwars in de Weg (14→19→10). De Slikken-Zuid en Hompelvoet zijn deels droogtegevoelige gebieden. Bij extreme droogte in het voorjaar laat een deel van de broedvogels verstek gaan. Zowel in 2011 als in 2014 was er een opvallende concentratie van paren met pulli in de natte wat ruigere kruipwilgvelden nabij de grote kreek op de Slikken-Zuid, wat behalve voor de Tureluur ook voor de Grutto gold. Het is van belang dat bij het maaibeheer hier en daar gedeelten gespaard blijven, zodat er ruigere gedeeltes zijn waar de vogels met hun kuikens dekking kunnen vinden.

De Veldleeuwerik en Graspieper werden na de afsluiting al spoedig zo talrijk in de Grevelingen (Figuur 19) dat het tellen daarvan als lastig werd ervaren. Al lopend over de platen en de slikken klonk het gezang van alle kanten en je moest ook al de nodige Kieviten turven, opletten of er geen Kemphanen zaten, de Heckrunderen in de gaten houden en ondertussen stevig doorstappen. Erg nauwkeurig zullen die aantallen sowieso niet geweest zijn, maar achteraf natuurlijk jammer dat toen besloten is deze soorten niet mee te nemen. Ook een waarschuwing voor de toekomst: soorten die nu talrijk zijn kunnen straks om de een of andere reden in de problemen komen. Daarom altijd alle soorten zo goed mogelijk tellen. Dat er destijds veel meer Veldleeuweriken en Graspiepers zaten dan tegenwoordig is wel duidelijk. Dat heeft twee belangrijke oorzaken: het oppervlak geschikt broedgebied in de Grevelingen was toen veel groter en de populaties van beide soorten zijn sterk afgenomen. Niettemin zijn de huidige dichtheden voor Nederlandse begrippen nog steeds bijzonder hoog.

In tegenstelling tot de steltlopers onder de weidevogels laat de Veldleeuwerik de laatste jaren een behoorlijke toename zien (272→389→425). Deze toename vond tot voor kort over de hele linie plaats, maar in 2014 lieten enkele gebieden weer een afname zien: Hompelvoet (72→98→74) en Veermansplaat (44→57→33), terwijl de Slikken van Flakkee-Zuid (111→162→213) en de Slikken-Noord-oeverzone (14→15→35) juist een forse toename lieten zien. Toename was er ook op de Stampersplaat (6→10→17) en Dwars in de Weg (10→17→20). Evenals bij de Grutto vallen er bij de aantallen voor de Slikken van Flakkee van 2014 wel een paar kanttekeningen te maken.

De Graspieper herstelde zich van de in 2011 ingezette afname (242→204→244). Er werden weer meer Graspiepers geteld op de Slikken-Zuid (69→47→63) en Slikken-Noord (20→26→63). Andere gebieden laten een afname zien: Slikken-Zanddepot (20→16→8), Hompelvoet (51→41→37), Veermansplaat (33→26→16) en Slikken van Bommenede (18→16→9) of bleven min of meer gelijk: Stampersplaat (13→17→17) en Dwars in de Weg (8→12→14).

Het maai-beheer blijkt gunstig voor Veldleeuwerik en wat minder gunstig voor Graspieper. De Veldleeuwerik vindt een veilige broedplaats in de stoppels van gemaaide kruipwilgvelden en ze foerageren bij voorkeur in korte vegetaties. De Graspieper broedt vooral in een wat ruigere begroeiing en zit graag op de uitkijk op een hoger gelegen punt, zoals een struik, paaltje of stengels van kruiden. Deze soort heeft dus behoefte aan hogere elementen in het broedterrein en die verdwijnen wanneer grote oppervlakten van een gebied regelmatig gemaaid worden.

Figuur 20. Aantalsontwikkeling Houtduif, Holenduif, Zomertortel en Koekoek.

Duiven en Koekoek

Met de komst van de Havik is de Houtduif sterk afgenomen. Evenals bij de Ekster en de Zwarte Kraai is dat verband onmiskenbaar aanwezig. Een achteruitgang waaraan nog steeds geen einde blijkt te zijn gekomen (Figuur 20). Helemaal verdwijnen doet de Houtduif niet. Door meerdere malen achtereenvolgend te broeden en uiterst oplettend te zijn, blijft de populatie ondanks de predatiedruk op een lager niveau in stand. De trend van de integrale telling wijkt wel af van de meer nauwkeurig geïnventariseerde BMP-plots (Figuur 41, blz 33), waar duidelijk sprake is van stabilisatie. Dat het niveau waarop de populatie stabiliseert wel heel laag kan liggen blijkt op de Hompelvoet waar voor de komst van de Havik zo'n 65 territoria werden geteld, terwijl daar in 2014 nog slechts 4 paar werden vastgesteld.

De Holenduif werd niet meer als broedvogel vastgesteld. Ook voor deze soort zal de aanwezigheid van de Havik een negatieve factor zijn, daarnaast is er veelal weinig broedgelegenheid. Boomholtes van voldoende omvang zijn nog steeds uiterst schaars. In het verleden werd gebroed in oude konijnenholen (Zanddepot), onder vloeren en holtes van veschuren of in een gang onder dicht struweel. Het Zanddepot met de Konijnen is er niet meer, diverse schuren zijn afgebroken (Veermansplaat, Hompelvoet) en onder struiken wordt maar hoogst zelden gebroed. Vroeger werd op de Hompelvoet ook door vogels van elders op zaden van Smalle wikke gevoerageerd, maar sinds dat deze plant vrijwel verdwenen is worden geen Holenduiven meer waargenomen.

De Zomertortel is een soort die in de Grevelingen in gevarieerd hoger struweel broedt met verspreid staande bomen waarin de mannetjes graag zitten te koeren. Ze verplaatsen zich daarbij nogal eens over behoorlijke afstand zodat het bij inventarisatie oppassen is om aan dezelfde vogel niet meerdere territoria toe te kennen. Het aantalsverloop in Figuur 20 laat weinig verband zien met de landelijke trend (vanaf 1979 voortdurend dalend en sindsdien met zo'n 80% afgenomen, deze trend wordt deels veroorzaakt door veranderingen in de landbouw). Of de vrij plotselinge afname na 1999 in de Grevelingen ook samenhangt met de opkomst van de Havik, is onbekend, maar niet onwaarschijnlijk. Het gedrag van de tortel (koeren op goed zichtbare hoge posities) maakt de soort wel kwetsbaar, evenals de Koekoek, Grote Bonte Specht en Wielewaal die er soortgelijke gewoontes op na houden. Die Koekoek is echter een toonbeeld van stabiliteit. Het blijft door de roepende, zich over grote afstanden verplaatsende mannetjes een lastig te inventariseren soort. Bij de integrale telling waarbij in

verschillende parallelle banen gelopen wordt en de soorten geturfd worden, levert dat een extra handicap op. Het voedsel in de vorm van harige rupsen, is in het gebied vanwege grote rupsenplagen vaak ruimschoots aanwezig.

Riet -, ruigte- en moerasvogels

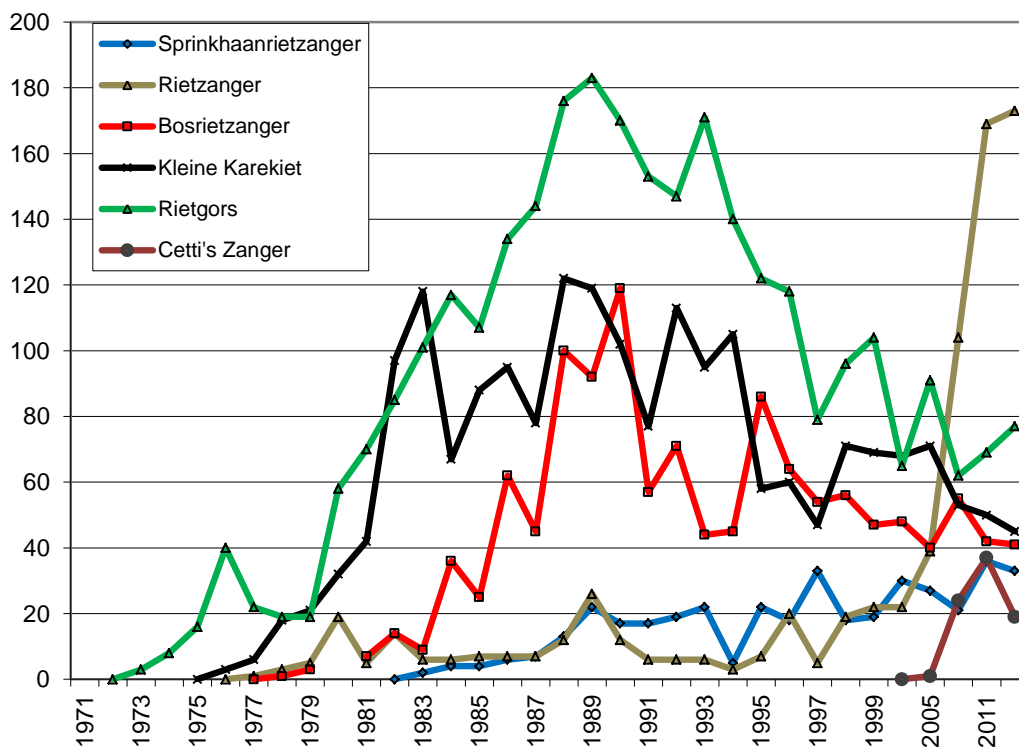
Het merendeel van de riet-, ruigte- en moerasvogels moeten we zoeken op de Slikken van Flakkee (vooral Noord en Midden), kleinere kernen zijn te vinden bij de Kil en de Slikken van Bommenede. Op de platen komen ze bijna niet meer voor. Op een schrale bodem leidt begrazing van vochtige ruigte al snel tot grasland en bij minder begrazing ontstaat er na verloop van tijd struweel. Op natte voedselrijke, kleiige bodems verloopt dat proces veel langzamer.

Het verloop van de Rietgors (Figuur 21), een soort waarvan de Nederlandse populatie het goed doet, geeft aardig de afname van de vochtige ruigte weer. Niet overal is er afname. Op de niet begraasde Slikken van Flakkee-Noord zijn langs de oever lage zand(schelpen)ruggen ontstaan die zoet water vasthouden en afstroming van hoger gelegen gebied verhinderen, waardoor er langs de verder zilte oever steeds meer riet begint te komen. We zien dit onder andere weerspiegeld in het verloop van de Rietgors daar (5→7→25).

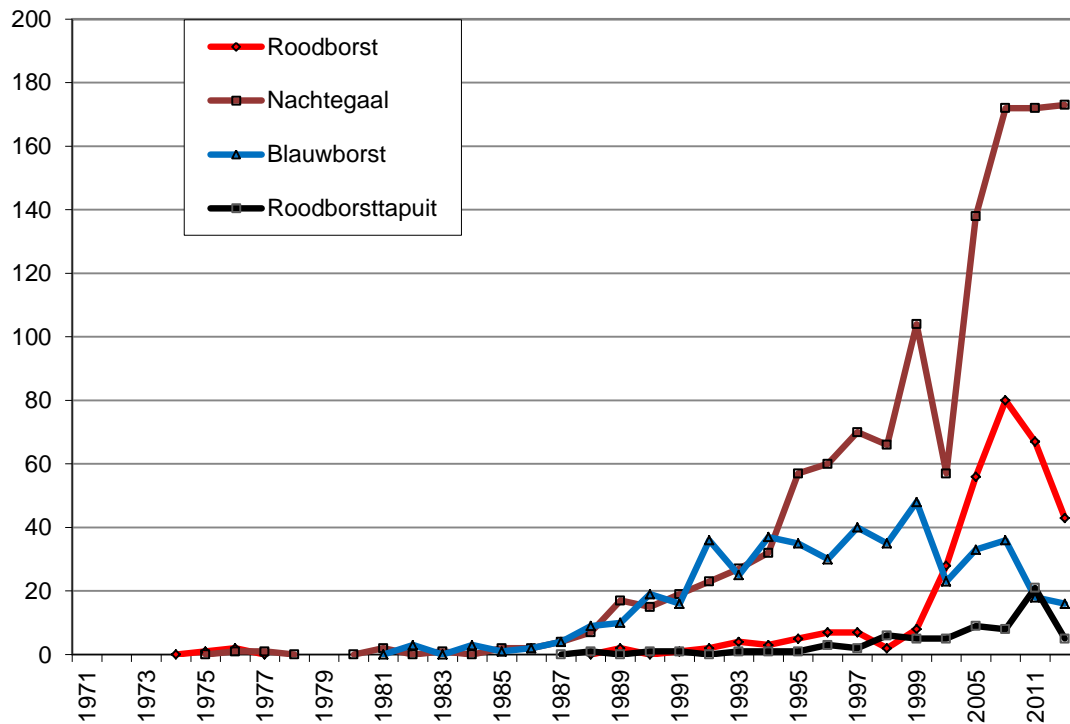
Het verloop van de Rietzanger, eveneens een soort van vochtige ruigte toont een heel ander beeld, dat echter veel meer samenhangt met het Europese populatieverloop van deze vroegere rodelijstsoort. Vroeger deed de soort het niet goed vanwege droogte in het Afrikaanse overwinteringsgebied, het gaat daar nu al weer jaren goed en de toename van de laatste 15 jaar is in feite een inhaalmanoeuvre. Het geschikte biotoop was er eerder ook al.

Ook het verloop van de Cetti's Zanger kan niet duidelijk aan veranderingen van het habitat gekoppeld worden: het is meer een klimaateffect. Koude winters overleeft deze standvogel slecht. Met name langdurige sneeuwbedekking blijkt de populatie in de Grevelingen niet goed te verdragen. Aanvankelijk deed de Cetti's Zanger het ook prima op de Veermansplaat maar daar is de soort nu helemaal verdwenen (8→12→0). Het toekomstig verloop zal afhankelijk zijn van de komende winters en het verloop in voor de soort belangrijke gebieden als de Biesbos.

De Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger en Kleine Karekiet zijn de laatste jaren min of meer stabiel. Vaak zijn er wel wat verschuivingen maar per saldo maakt dat niet veel uit. Op de platen komen ze niet of nauwelijks meer voor en dat is vooral voor de Veermansplaat toch een grote verandering die samenhangt met de successie van meer vochtige ruigte naar opgaand struweel.

Figuur 21. Aantalsontwikkeling van soorten van riet- en vochtige ruigte in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Figuur 22. Aantalsontwikkeling van Nachtegaal, Blauwborst, Roodborst en Roodborsttapuit in de Grevelingen.

Blauwborst, Nachtegaal, Roodborst, Roodborsttapuit

De Blauwborst houdt van een afwisselend moeras met hogere en lage begroeiingen en open plekken met water. Die open gedeelten zijn steeds meer dichtgegroeid en het struweel meer gesloten. Was de soort in 2008 nog op alle platen te vinden, nu moeten we het doen met 1 paar op de Veermansplaat. Plekken waar nog Blauwborsten te vinden waren zijn de Slikken van Flakkee-Noord en – Midden.

In tegenstelling tot de aanvankelijke verwachting doet de Roodborst het tegenwoordig niet goed in de Grevelingen. Je zou denken dat de geleidelijke ontwikkeling van struweel naar bos de populatie ten goede zou komen, maar dat blijkt niet het geval. Sovon geeft een landelijk negatieve trend voor de periode 2004-2013. Wat er precies mis is, is onduidelijk - gezien de plotselinge afname zonder aanwijsbare reden zullen we de oorzaak daarvan buiten het broedseizoen moeten zoeken.

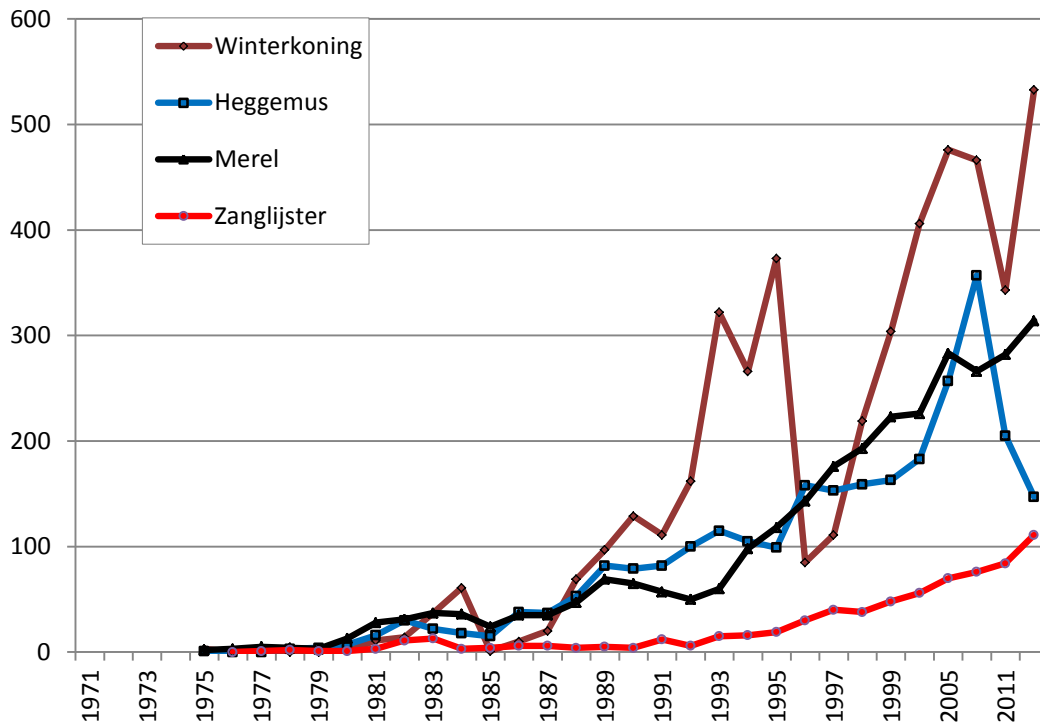
De Nachtegaal blijft sinds 2008 stabiel, daarvoor was er parallel aan de biotoopontwikkeling jarenlang sprake van toename. Veel gebieden hebben een hoge dichtheid aan Nachtegalen: Veermansplaat (21→27→40), Hompelvoet (28→30→31), Stampersplaat (13→13→4), Kabellaarsbank (12→28→10), De Punt (20→27→27), Slikken van Flakkee-Noord (51→34→27) en Slikken-Midden (14→8→14). Zoals we zien kan de ontwikkeling per gebied nogal eens verschillen. Waarom nam het aantal op de Veermansplaat zo toe en dat op de Stampersplaat zo sterk af? De reden daarvoor zullen we deels in de inventarisatie-omstandigheden moeten zoeken: het latere inventarisatietijdstip op de dag en guur weer (regen en wind) beïnvloeden de zang. Voor de Grevelingen lijkt de positieve trend van de Roodborsttapuit al weer voorbij. Het aantal territoria op de Slikken van Flakkee ging van 20 naar 3 en dat van de Slikken van Bommenede van 1 naar 2. Nu zullen er wel een aantal territoria op de Slikken van Flakkee gemist zijn (er is niet onderlangs de dijk van de Slikken-Zuid gelopen), maar de soort is daar zonder meer sterk afgenomen. Naar de oorzaak daarvan blijft het gissen.

Struweel- en bosvogels

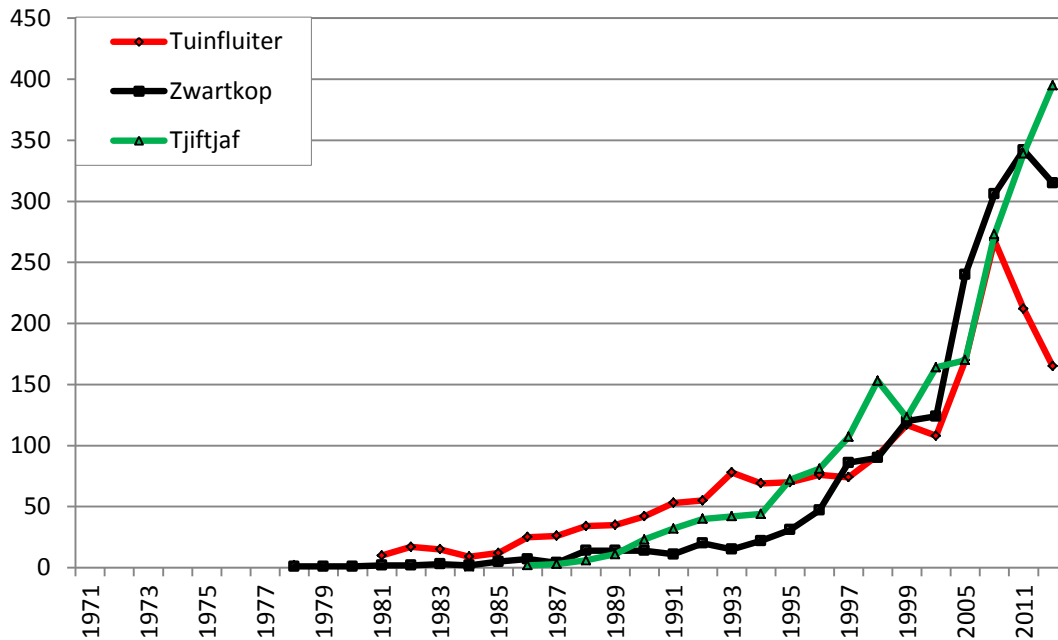
Het type struweel en jong bos van de Grevelingen sluit over het algemeen aan bij de duinen door een hoog gehalte aan Duindoorn en Vlier. Geleidelijk verouderen deze struiken en nemen wilgen, berken en bramen een steeds belangrijkere positie in.

Dankzij de zachte winter kon de populatie van de Winterkoning zich goed herstellen en steeg het aantal tot recordhoogte (533) waarmee het de op één na talrijkste zangvogel werd. Fitis (781) staat op nummer 1 en Veldleeuwerik (425) op nummer 3.

Merels en Zanglijsters hielden de opgaande lijn uit voorgaande jaren vast, terwijl de Heggenmus opnieuw sterk afnam. Voor een deel zal dat met de afname van laag en stekelig struweel te maken hebben, mogelijk zijn er ook andere oorzaken omdat de landelijke trend (volgens Sovon) al lange

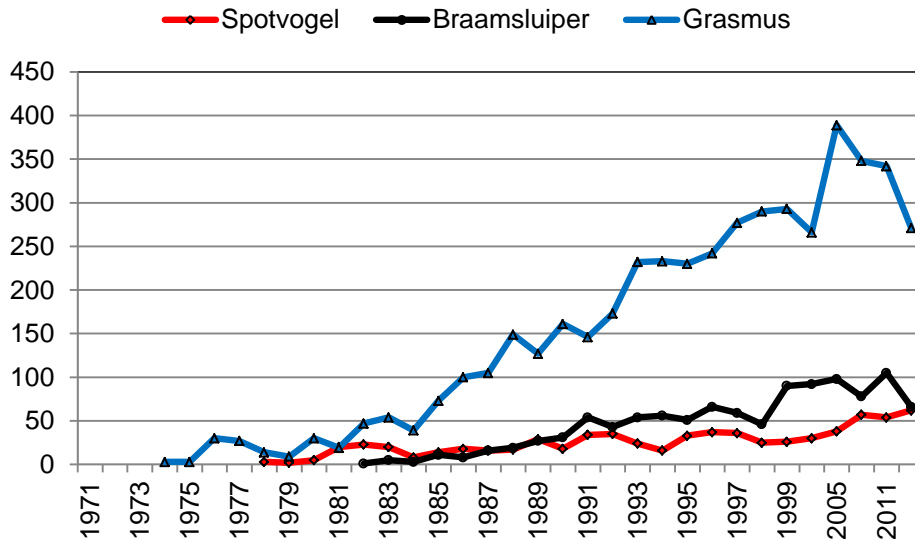
Figuur 23. Aantalsontwikkeling van enkele standvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting.

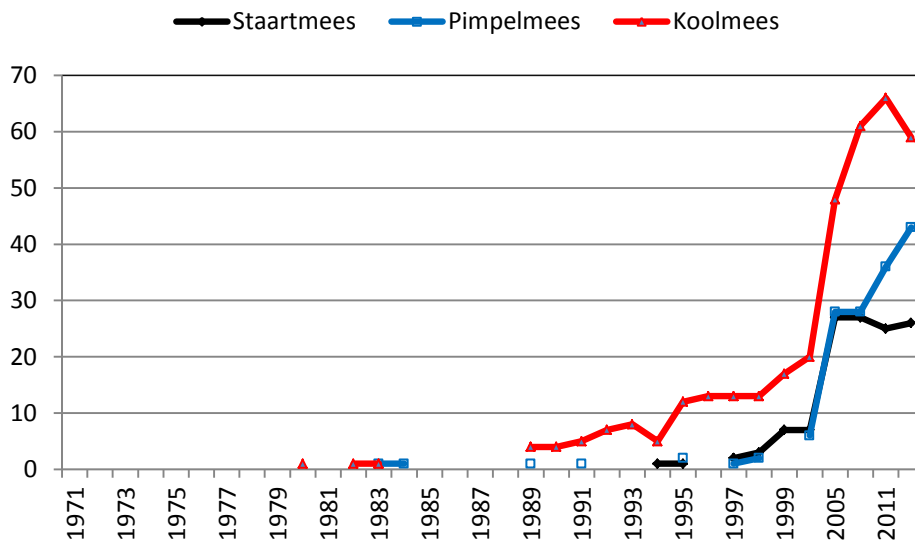
Figuur 24. Aantalsontwikkeling van enkele zangvogels in de Grevelingen sinds de afsluiting

tijd negatief is.

De zangers van struweel met open plekken als Grasmus, Braamsluiper en Tuinfluiter laten een afname zien. De Grasmus is over zijn hoogtepunt heen nu het struweel steeds hoger wordt en richting bos gaat en wellicht geldt dat ook voor Braamsluiper en Tuinfluiter. Wel opvallend dat de Spotvogel (Figuur 25) dan nog wel iets toeneemt, maar dat zou aan het feit kunnen liggen dat het nu iets beter gaat met de populatie van deze RL-soort. Gezien de vegetatie-ontwikkeling is het niet verwonderlijk dat vogels van opgaand struweel en jong bos als Zwartkopje en Tjiftjaf toenemen, al liep de eerste soort dit jaar wat terug.

Figuur 25. Aantalsontwikkeling van Spotvogel, Grasmus en Braamsluiper in de Grevelingen sinds de afsluiting

Figuur 26. Aantalsontwikkeling van mezen in de Grevelingen sinds de afsluiting

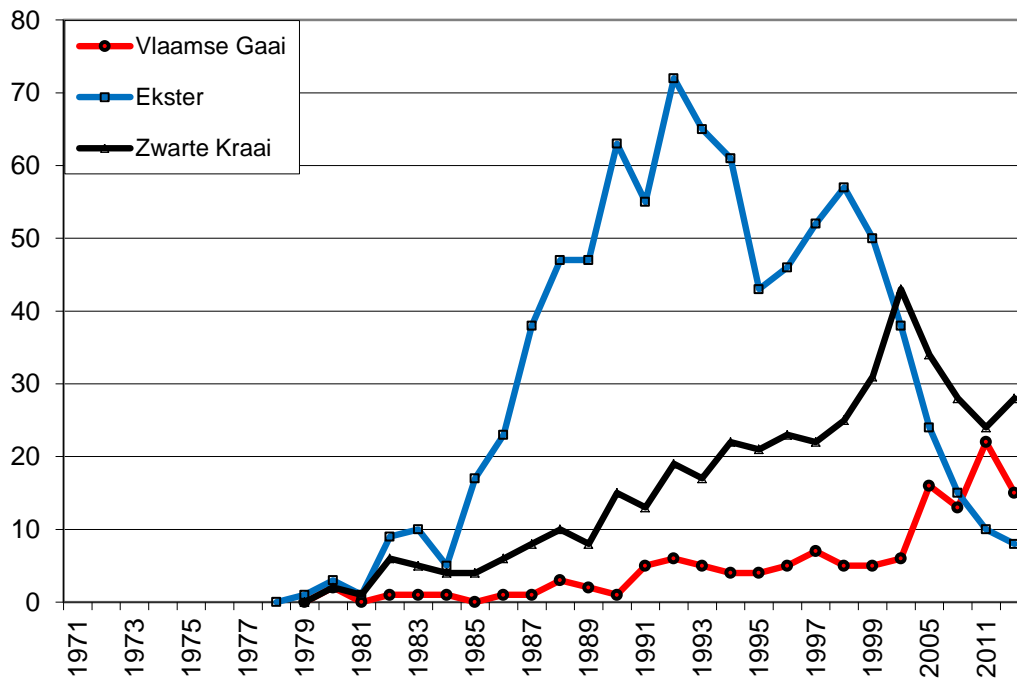
Zo gaat het ook bij de mezen: de Koolmees maakt even een pas op de plaats, terwijl de Pimpelmees verder toeneemt. Voor Staatmezen die meer op dicht struweel dan op oudere bomen met nestholtes zijn aangewezen lijkt de huidige ontwikkeling niet tot een geschikt leefgebied te leiden want sinds 2005 is het aantal broedparen stabiel.

De verdere bosontwikkeling wordt weerspiegeld in de voorzichtige toename van Houtsnip (0→1→5) Boomkruiper (1→2→3) en Vink (9→10→22). Met de Grote Bonte Specht gaat het niet hard (7→12→11), maar de soort groeit langzaam (Tabel BMP-plots blz. 34) tegen de verdrukking in want er wordt er nogal eens eentje door een Havik gepakt. Ook de Groene Specht (Stampersplaat:1 en Slikken van Flakkee-Noord:1) moet daarvoor op zijn hoede zijn.

De Wielewaal, een vogel van hogere bomen, arriveerde pas heel laat in het broedgebied. Twee territoria (Hompelvoet, Veermansplaat) is niet veel, maar toch nog een meevaller want in eerste instantie leek het er op dat we er helemaal geen zouden zien.

Kraaiachtigen

Ekster en Zwarte Kraai zijn erg gevoelig voor aanwezigheid van de Havik. Buiten het feit dat ze geregeld slachtoffer worden van predatie, wordt het territorium van een Havik bewust gemedend. Eksters verdwijnen na verloop van tijd volledig uit de omgeving van een Havik, niet voor niets schuift de soort steeds meer op naar de menselijke omgeving. Zwarte Kraaien die groter en slimmer zijn dan Eksters weten zich op ruime afstand van de broedplaats van een Havik tot op zekere hoogte te handhaven, al ligt het broedsucces hier doorgaans laag. Toch werden er deze keer meer Zwarte Kraaien geteld dan in 2011.

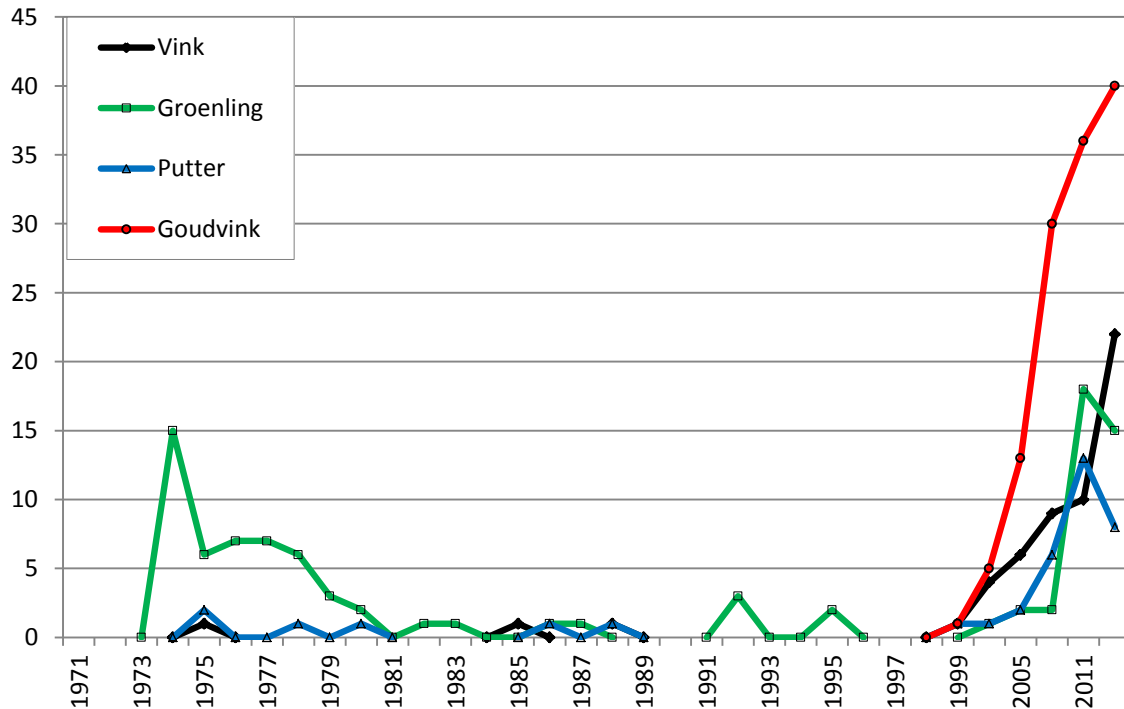

Figuur 27. Aantalsontwikkeling van kraaiachtigen in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Ook de Gaai (13→22→15) heeft een moeizame relatie met de Havik, maar weet zich als schuwe bosvogel in het dichte struweel meestal aan predatie te onttrekken. Hoewel er nu een afname te noteren viel, zal de Gaai door de ontwikkeling van struweel naar bos in de toekomst verder toenemen.

Figuur 28. Bosontwikkeling op de Veermansplaat. Buiten de aanplant op de Kabellaarsbank en de Punt, vindt er spontane bosontwikkeling plaats. Die verloopt het snelst op vochtige plaatsen waar Ruwe berk, Boswilg en Schietwilg de belangrijkste bosvormers zijn. Op veel locaties zien we nu het struweel onder deze bomen inzakken en verdwijnen zodat het gebied weer opener en toegankelijker wordt. Dieren als het Ree profiteren daarvan, evenals bijvoorbeeld de Houtsnip.

Figuur 29. Aantalsontwikkeling van enkele vinken in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Vinken

Wat betreft de Groenling, Putter en soms ook Vink, deze broeden vaak in meer open landschap met boomgroepen, oudere bomen of hoge struiken. Vandaar dat al in een relatief vroeg stadium van de successie broedgevallen voorkomen. Veel van deze vinkachtigen zijn lastig te inventariseren omdat ze zich individueel of groepsgewijs over grote afstanden binnen het gebied verplaatsen en in wat groter aantal bij elkaar (Kneu) kunnen broeden.

De Goudvink houdt van een gevarieerd meer ontwikkeld en dicht struweel, liefst met wat jonge bomen er tussen, bijvoorbeeld Grauwe wilg of Boswilg, waarvan ze de jonge knoppen eten. Nadat in 1999 het eerste broedpaar werd genoteerd namen ze snel toe, maar bij sommige gebieden is de groei er al uit en nemen aantallen weer af. De toename in Figuur 29 is vooral te danken aan een toegenomen verspreiding.

Het invasie-achtige optreden van de Groenling leidt tot korte pieken afgewisseld met periodes van afwezigheid. In 2011 was er zo'n piek, al liep het aantal in 2014 niet heel hard terug. De BMP-plots laten voor de laatste vier jaar een stabiel aantal zien. Het lijkt er dus op dat het landschap in de Grevelingen voor de Groenling wat aantrekkelijker is geworden. In hoeverre dat ook voor de Putter geldt is de vraag. Het wat grotere aantal van de laatste jaren kan ook een gevolg zijn van het feit dat het deze soort momenteel voor de wind gaat, Putters nemen overal toe.

.De Kneu (Figuur 7, blz. 11) is een soort van een bloemrijk open landschap met verspreid staande dichte doornstruwelen. Dat kunnen meidoornstruiken zijn, maar ook in jong duindoornstruweel wordt graag genesteld. De soort laat na een dieptepunt in 2002 (56 territoria) enig herstel zien (89→113→110), het hoogste aantal werd in 1991 genoteerd (230). Omdat op veel plaatsen het duindoornstruweel aftakelt en wilgen gaan overheersen, neemt geschikt broedbiotoop voor de Kneu geleidelijk af. De open vlaktes die begraaasd en gemaaid worden zijn ongeschikt als broedterrein.

Slotopmerking

De waarde van de integrale telling ligt vooral in het feit dat we een overzicht krijgen van het geheel. Ondanks alle gebreken die de gehanteerde methode met zich meebrengt en dat de telling niet helemaal volledig is, wordt een goede indruk gekregen van het verloop van de broedvogels in de Grevelingen dankzij het feit dat de reeks begint bij de afsluiting van de Grevelingen.

Erg nauwkeurig is de methode nooit geweest, voor een nadere detaillering kan het verloop van de soorten in de BMP-plots vaak een prima indicatie zijn.

Figuur 30. Ligging BMP-plots in de Grevelingen

5. Inventarisatie BMP-plots Grevelingen

Namen BMP-plots

1. Hompelvoet
2. Veermansplaat
3. Slikken van Bommenede
4. Kabellaarsbank
5. Plasjes de Punt
6. Slik de Kil
7. Slikken van Flakkee-Noord
8. Slikken van Flakkee-Zuid

5. Resultaten BMP-plots 2014

Methode

Binnen BMP-plots wordt de broedvogelbevolking jaarlijks op gestandaardiseerde wijze in kaart gebracht, zoals beschreven op blz. 10.

Enkele opmerkingen bij het totaaloverzicht

Sinds de start van de BMP-plot inventarisaties in 2000 zijn 102 vogelsoorten vastgesteld, waarvan meer dan een kwart op de Rode Lijst (2004) voorkomt. In 2014 werden in de gezamenlijke BMP-plots 77 soorten gevonden. De laatste 9 jaar schommelt het totaal steeds rond de 80 soorten (blz. 35), het laagste aantal soorten (71) was in 2005.

De veranderingen in soorten ten opzichte van 2013 waren:

(op)nieuw: Fuut, Kleine Plevier, **Gele Kwikstaart**, Baardman

niet meer: Sperwer, Buizerd, **Grutto**, **Groene Specht**, **Ransuil**, Witte Kwikstaart, **Grauwe Vliegenvanger**, Ekster

Van de in 2014 vastgestelde broedvogelsoorten staan er 16 op de Rode Lijst, waarvan in de categorie: Ernstig bedreigd – 0, Bedreigd – 1, Kwetsbaar – 7 en Gevoelig – 8 (Tabel 2).

Duidelijk beter dan in 2013 scoorden: (22 soorten waarvan 3 RL)

Aalscholver, Blauwe Reiger, Kuifeend, Houtsnip, **Visdief**, Noordse Stern, **Dwergstern**, **Koekoek**, Grote Bonte Specht, Winterkoning, Roodborst, Rietzanger, Kleine Karekiet, Grasmus, Tjiftjaf, Staartmees, Koolmees, Boomkruiper, Gaai, Zwarte Kraai, Goudvink, Rietgors

Een stuk slechter dan in 2013: (16 soorten waarvan 5 RL)

Grauwe Gans, Bergeend, **Slobeend**, Waterral, Waterhoen, **Tureluur**, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Turkse Tortel, **Ransuil**, **Veldleeuwerik**, **Nachtegaal**, Blauwborst, Cetti's Zanger, Bosrietzanger, Braamsluiper,

Voor de trend op lange termijn is van belang om de ontwikkeling per soort en geschiktheid van het biotoop ter plaatse goed te kunnen beoordelen. Pas bij een langere reeks met gegevens wordt duidelijk of een soort werkelijk afneemt, toeneemt of een wisselend verloop zonder duidelijke trend laat zien. De gegevens van de acht onderzochte plots beslaan nu een reeks van vijftien opeenvolgende jaren en daar valt al heel wat uit op te maken (Tabel 1). Van een aantal soorten wordt hierna het verloop in grafieken weergegeven en van een toelichting voorzien. De populatieontwikkeling wordt behalve door het broedsucces ook bepaald door de overleving buiten het broedseizoen en slechts voor een deel door veranderingen in het habitat.

Voor het populatieverloop van kustbroedvogels in de Grevelingen zijn de BMP-plots niet maatgevend. Veel van deze soorten zijn erg mobiel en toename op de ene plaats betekent veelal afname elders. Het verloop van de kustbroedvogels in de Grevelingen wordt besproken in het hoofdstuk 6 van dit rapport.

Opvallende zaken

BMP-plot 3. Slikken van Bommenede sprong er dit jaar opvallend beter uit met een forse toename van allerlei kustbroedvogels en een tweede paar Bruine Kiekendief. Bij plot 4. Kabbelaarsbank namen veel meer soorten zangvogels af dan in andere plots, dit is mogelijk vooral een inventarisatie-effect. In BMP-plot 8. Slikken van Flakkee-Zuid verdween de Grutto als broedvogel, terwijl alle andere soorten ook een achteruitgang lieten zien.

De Aalscholverkolonie bij de Plasjes de Punt nam wederom flink in omvang toe (82 → 142), terwijl ook de Blauwe Reiger zijn positie hier verstevigde. Pal tegen het gebied aan wordt momenteel een groot recreatiepark ontwikkeld waarmee de toekomst van de vogelkolonies en overige broedvogels op deze locatie flink onder druk komt te staan.

De broedpopulatie van de Middelste Zaagbek wordt langzaam kleiner. Het geringe broedsucces van de laatste jaren en predatie van adulte vogels zijn de belangrijkste oorzaken.

Het verdwijnen van Buizerd, Ransuil, Sperwer en de achteruitgang van diverse andere soorten op de Kabbelaarsbank kan deels op het conto van de Havik geschreven worden, maar zou de toegenomen recreatie (mountainbikeroute) hierbij ook een rol spelen?

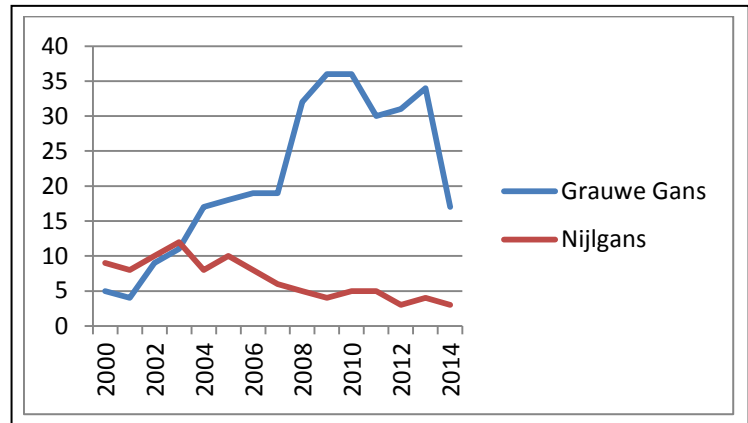
De Winterkoning liet dankzij de zachte winter overal een sterke toename zien.

De Veldleeuwerik nam af. Deze afname werd geheel veroorzaakt door afname in het BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid (31 → 23).

Figuur 31. **ganzen**

De Nijlgans vertoont een dalende trend. Het broedsucces is laag. Predatie door Havik van zowel jongen als adulten is een factor van betekenis. Afschot buiten de broedtijd is mogelijk eveneens van invloed.

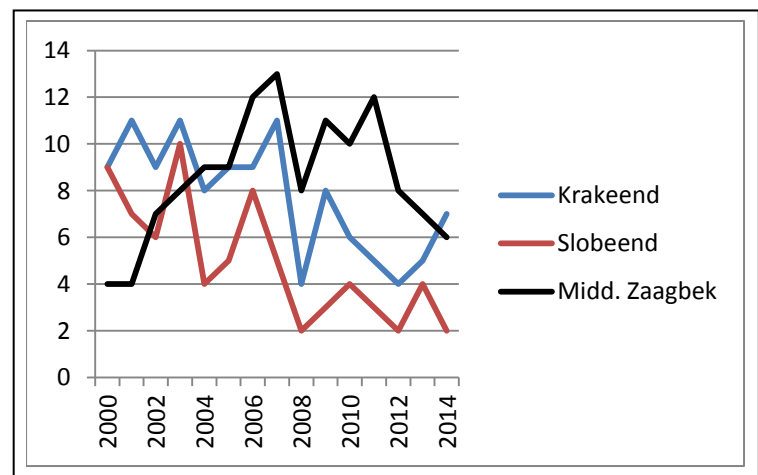
De toename van de Grauwe Gans is na stabilisatie (2009-2013) nu omgeslagen in een sterke afname die zich vooral voordeed op de Hompelvoet en Plasjes de Punt. Overigens was er op de Hompelvoet alleen sprake van verschuiving: minder broedende ganzen in het BMP-plot, maar niet minder op de Hompelvoet. Omdat de soort behoorlijk mobiel is en sterk geclusterd kan broeden is de ontwikkeling in de BMP-plots niet altijd representatief voor de Grevelingen. Het zelfde geldt voor de Brandgans die nog niet in de BMP-plots vertegenwoordigd is, maar in de Grevelingen een flinke toename laat zien.

Figuur 32. **eenden**

Na eerdere afname was er herstel bij de Krakeend, maar bij de Slobeend blijft het kwakkelen. Met slechts 1 paar op de Punt en 1 paar op de Slikken-Zuid kan het een volgende keer ook zo afgelopen zijn.

De Middelste Zaagbek nam voor het derde jaar op rij af. Het broedsucces is doorgaans erg laag en vanwege het predatierisico voor vrouwtjes in de broedperiode door Havik is veilige broedgelegenheid schaars. Het broedsucces hangt ook samen met de beschikbaarheid van prooi voor de kuikens. De hoeveelheid Brakwatergrondel, het voornaamste prooidier, is na een droge voorjaar laag en dat was de laatste jaren nogal eens het geval, maar ondanks dat 2013 en 2014 in dat opzicht betere jaren waren gaat de afname door.

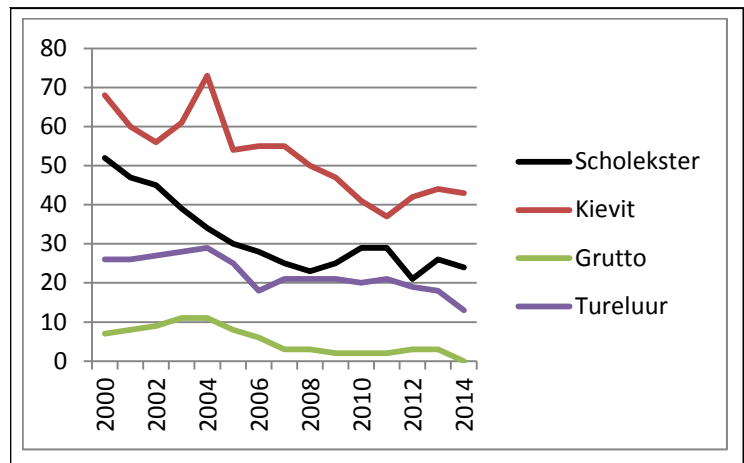

Figuur 33. Een veedrinkput vormt onderdeel van het plot op de Veermansplaat. Aanwezigheid van een zoetwaterplasje kan van invloed op de samenstelling van de broedvogelbevolking ter plaatse.

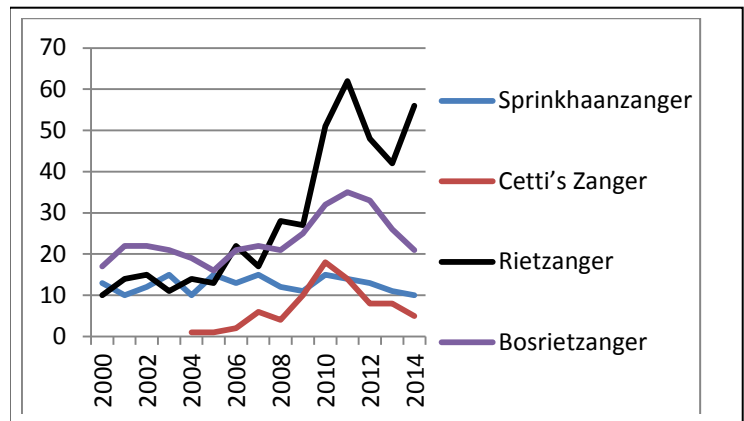
Figuur 34. weidevogels

Hoewel er af en toe sprake is van licht herstel, is de trend bij alle soorten negatief. In 2014 namen alle vier soorten verder af. De Grutto verdween uit het plot op de Slikken van Flakkee-Zuid en daarmee geheel uit de BMP-plots. Ook de Kievit nam daar sterk af, maar door toename op de Slikken van Bommenede bleef het uiteindelijk verlies beperkt. De Tureluur was lang stabiel maar nam in 2014 verder af met name op de Slikken van Flakkee-Noord (9→5→2).

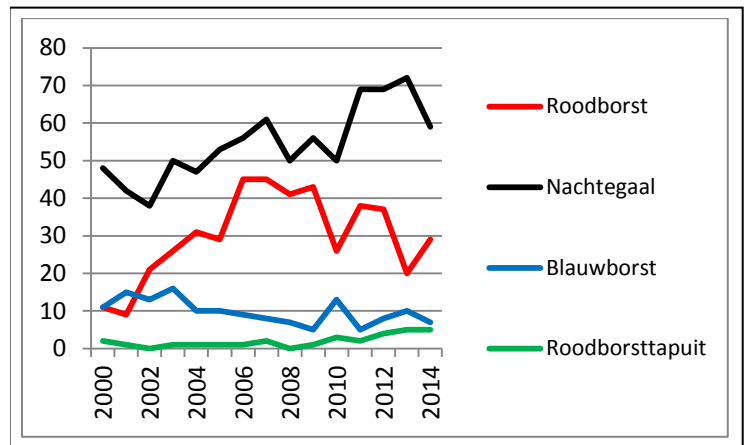
Figuur 35. rietzangers

Veel rietvogels laten kleine of grotere schommelingen zien, maar bij Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger en Kleine karekiet is de stand over de hele periode beschouwd min of meer stabiel. Anders ligt dat bij de Rietzanger die na een sterke toename, zich nu lijkt te stabiliseren rond de 50 broedparen. De eerdere toename van de Rietzanger moet gezien worden in het licht van het populatieherstel na een langdurige periode van droogte in het Afrikaanse overwinteringsgebied. De Cetti's Zanger is na enkele koudere winters afgenomen maar heeft - in tegenstelling tot de verwachting - niet van de zachte winter 2013-2014 kunnen profiteren. Waarschijnlijk was het broedsucces in 2013 vanwege het koude voorjaar erg laag (weinig insecten).

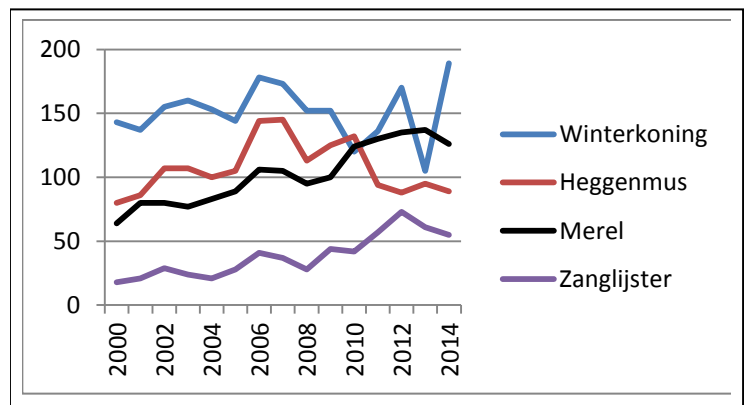
Figuur 36. nachtegalen

De Nachtegaal nam in 2014 op veel plaatsen af (Hompelvoet, Veermansplaat, Kabbelaarsbank, Slikken van Flakkee-Noord), toch waren er ook BMP-plots waar de soort juist wat toenam (Slikken van Bommenede, Plasjes de Punt en Slik de Kil). Per saldo was de afname aanzienlijk groter dan de toename. Met een dichtheid van 30 tot 60 paar/100 ha scoort de Nachtegaal in 4 van de 8 plots bijzonder goed. De Roodborst liet enig herstel zien. Koude winters lijken flinke populatieschommelingen te veroorzaken, alleen op de Kabbelaarsbank bleef de stand over een langere periode stabiel. De Blauwborst handhaaft zich op een laag niveau. Heel voorzichtig deelt de Roodborsttapuit in de Grevelingen in de landelijke toename, waarbij geschikte biotopen steeds meer bezet worden. Bij de integrale telling toont het verloop voor heel de Grevelingen een sterke afname voor 2008-2013. Onduidelijk waar dat naar toe gaat!

Figuur 37. Winterkoning, Heggenmus, lijsters

Bij deze groep gaat het om traditionele standvogels. De Winterkoning die bekend staat om de grote fluctuaties als gevolg van koude winters, liet nu weer een sterk herstel zien: een dieptepunt gevolgd door een hoogtepunt. De Heggenmus is in de voorbije jaren in een aantal gebieden door verandering van de vegetatiestructuur structureel afgenomen (Hompelvoet, Veermansplaat, de Punt) elders is de soort stabiel. Hoewel de algemene trend nog een opgaande lijn lijkt, namen zowel Merel als Zanglijster in 2014 af. Bij de Merel was het vooral de Slikken van Flakkee-Noord die bijdroeg aan de afname (45 → 34), bij de Zanglijster: Hompelvoet (13 → 6), Kabbelaarsbank (16 → 12) en De Punt (6 → 3), terwijl er op de Veermansplaat sprake was van toename (5 → 11).

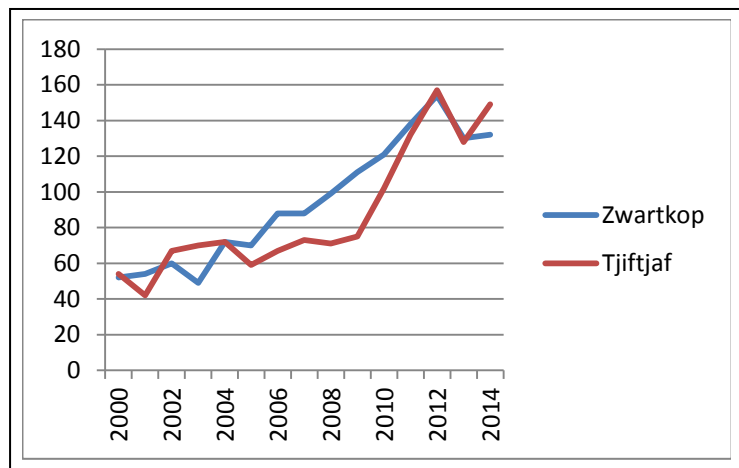

Figuur 38. Zwartkop, Tjiftjaf

Zwartkopje en Tjiftjaf zijn doorgaans goede indicatoren voor de gemiddelde hoogte van de vegetatie. Wat aantallen betreft ontlopen ze elkaar meestal niet veel.

Het koude voorjaar van 2013 veroorzaakte een flinke dip (weinig insecten, weinig zang) waarvan de Tjiftjaf in 2014 goed herstelde, maar het Zwartkopje nog de naweeën van ondervond.

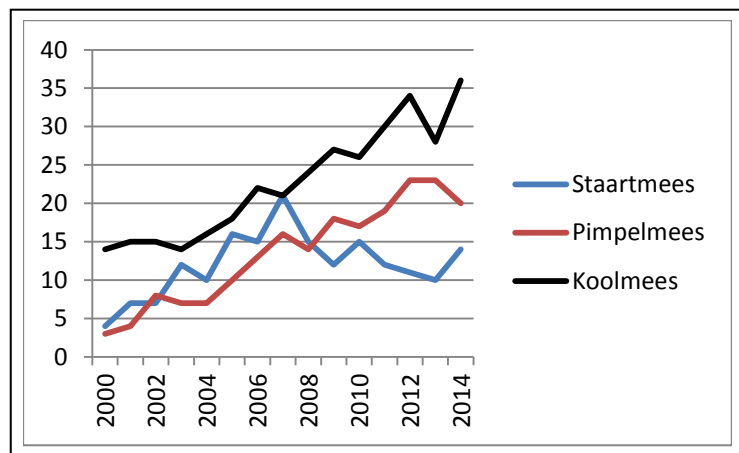
Nog altijd is de Fitis, die we vooral in jong struweel vinden, talrijker (214) dan de Tjiftjaf (149) maar op termijn zullen de verhoudingen omgekeerd zijn. In een plot als Plasjes de Punt was dat in 2011, 2012 en 2014 al het geval.

Figuur 39. mezen

Koolmees en Pimpelmees zijn voor het broeden afhankelijk van boomholten. Meestal wordt hierin voorzien door spechten. In jongere bossen en struwelen is wel voedsel maar geen nestgelegenheid. De toename van deze twee soorten is tot nu toe direct gekoppeld aan de beschikbare nestholtes. Ook op de platen komen geleidelijk meer mezen voor.

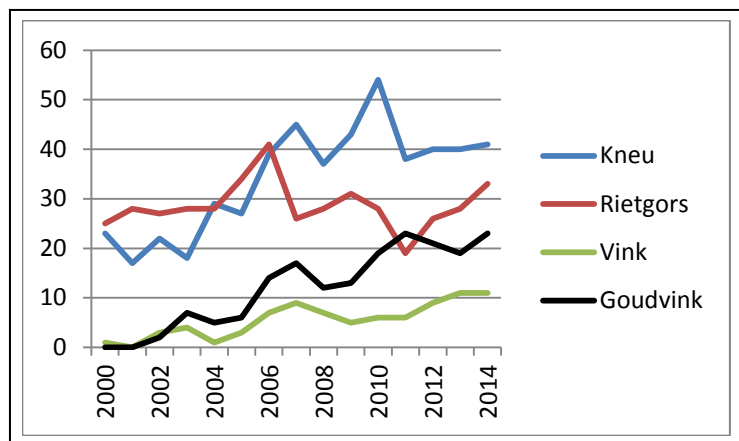
Voor beiden is er een opgaande trend met kleine of wat grotere jaarlijkse afwijkingen. Dat geldt niet voor de Staartmees, die sinds 2008 weer wat afgenomen is. De omstandigheden in de Grevelingen zijn voor deze soort iets verslechterd door het opener worden van de ondergroei.

Figuur 40. vinken en gorzen

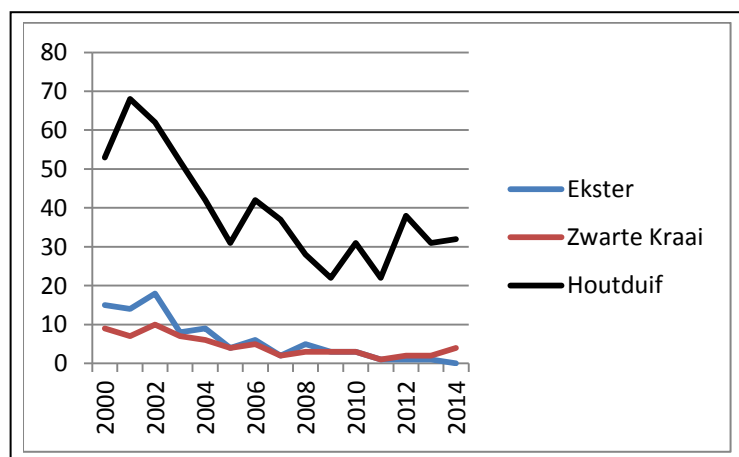
Alle vinkachtigen (Vink, Goudvink, Groenling, Putter en Kneu) vertonen over de hele periode gezien een positieve trend. Bij de Goudvink lijkt de groei er nagenoeg uit. Wellicht heeft het hierboven genoemde opener worden van de ondergroei daar ook mee te maken.

Ook Rode Lijstsoort Kneu vertoont een positieve trend. De soort heeft een voorkeur voor korte bloemrijke vegetaties met verspreide struwelen, liefst dichte doornstruiken zoals Duindoorn, waarbij er een duidelijke voorkeur is voor jong vitaal struweel. Aangezien het struweel geleidelijk veroudert en minder geschikt wordt, neemt het beschikbare biotoop af. Omdat Kneuen vaak geclusterd broeden hoeft dat niet meteen in afnemende aantallen te resulteren.

Figuur 41. kraaien en Houtduif

De afname van Ekster, Zwarte Kraai en Houtduif is het gevolg van predatie door Havik. Daarnaast vertonen met name de beide kraaiachtigen een sterk predatormijndend gedrag. De Zwarte Kraai is in dat opzicht, vanwege zijn forsere postuur en slimme karakter, minder schuw. De Ekster blijkt nu uit alle BMP-plots waarin de soort ooit voorkwam, verdwenen te zijn. De Zwarte Kraai weet zich op een laag niveau toch nog te handhaven, wellicht dat de gelederen regelmatig van buitenaf versterkt worden want het broedsucces is in de Grevelingen niet hoog. Houtduiven zijn ook erg oplettend, bovendien worden ze vanwege deze eigenschap en het geen pestkoppen zijn door de Havik deels met rust gelaten. Ze produceren meerdere legsels tot laat in het seizoen.

Totaalverloop van de BMP-plots

Tabel 1. Totaal aantal territoria van de 8 BMP-plots in de Grevelingen, periode 2000-2014. (vet gedrukt = Rode Lijstsoort)

Soort	Jaar	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14
1. Dodaars		6	5	5	5	4	4	4	8	6	6	7	8	8	8	7
2. Fuut		3	2	2	1		1	1	1	1	1					1
3. Aalscholver									1	1		5	36	43	82	142
4. Blauwe Reiger			1	2	2	4	4	4	6	6	4	4	6	8	8	12
5. Knobbelzwaan		2	2	4	1	2	2		1	2	2	2	2	2	2	1
6. Grauwe Gans		5	4	9	11	17	18	19	19	32	36	36	30	31	34	17
7. Soepgans								1	1		1	2				
8. Canadese Gans												1				
9. Nijlgans		9	8	10	12	8	10	8	6	5	4	5	5	3	4	3
10. Bergeend		14	15	28	31	20	22	24	20	19	17	22	15	14	20	13
11. Krakeend		9	11	9	11	8	9	9	11	4	8	6	5	4	5	7
12. Wintertaling		1														
13. Wilde Eend		49	55	57	64	65	76	75	67	59	58	61	51	49	68	62
14. Slobeend		9	7	6	10	4	5	8	5	2	3	4	3	2	4	2
15. Tafeleend		2		1			1			1		1		1	1	2
16. Kuifeend		14	9	8	13	9	12	6	12	8	8	12	9	9	12	17
17. Midd. Zaagbek		4	4	7	8	9	9	12	13	8	11	10	12	8	7	6
18. Br. Kiekendief		7	4	7	3	4	2	3	3	3	2	3	4	3	3	4
19. Bl. Kiekendief								1								
20. Havik					1	1	2	2	2	4	5	4	5	5	5	5
21. Sperwer			1	3	3	2	2	2	2	1	3	1	1	1	1	
22. Buizerd		2	1	3	2	1		1	2	2	2	2	3	2	1	
23. Patrijs				1												
24. Kwartel		2						2								
25. Fazant		n.g.	n.g.	20	20	15	17	22	18	16	25	14	11	10	10	9
26. Waterral		2			2	2	1	3	4	2	3	1	5	3	7	2
27. Waterhoen		10	6	2	6	7	7	6	9	6	5	2	3	2	3	1
28. Meerkoet		14	14	21	19	15	21	17	16	14	18	17	14	13	15	16
29. Scholekster		52	24	45	39	34	30	28	25	23	25	29	29	21	26	24
30. Kluut		37	49	47	58	77	70	85	115	99	51	48	48	37	54	49
31. Kleine Plevier								1	1	1	1			1		1
32. Bontbekplevier		6	6	3	2	3	5	4	6	3	4	2	4	4	3	3
33. Strandplevier		17	16	17	24	32	29	35	33	15	17	19	20	20	15	13
34. Kievit		68	26	56	61	73	54	55	55	50	47	41	37	42	44	43
35. Watersnip				1												
36. Houtsnip								1	1			2	1	3	1	6
37. Grutto		7		9	11	11	8	6	3	3	2	2	2	3	3	
38. Tureluur		26	14	27	28	29	25	18	21	21	21	20	21	19	18	13
39. Kokmeeuw		99	151	5	6			10	20	22	33	8		6	8	4
40. Zwartkopmeeuw			2						2							
41. Stormmeeuw			1	1	1	1	2	2	3	2	6	6	7	3	10	11
42. Zilvermeeuw		2	7	7	6	6	8	6	5	10	27	52	47	21	34	22
43. Kl. Mantelmeeuw											1	2	2			
44. Gr. Mantelmeeuw								1	1	2	3	2	3	2	4	5
45. Grote Stern			1		1			1								
46. Visdief		79	113	15	28	56	50	49	121	100	102	48	27	53	43	126
47. Noordse Stern		1	1	4	4	14	8	9	9	10	10	8	7	12	6	14
48. Dwergstern		8	15	20	17	32	25	19	25	34	52	34	39	60	38	88
49. Houtduif		53	68	62	52	42	31	42	37	28	22	31	22	38	31	32
50. Holenduif		1	1	3	2	3	2									
51. Turkse tortel		1				1								2	4	2
52. Zomertortel		17	13	11	11	11	8	14	13	8	4	7	6	9	7	7
53. Koekoek		12	11	14	14	11	12	14	14	9	10	9	9	8	7	9
54. Ransuil		1	1	4	2	5	3	4	3		2	2	2		3	1
55. Velduil		(1)	1													
56. Groene Specht												1		1	2	
57. Gr Bonte Specht		2	3	2	4	3	2	4	5	3	5	5	4	3	4	7
58. Veldleeuwerik		34	14	41	41	42	44	43	44	35	38	40	42	57	54	46
59. Graspieper		18	15	23	24	36	31	43	43	37	40	39	33	34	37	33
60. Witte Kwikstaart						1									1	

Soort	Jaar	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14
61. Gele Kwikstaart		1		1	1		1	1	2			1	2			1
62. Winterkoning		143	137	155	160	153	144	178	173	152	152	120	136	170	105	189
63. Heggenmus		80	86	107	107	100	105	144	145	113	125	132	94	88	95	89
64. Roodborst		11	9	21	26	31	29	45	45	41	43	26	38	37	20	29
65. Nachtegaal		48	42	38	50	47	53	56	61	50	56	50	69	69	72	59
66. Blauwborst		11	15	13	16	10	10	9	8	7	5	13	5	8	10	7
67. Paapje		1														
68. Roodborsttapuit		2	1		1	1	1	1	2		1	3	2	4	5	5
69. Merel		64	80	80	77	83	89	106	105	95	100	124	130	135	137	126
70. Zanglijster		18	21	29	24	21	28	41	37	28	44	42	57	73	61	55
71. Grote Lijster									1							
72. Sprinkhaanzanger		13	10	12	15	10	15	13	15	12	11	15	14	13	11	10
73. Cetti's Zanger						1	1	2	6	4	10	18	14	8	8	5
74. Snor		1														
75. Rietzanger		10	14	15	11	14	13	22	17	28	27	51	62	48	42	56
76. Bosrietzanger		17	22	22	21	19	16	21	22	21	25	32	35	33	26	21
77. Kleine Karekiet		25	35	43	40	31	31	27	23	17	19	37	26	39	21	28
78. Spotvogel		12	8	13	16	12	11	13	17	18	22	16	12	12	20	18
79. Braamsluiper		32	28	28	30	29	36	35	30	22	20	36	30	35	31	25
80. Grasmus		118	91	87	90	88	91	94	75	79	88	82	93	85	68	79
81. Tuinfluiter		26	43	58	48	69	65	70	86	76	79	116	115	107	84	83
82. Zwartkop		52	54	60	49	72	70	88	88	99	111	121	138	154	130	132
83. Tjiftjaf		54	42	67	70	72	59	67	73	71	75	102	132	157	128	149
84. Fitis		174	159	145	183	167	183	202	162	188	203	250	305	274	203	214
85. Gr. Vliegenv.								2	3			1	2	2	1	
86. Baardman																6
87. Staartmees		4	7	7	12	10	16	15	21	15	12	15	12	11	10	14
88. Pimpelmees		3	4	8	7	7	10	13	16	14	18	17	19	23	23	20
89. Koolmees		14	15	15	14	16	18	22	21	24	27	26	30	34	28	36
90. Boomkruiper								2	3	1	1	1	3	1	1	3
91. Buidelmees				01												
92. Wielewaal		1		1				1	4	3	1		2	2		
93. Gaai		3	2	4	9	3	4	4	5	5	6	8	11	5	6	8
94. Ekster		15	14	18	8	9	4	6	2	5	3	3	1	1	1	
95. Zwarte Kraai		9	7	10	7	6	4	5	2	3	3	3	1	2	2	4
96. Ringmus						1										
97. Vink		1		3	4	1	3	7	9	7	5	6	6	9	11	11
98. Goudvink				2	7	5	6	14	17	12	13	19	23	21	19	23
99. Groenling				2				1	1		3		6	6	6	6
100. Putter		1		2	1			2	3	2	1	4	4	2	4	4
101. Kneu		23	17	22	18	29	27	39	45	37	43	54	38	40	40	41
102. Rietgors		25	28	27	28	28	34	41	26	28	31	28	19	26	28	33
Aantal soorten		74	68	75	73	72	71	82	83	76	79	81	78	80	80	77
Aantal territoria		1716	1693	1738	1811	1865	1849	2133	2203	1994	2128	2251	2326	2414	2214	2477

n.g. = niet geteld cursief: in 2001 niet alle gebieden volledig onderzocht vanwege MKZ-crisis

Trend 2000-2014

overwegend **positief** (31 soorten)

Aalscholver, Blauwe Reiger, Grauwe Gans, Havik, Waterral, Houtsnip, Stormmeeuw, Zilvermeeuw, **Grote Mantelmeeuw**, **Dwergstern**, Turkse Tortel, Grote Bonte Specht, **Nachtegaal**, Roodborsttapuit, Merel, Zanglijster, Cetti's Zanger, Rietzanger, **Spotvogel**, Tuinfluiter, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Staartmees, Pimpelmees, Koolmees, Vink, Goudvink, Groenling, Putter, **Kneu**

overwegend **negatief** (16 soorten)

Fuut, Nijlgans, Krakeend, **Slobeend**, Fazant, Waterhoen, Scholekster, Kievit, **Grutto**, **Tureluur**, Houtduif, **Zomertortel**, **Koekoek**, Blauwborst, Ekster, Zwarte Kraai.

trend stabiel of sterk schommelend

Het verloop van de overige soorten is stabiel of min of meer schommelend of zonder duidelijke trend over de hele periode.

Aantallen broedvogels en dichtheid per 100 ha. in 2014

Tabel 2. Overzicht broedvogelaantallen per plot en dichtheid/100 ha. in de BMP-plots Grevelingen – 2014.

soort / gebied	RL	Hompelvoet		Veermansplaat		Slikken van Bommeneede		Kabellaarsbank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	
		open 8 ha 27%	dicht 22 ha 73%	open 5 ha 20%	dicht 20 ha 80%	open 75 ha 94%	dicht 5 ha 6%	open 4 ha 12%	dicht 30 ha 88%	open 6,5 ha 43%	dicht 8,5 ha 57%	open 13 ha 93%	dicht 1 ha 7%	open 25 ha 31%	dicht 55 ha 69%	open 90 ha 100%	dicht - -
aantal plot / dichtheid p/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
grote BMP-plot in ha. (circa)		30		25		80		34		15		14		80		90	
verhouding open gebied : struweel / bos (indicatief) percentage van het plot																	
1. Dodaars										7	47						
2. Fuut										1	7						
3. Aalscholver										142	946						
4. Blauwe Reiger										12	80						
5. Knobbelzwaan										1	7						
6. Grauwe Gans		5	17	1	4	2	3	4	12	2	13	3	21				
7. Soepgans																	
8. Canadese Gans																	
9. Nijlgans		1	3	1	4			1	3								
10. Bergeend		6	20			2	3	3	9			2	14				
11. Krakeend										7	47						
12. Wintertaling	K																
13. Wilde Eend		6	20	3	13	23	29	11	33	9	60	6	43			4	4
14. Slobeend	K									1	7					1	1
15. Tafeleend										2	13						
16. Kuifeend						1	1	3	9	13	87						
17. Middelste Zaagbek	G	4	13					1	3			1	7				
18. Bruine Kiekendief						2	3					2	14				
19. Blauwe Kiekendief	G																
20. Havik		1	3	1	4	1	1	1	3					1	1		
21. Sperwer																	
22. Buizerd																	
23. Patrijs	K																
24. Kwartel																	
25. Fazant						4	5							5	6		
26. Waterral										2	13						
27. Waterhoen								1	3								
28. Meerkoet								3	9	10	67	3	21				
29. Scholekster		3	10	1	4	11	14	2	6			1	7	3	4	3	3
30. Kluit						40	50	4	12			5	36				
31. Kleine Plevier						1	1										
32. Bontbekplevier	K					3	4										
33. Strandplevier	B					10	13							3	4		
34. Kievit		1	3	1	4	16	20							2	3	23	26
35. Watersnip	B																
36. Houtsnip		2	7	1	4			1	3					2	3		
37. Grutto	G																
38. Tureluur	G					8	10							2	3	3	3
39. Kokmeeuw						4	5										
40. Zwartkopmeeuw																	
41. Stormmeeuw						7	9					4	28				
42. Zilvermeeuw		3	10	1	4	11	14					7	50				
43. Kleine Mantelmeeuw																	
44. Grote Mantelmeeuw	G					2	3	2	6			1	7				
45. Grote Stern	B																
46. Visdief	K					112	140	12	16			2	14				
47. Noordse Stern						14	18										
48. Dwergstern	K					72	90					16	114				
49. Houtduif		1	3	9	36	5	6	5	15	5	33	1	7	6	8		
50. Holenduif																	
51. Turkse tortel														2	3		
52. Zomertortel	K	1	3	1	4			2	6	1	7			2	3		
53. Koekoek	K	1	3	2	8	2	3	2	6					2	3		
54. Ransuil	K					1	1										
55. Velduil	EB																
56. Groene Specht	K																
57. Grote Bonte Specht		2	7	2	8			2	6					1	1		
58. Veldleeuwerik	G	3	10			13	16							7	9	23	26
59. Graspieper	G	2	7	1	4	12	15							8	10	10	11
60. Witte Kwikstaart																	

soort / gebied (vervolg)	RL	Hompel-voet		Veermans-plaat		Slikken van Bommenede		Kabellaars-bank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	
		30	25	80	34	15	14	80	90								
aantal plot / dichtheid n/100 ha		totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100	totaal	n/100
grote BMP-plot in ha. (circa)		30		25		80		34		15		14		80		90	
61. Gele Kwikstaart	G					1	1										
62. Winterkoning		41	137	39	156	9	7	19	57	13	86	5	36	63	79		
63. Heggenmus		11	37	10	40	13	16	23	69	5	33	4	29	23	29		
64. Roodborst		4	13	2	8			12	36	3	20			8	10		
65. Nachtegaal	K	11	37	12	48	6	8	10	30	9	60	2	14	9	11		
66. Blauwborst				1	4							1	7	5	6		
67. Paapje	B																
68. Roodborsttapuit						2	3							1	1	2	2
69. Merel		30	100	19	76	14	18	18	54	8	53	3	21	34	43		
70. Zanglijster		6	20	11	44	8	10	12	36	3	20	2	14	13	16		
71. Grote Lijster																	
72. Sprinkhaanzanger						6	8					2	14	2	3		
73. Cetti's Zanger		2	7			1	1					1	7	1	1		
74. Snor	K																
75. Rietzanger				1	4	16	20					12	86	27	34		
76. Bosrietzanger						10	13	1	3			5	36	5	6		
77. Kleine Karekiet						5	6	3	9	10	67	6	43	4	5		
78. Spotvogel	G	6	20	4	16	1	1	2	6	4	27	1	7				
79. Braamsluiper		5	17	5	20	3	4	4	12	3	20			5	6		
80. Grasmus		6	20	9	36	17	21	10	30	1	7	8	57	28	35		
81. Tuinfluiter		12	40	12	48	18	23	12	36	12	80	2	21	15	19		
82. Zwartkop		28	93	22	88	9	11	20	60	18	120	5	36	30	38		
83. Tijftjaf		29	97	22	88	15	19	14	42	18	120	8	57	43	54		
84. Fitis		33	110	40	160	26	33	22	66	15	100	3	21	75	94		
85. Gr. Vliegenvanger	G																
86. Staartmees		2	7	1	4	1	1	3	9	2	13			5	6		
87. Pimpelmees		3	10	3	12			8	24	2	13			4	5		
88. Koolmees		2	7	4	16	1	1	11	33	5	33			13	16		
89. Baardman												6	43				
90. Boomkruiper								1	3	1	7			1	1		
91. Buidelmees																	
92. Wielewaal	K																
93. Gaai				2	8	1	1	2	6	1	7			2	3		
94. Ekster																	
95. Zwarte Kraai						1	1	1	3					2	3		
96. Ringmus	G																
97. Vink				2	8	1	1	2	6					6	8		
98. Goudvink		3	10	3	12	1	1	4	12	3	20	2	14	7	9		
99. Groenling						2	3	1	3					3	4		
100. Putter								2	6					2	3		
101. Kneu	G	2	7	8	32	12	15	6	18			2	14	11	14		
102. Rietgors						7	9					6	43	20	25		
aantal territoria. / dichtheid		278	926	257	1028	586	733	283	832	351	2340	140	1000	513	641	69	77
aantal soorten in 2014		35		35		54		44		35		36		45		8	
aantal RL-soorten		8		6		14		8		4		7		8		4	
gebied		Hompel-voet		Veermans-plaat		Slikken van Bommenede		Kabellaars-bank		Plasjes De Punt		Slik de Kil		Slikken van Flakkee-Noord		Slikken van Flakkee-Zuid	

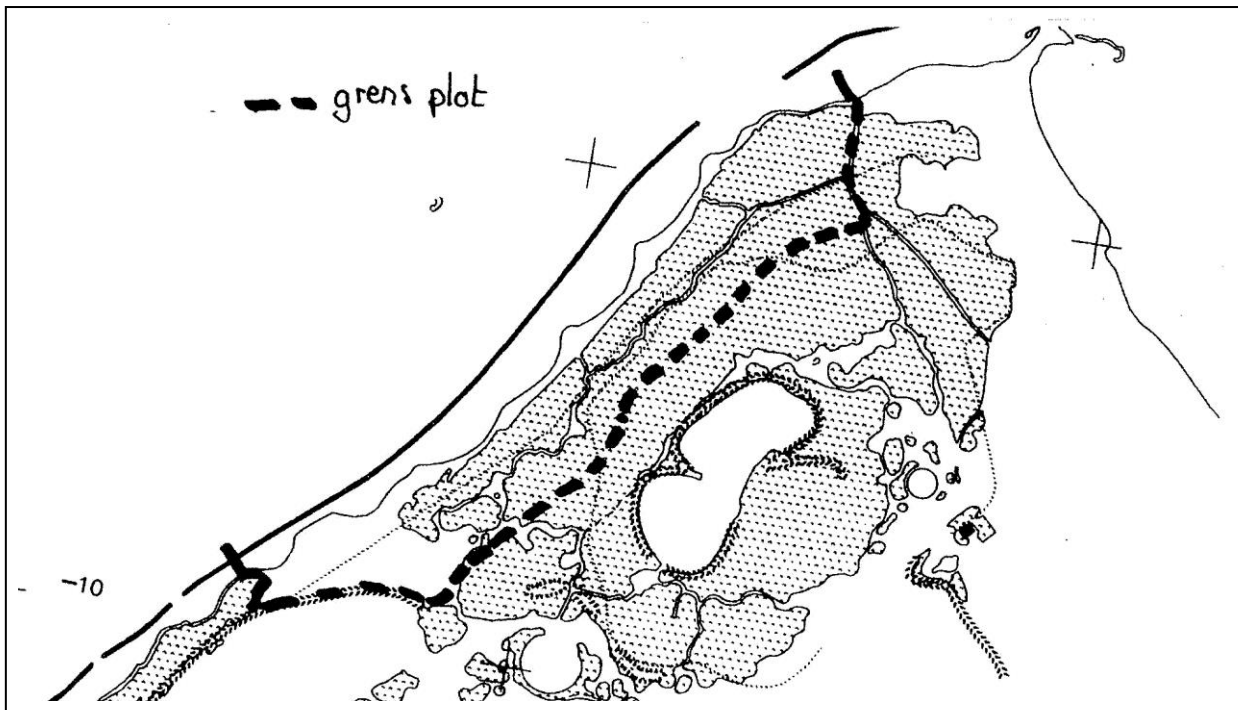
Toelichting tabel:

- voor de berekening van de dichtheid per 100 hectare is het totale oppervlak van het onderzochte plot gebruikt; voor plot Sl.vFI-Noord geeft dat doorgaans een te lage dichtheid; in de onderste rij van de tabel is het totaal aantal broedvogels per 100 ha. berekend.
- code Rode Lijst: **Gevoelig**, **Kwetsbaar**, **Bedreigd**, **Ernstig Bedreigd**

Bespreking

Na het algemeen gedeelte volgt nu een bespreking per plot waarbij steeds eenzelfde volgorde wordt gehanteerd, volgens de opzet uit het rapport over 2001. Algemene gegevens aangaande het plot worden hierbij steeds als basisinformatie aan de bespreking toegevoegd. Deze gegevens zijn deels gedateerd omdat ze de situatie aan het begin van de BMP-plot inventarisatie in 2000 weergeven. De broedvogellijst met daaronder de bespreking is altijd actueel.

- ◆ Allereerst de kaart van de omgeving van het gebied waarop het plot met een dikke stippellijn is aangegeven en eventueel de gevolgde inventarisatieroute met een dunne stippellijn.
- ◆ Enkele algemene gegevens aangaande het plot
- ◆ Een beschrijving van de vegetatiesamenstelling en factoren die daarop van invloed zijn.
- ◆ Een algemene beschrijving van de vogelsamenstelling in het plot
- ◆ een tabel met de aantallen territoria 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2004)
- ◆ Beschrijving van enkele opvallende ontwikkelingen in het afgelopen seizoen
- ◆ Tot slot een kaartje met de vastgestelde territoria van een bepaalde broedvogel of een aantal broedvogels

3. Hompelvoet

Plotgrootte: ca. 30 ha., waarvan ca. 22 ha. struweel/bos
Beheer: niet vrij toegankelijk in het broedseizoen; begrazing; plaatselijk maaien in augustus
Zoogdieren: Runderen (seizoenbegrazing), Fjordenpaarden (jaarrondbegrazing), Bruine rat, Noordse woelmuis, Dwergmuis, Hermelijn, Ree
Vegetatiekarakteristiek: duinstruweel/ jong bos op vochtige bodem grenzend aan smalle begraasde zilte oeverzone

Landschap / vegetatie

Oeverstrook geëxponeerd op het noordwesten, vooroeververdediging aanwezig – grotendeels gesloten, oever met grind verstevigd na eerdere afslag (sikkelvormige inhammen), smalle in breedte variërende zilte zone; kruipwilg, duindoorn, geschoren op de wind; zuidelijk deel open, struweelopslag wordt daar gemaaid. Twee stuifdijkjes in ondergrond, ter plaatse dus droger. Anderzijds wordt afstromend regenwater door deze stuifdijkjes gestagneerd, daardoor vochtig struweel met riet. Ouder struweel, tamelijk soortenrijk. Langs westkant vooral wilgen, meer landinwaarts geleidelijk overgaand in hoofdzakelijk duindoorn, gevarieerde structuur, oud en jong. Belangrijkste soorten: Duindoorn, Koebraam, Kruipwilg, Grauwe wilg, Boswilg, Schietwilg en Vlier. Schaars: Ruwe berk, Ratelpopulier, Lijsterbes, Gelderse roos, Wegedoorn, Sporkehout, Wilde liguster, Egelantier, Hondсроos, Meidoorn, Gladde iep, Zwarte populier. Berk en Grauwe wilg uitbreidend. Riet in lager struweel. In ondergroei geregeld Grote brandnetel. Bosbramen (vnl. Koebraam) zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Duindoornstruweel door veroudering lokaal instortend en vervangen door ruigte van Wilgenroosjes en bramen.

Zuidelijk open deel gemaaid kruipwilgstruweel met gras/zeggenvegetatie, extensief begraasd, relatief sterk geaccidenteerd. De invloed van het vee op het struweel is gering en beperkt tot de randen: langs noordwestoever inbraakjes bij ouder struweel. De buitenrand van het struweel wordt tegenwoordig gemaaid.

Broedvogels

Algemeen

Vogels van struwelen en jong bos scoren in dit plot hoog. Met het hoger en dichter worden van het struweel verdwijnt de openheid, waardoor soorten als Graspieper, Kneu, Rietgors en Blauwborst het veld ruimen. De doornige structuur van Duindoorn met braamstruweel is gunstig voor struweelsoorten als Winterkoning, Heggenmus, Grasmus, Braamsluiper en Tuinfluiter, die hier hoge dichtheden bereiken. Hoge aantallen van Merel en Zanglijster duiden op openheid onder struweel en de aanwezigheid van een goed ontwikkelde humuslaag met veel wormen.

De opkomst van Tjiftjaf en Zwartkop, gevolgd door de komst van Roodborst is karakteristiek voor hoger geboomte met een rijke ondergroei. Nog geen hollenbroeders als mezen, omdat natuurlijke holtes ontbreken. Een ondiepe oeverzone met op ruime afstand een vooroeververdediging (beschut foerageergebied) en dicht doornstruweel (broedgelegenheid) kort bij de oever is gunstig voor de Middelste Zaagbek. Hoewel Krakeenden

deels op zout water foerageren, is de nabijheid van zoet of licht brak water van belang. Op de Hompelvoet wordt aan deze behoefte voldaan door de aanwezige vijvers (buiten het plot). Deze zijn ook van belang voor Middelste Zaagbek, Bergeend, Nijlgans en Grauwe Gans.

Tabel 3. Aantal territoria BMP-plot Hompelvoet (30 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00 '05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00 '05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
Grauwe Gans	8	11	12	16	21	18	15	13	12	5	Blauwborst	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	7	5	3	3	2	3	2	1	1	1	Merel	33	25	28	24	22	24	24	29	27	30
Bergeend	9	9	8	8	7	7	4	6	8	6	Zanglijster	9	11	11	7	10	6	5	11	13	6
Krakeend	3	1	1	-	1	1	-	1	1	-	Cetti's Zanger	-	-	-	1	3	2	2	2	3	2
Wilde Eend	11	7	5	6	7	6	5	4	7	6	Sprkh. zanger	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Mid. Zaagbek	7	8	7	6	7	8	7	5	6	4	Bosrietzanger	3	-	1	3	2	-	-	-	-	-
Br. Kiekendief	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Havik	-	-	-	1	1	-	1	1	1	1	Spotvogel	10	3	5	7	9	5	4	5	6	6
Scholekster	11	7	5	3	3	7	7	4	5	3	Braamsluiper	10	6	8	3	4	5	3	4	3	5
Kievit	5	1	1	1	1	1	1	-	-	1	Grasmus	17	17	8	7	9	7	6	6	3	6
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	Tuinfluit	16	14	17	18	15	18	15	12	18	12
Tureluur	3	-	1	1	-	-	-	-	-	-	Zwartkop	13	17	19	31	24	21	23	29	23	28
Zilvermeeuw	6	1	1	1	2	4	-	4	2	3	Tjiftjaf	15	13	15	19	17	17	20	25	25	28
Houtduif	18	11	7	6	4	6	5	6	2	1	Fitis	40	42	36	37	37	39	33	37	29	33
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	Staatmees	1	-	-	-	-	1	1	1	1	2
Zomertortel	2	3	4	2	-	1	-	2	1	1	Pimpelmees	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
Koekoek	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Koolmees	-	-	-	1	-	2	1	2	-	2
Gr. B. Specht	-	1	-	-	-	1	-	-	-	2	Wielewaal	-	1	1	1	-	-	1	-	-	-
Veldleeuwerik	3	2	2	2	4	3	2	3	3	3	Ekster	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Graspieper	2	4	2	2	3	4	3	2	2	2	Zwarte Kraai	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
W. Kwikstaart	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	Kneu	2	-	-	1	1	-	-	-	-	2
Winterkoning	42	32	33	32	28	35	32	43	31	41	Goudvink	2	3	3	4	3	4	4	3	3	3
Heggenmus	25	25	25	23	27	26	20	13	14	12	Rietgors	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roodborst	8	7	7	8	2	4	3	5	1	4	soortentotaal	35	32	31	34	31	32	30	32	33	35
Nachtegaal	7	9	10	12	13	8	10	14	14	11											

Ontwikkelingen in 2014 (inventarisatie Kees de Kraker)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

- (op)nieuw: Kievit, Houtsnip, Grote Bonte Specht, Koolmees, Kneu
- niet meer: Krakeend, Turkse Tortel, Witte Kwikstaart,
- opvallend meer: Winterkoning, Roodborst
- opvallend minder: Grauwe Gans, Nachtegaal, Zanglijster, Tuinfluit

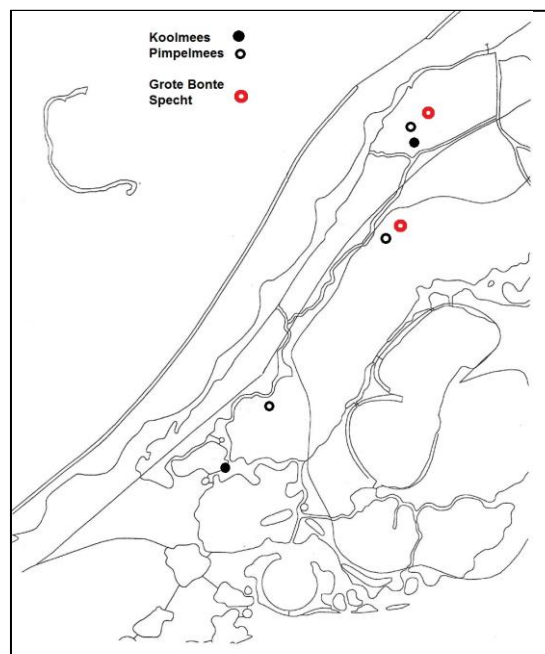
De flinke afname van Grauwe Gans lijkt veroorzaakt door de voortdurende predatiedruk van Havik en het droge voorjaar waardoor er weinig zoetwaterplassen langs de oever waren. Al langere tijd concentreren de ganzen zich meer op afstand van de Havik langs de zuidoever, het totaal voor de Hompelvoet loopt niet terug.

Invloed van de Havik is er ook op de verdere afname bij Houtduif en Middelste Zaagbek. Middelste Zaagbekken broeden nog wel langs de NW-oever, maar ze worden hier al jaren niet meer met kuikens gezien. Ieder seizoen worden er vrouwtjes in de nestomgeving gepredeerd door Havik. Het lijkt daardoor geleidelijk minder te worden. Ook het aantal niet broedende overzomeraars die het hele seizoen door langs de oever wordt aangetroffen, is sterk afgenomen.

De Houtsnip lijkt van het opener worden van de ondergroei te profiteren, voorheen was het dichte struweel ontoegankelijk. Duindoorn verdwijnt in snel tempo uit het hele plot. Wellicht is dat tevens de oorzaak van de verdere afname van de Heggenmus. Dit jaar was de Grote Bonte Specht weer broedvogel. Zo komen er wellicht wat gaatjes bij die in volgende jaren voor mezen geschikt zijn. Deze beginnen nu eindelijk ook op de Hompelvoet wat meer te verschijnen. De Cetti's Zanger wist zich te handhaven, maar werd buiten het BMP-plot niet op de Hompelvoet gehoord. Wanneer het zo doorgaat zijn ze binnen een paar jaar weer weg.

Bij de Zanglijster zijn er aanzienlijke jaarlijkse verschillen wat voor een deel met onregelmatige zangactiviteit te maken zal hebben. Op sommige ochtend wordt er veel meer gezongen dan een andere keer. Het toeval (m.b.t. weersomstandigheden en zangactiviteit) speelt bij de inventarisaties ook een rol. In het plot op de Veermansplaat nam de Zanglijster juist flink toe. Overigens is het opvallend dat er in sommige gedeelten altijd goed gezongen wordt en het op andere plekken al vlug erg stil is.

De stug doorstijgende Tjiftjaf en geleidelijk afnemende Fitis markeren de veranderingen die in het struweel plaatsvinden, zoals opener worden onder hogere bomen, de snelle toename van mos als bodembedekker etc.

2. Veermansplaat

Plotgrootte: ca. 25 ha

Beheer: vrij toegankelijk; begrazing;
plaatselijk maaien in
augustus/september

Zoogdieren: runderen (seizoenbegrazing),
Shetlandpony's (jaarrondbegrazing),
Dwergmuis, Bruine rat, Ree,
Hermelijn, Amerikaanse nerts??

Vegetatiekarakteristiek: jong struweel op
vochtige tot natte bodem

Landschap/vegetatie

Strook door het meest gevarieerde deel van de plaat met voormalige verstuuivingsgebieden, daardoor relatief sterke hoogteverschillen aanwezig. Aan noord-, oost- en

zuidzijde plot een stuifdijkje aanwezig, waarachter afstromend water stagneert. Gebied grotendeels bedekt met struweel, gemiddeld jonger dan op Hompelvoet: Duindoorn, Kruipwilg. Verder Grauwe wilg, Boswilg, Berk, Vlier, Schietwilg, Bittere wilg. Structuur plaatselijk vrij jong en open (vooral op natte plaatsen) met Kruipwilg/Duindoorn en ruigte (Duinriet, Riet, Zilte zegge); verspreid hogere bomen als Berk, Schiet-, Bos- en Grauwe wilg; aan de zuidelijke struweelrand nabij de oever een meer ontwikkeld bosje met hogere Schietwilg, Ratelpopulier, Zwarte populier, Berk, Bos- en Grauwe wilg. Door uitbreiding van Berken zal het struweel de komende jaren snel aan hoogte winnen. Stagnatieplas tegen noordelijke stuifdijk met daaromheen moerassig gedeelte met veel Kruipwilg. Hier werd in de herfst van 2007 een nieuwe veedrinkput gegraven. Winterse grondwaterstand over grote delen kort onder of boven het maaiveld. Vanwege uitdroging in de zomer is er tot nu toe weinig echte moerasontwikkeling. Gemaaid deel vnl. kruipwilgmat. Oeverzone overgang van zilt naar zoet met karakteristieke soorten als Zilte zegge, Zilte rus, Fioringras en naarmate zoeter toenemend aandeel Kruipwilg en Duinriet, deze wordt jaarlijks gemaaid.

De invloed van het vee op het struweel in het plot is gering. Alleen rond de noordelijke plas wordt door runderen wel eens in het struweel gegraasd. Door de aanwezige hoogteverschillen en de daarmee samenhangende grondwaterstand kan zich in de toekomst een gevarieerd struweel ontwikkelen.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De vogelbevolking van de Veermansplaat is karakteristiek voor een nat, moerassig gebied en jong struweel. Moerassoorten als Bruine kiekendief, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Rietgors zijn in het plot goed vertegenwoordigd. Daarnaast wordt de ontwikkeling van het struweel gekenmerkt door grote aantallen Grasmus, Winterkoning en Fitis. De hoge dichtheid die de Grasmus hier bereikt, geeft aan dat het struweel op veel plaatsen nog vrij laag en niet helemaal gesloten is. De ruige grassen tussen de struiken vormen een goed voedsel- en broedbiotoop, terwijl verspreide bomen een ideale zangpost zijn.

Na een strenge winter werden halverwege de negentiger jaren voor het eerst Fazanten waargenomen op de Veermansplaat en de Stampersplaat. Sindsdien heeft de soort zich op deze plaatsen kunnen handhaven.

De ontwikkeling naar meer struweel ten koste van de natte ruigte, zoals die zich de laatste jaren voordoet zal in de toekomst wellicht voor een afname van de moerasvogels gaan zorgen.

Tabel 4. Aantal territoria BMP-plot Veermansplaat (25 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00 '05	06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00 '05	06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
Grauwe Gans	3	1	1	4	3	4	5	2	2	1	Merel	14	21	22	28	26	22	26	21	18	19
Nijlgans	1	1	-	-	-	1	1	1	1	1	Zanglijster	3	6	6	4	7	5	5	6	5	11
Bergeend	3	1	1	1	2	2	-	2	2	-	Cetti's Zanger	-	-	-	-	2	7	6	-	1	-
Wilde Eend	9	2	1	2	3	3	2	2	3	3	Sprinkhanger	4	3	2	2	-	-	-	-	-	-
M. Zaagbek	1	1	1	1	1	-	1	1	-	-	Rietzanger	-	-	-	1	2	8	8	1	1	1
Br. Kiekendief	2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	Bosrietzanger	-	-	2	-	1	-	-	2	1	-
Havik	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	Kl. Karekiet	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Buizerd	-	1	1	1	1	1	1	1	-	-	Spotvogel	5	3	4	4	6	4	2	3	2	4
Fazant	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Braamsluiper	12	10	6	9	6	9	7	6	4	5
Scholekster	3	-	-	-	-	1	-	-	1	1	Grasmus	35	19	19	18	18	20	20	18	7	9
Kievit	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1	Tuinfluter	12	12	19	12	15	13	11	17	10	12
Houtsnip	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Zwartkop	9	9	12	15	20	17	16	23	22	22
Stormmeeuw	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Tjiftjaf	7	6	7	12	12	13	20	21	20	22
Zilvermeeuw	1	-	-	-	1	-	1	-	1	1	Fitis	34	27	34	38	36	46	42	30	28	40
Houtduif	10	8	7	10	5	4	7	8	8	9	Staartmees	-	-	-	-	1	1	1	2	1	1
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Pimpelmees	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
Turkse tortel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Koolmees	2	-	1	3	4	2	2	2	2	4
Zomertortel	2	2	-	-	-	-	2	-	2	1	Wielewaal	1	-	1	1	-	-	-	1	-	-
Koekoek	1	-	1	2	1	1	1	1	1	2	Gaai	1	1	1	2	1	2	2	1	1	2
Veldleeuwerik	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	Ekster	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Graspieper	2	1	2	2	3	4	4	2	1	1	Zwarte Kraai	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gr.B.Specht	-	-	-	1	-	1	-	1	-	2	Vink	-	1	-	-	-	-	-	1	-	2
Winterkoning	25	26	28	26	20	23	25	33	23	39	Groenling	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Heggenmus	14	14	18	19	17	17	10	8	10	10	Goudvink	1	2	2	2	2	1	2	3	3	3
Roodborst	1	1	1	1	-	2	3	5	1	2	Kneu	4	7	6	7	3	5	8	6	8	8
Nachtegaal	13	11	9	8	9	10	11	13	14	12	Rietgors	6	3	3	1	2	2	-	-	-	-
Blauwborst	5	5	3	3	-	2	1	1	2	1	soortentotaal	29	30	32	33	32	34	36	35	37	35

Ontwikkelingen in 2014 (inventarisatie Kees de Kraker)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

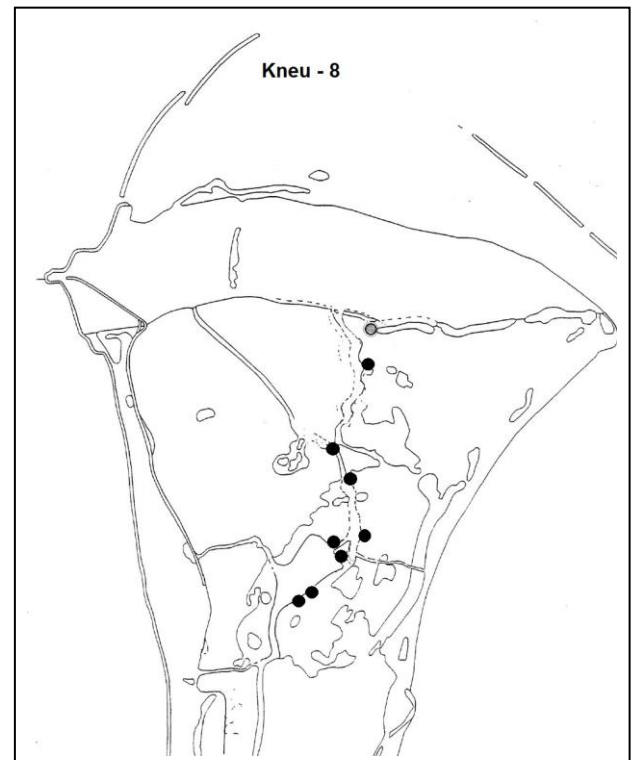
- niet meer vastgesteld: Bergeend, Veldleeuwerik, Cetti's Zanger, Bosrietzanger, Kleine Karekiet
- (op)nieuw: Houtsnip, Grote Bonte Specht, Vink
- opvallend meer: Winterkoning, Zanglijster, Fitis
- opvallend minder: geen

Het BMP-plot op de Veermansplaat maakt een snelle verandering door van moerasachtig struweel met veel Kruipluiper en Grauwe wilg naar een meer opgaand karakter. Het is met name Ruwe berk die de laatste jaren op tal van plaatsen de hoogte in schiet. In veel opzichten gaat de bosontwikkeling hier de Stampersplaat achterop. Het oudere bosgedeelte in de zuidwesthoek van het plot wordt meer open. In eerste instantie kwamen hier vooral Reeën maar nu begint het vee er ook te komen. Mogelijk was dat aanleiding voor de Havik om te verkassen. Op vrij korte afstand van het oude nest werd dit jaar in dicht struweel een nieuw nest gebouwd. Hier werden met succes enkele jongen groot gebracht.

Toename van Tjiftjaf, Zwartkopje, Grote Bonte Specht, mezen, Vink en voor het eerst ook Houtsnip illustreren de ontwikkeling richting bos, terwijl het afnemend aantal van Grasmus en Heggenmus een gevolg is van het verdwijnen van het lage dichte struweel. Hier en daar is langs de randen nog wel vitaal duindoornstruweel aanwezig. Dit vormt altijd een aantrekkelijke broedlocatie voor Kneu.

Natte lage ruigte wordt schaars. Sprinkhaanzanger en Rietgors zijn al eerder verdwenen, die ene zingende Blauwborst werd slechts eenmaal waargenomen. In het lage moerasgebied nabij de drinkput in het noorden van het plot zijn de omstandigheden nog gunstig voor een enkel paartje Rietzangers en ook de Cetti's Zanger zou daar nog wel terecht kunnen. Onduidelijk waarom die hier weer verdwenen is.

Bijzonder dat de Houtduif het ondanks de Havik op de Veermansplaat zo goed weet vol te houden. Gezien de prooivondsten jaagt de Havik jaagt meer langs de oevers en op het zuidelijk deel van de plaat. In het plot zelf werden weinig prooien waargenomen (2x Bergeend, 1x Wilde Eend).

3. Slikken van Bommenede

Plotgrootte: 80 ha.

Beheer: niet vrij toegankelijk; seizoenbegrazing met 30 runderen, in het verleden periodiek met paarden; plaatselijk maatregelen t.b.v. kustvogels

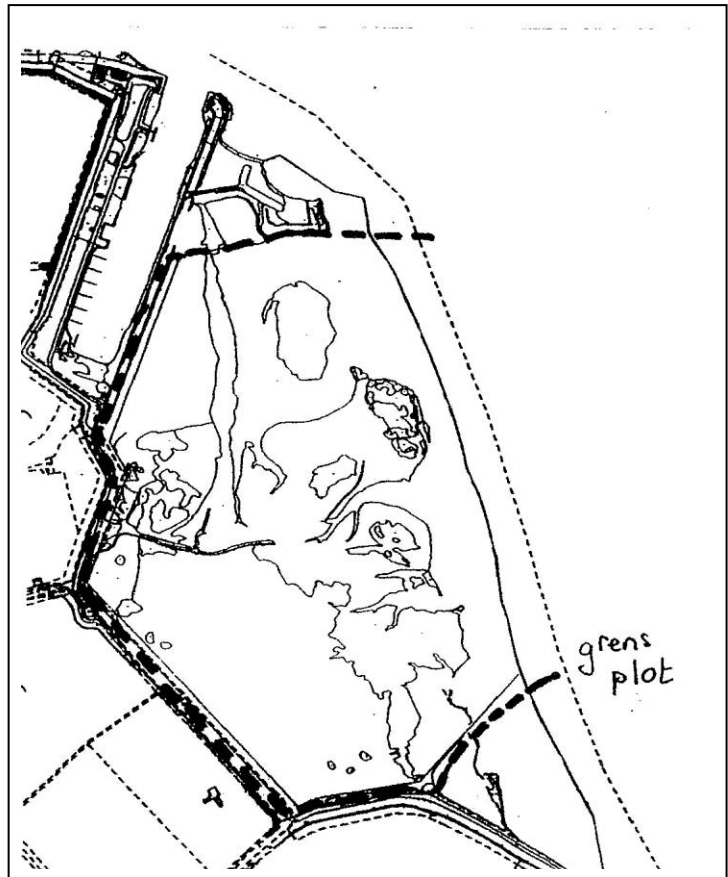
Zoogdieren: koeien, Noordse woelmuis, Bosmuis, spitsmuizen, Ree, Konijn, Haas, Huiskat, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Bruine rat, Egel, Mol, soms honden

Vegetatiekarakteristiek: laaggelegen voedselrijk slik met zilte vegetatie overgaand in ruigte en struwelen naar hoger gelegen deel langs dijk

Bijzonderheden geul rond kustbroedvogeleiland voor het broedseizoen 2011 uitgediept; deel van de weg-geschrapte specie als ruggetje boven water. In de winter 2011-2012 is plaatselijk een nieuwe laag schelpen op het eiland gestort.

Landschap/vegetatie

Grotendeels laaggelegen zilt gebied met inhammen en brede (zeer ondiepe) kreken. Schelpenrichel/bankjes aan oostkant. Aantal zandige kopjes met struweel (Duindoorn/ Grauwe wilg) als eilanden in het zilte gebied (gerooid in winter 2006-07), dat een kleiachtige ondergrond heeft. Zilte zone voornamelijk Zeekraal en Schorrenkruid, lokaal wat Engels slijkgras. Brakke overgangs-zone naar zoet met o.a. Zeeaster, Gewoon kweldergras, Dunstaart en Kwelderzegge; vervolgens Zilte rus, Zeerus, Zilte zegge en Fiorin. Daarna een ruige zone met veel Riet en meer plaatselijk Strandkweek en Duinriet, waartussen overigens nog veel wat brakke vegetaties met Zeebies, Fiorin, Zilte rus, Zilte zegge en Aardbeiklaver. Verspreid opslag van Grauwe wilg. De integrale begrazing sedert 1993 geeft verschuiving van Riet/Duinriet/ Strandkweek naar Fiorin/Zilte rus met klavers en haarden van Zeerus. Hoger gelegen zuidwesthoek meer zandig met Duindoorn/ Grauwe wilgstruweel. Voormalige schapenweide (Ruitenwei) aan westkant van het gebied eveneens wat hoger en zandig, nu kruidenrijk grasland. Langs de dijk een zone met verspreide bomen (Boswilg, Grauwe wilg, Schietwilg) en struiken (Meidoorn, Duindoorn, Vlier, Wegedoorn). Open ruimte daartussen vooral ruigte van Riet.

Broedvogels

Algemeen

De Slikken van Bommenede heeft door de aanwezigheid van uitgestrekte vlakten met zilte pioniervegetaties een hoge potentie als broedgebied voor kustvogels. Het is een van de weinige gebieden in de Grevelingen waar nog Dwergsterns en Strandplevieren broeden. De Strandpleviergroep, die karakteristiek is voor schaars begroeide zandplaten, is hier dan ook prima vertegenwoordigd. De aantallen wisselen jaarlijks, afhankelijk van lokale omstandigheden als te nat door neerslag en hogere waterstand in de Grevelingen, of omstandigheden elders in de regio. Een geschikte broedplaats kan op een klein oppervlak grote aantallen kustvogels herbergen. Deze zijn echter kwetsbaar voor verstoring, zoals betreding door vee en predatie met name door grondpredators. Een geïsoleerde ligging, liefst door flink wat water omgeven, is voor dit soort broedgebiedjes van groot belang.

De dichtheid aan weidevogels is laag. In een dergelijk gebied met een flink oppervlak aan Zilte rus, zou je een hoger aantal Tureluurs verwachten. Mogelijk is het gebied deels nog te ruig of zijn er veel predators. Anderzijds zijn grote delen van open gebied te nat voor weidevogels (zeekraalzone). Door het instellen van begrazing neemt de hoeveelheid Riet en ruigte langzaam af. Dit werkt op langere termijn in het nadeel van soorten als Blauwborst, Bruine Kiekendief, Velduil en Kleine Karekiet, terwijl weide- en kustvogels daarvan profiteren.

Tabel 5. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Bommenede (80 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
	'05											'05									
Knobbelzwaan	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Graspieper	25	25	20	16	13	10	9	10	10	12
Grauwe Gans	-	-	2	2	3	3	2	1	3	2	Gele Kwik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Nijlgans	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	Winterkoning	24	16	17	11	8	6	11	9	4	9
Bergeend	15	7	6	7	4	6	6	4	3	2	Heggenmus	20	18	14	12	11	10	7	8	7	13
Wilde Eend	24	23	15	22	10	13	13	14	15	23	Nachtegaal	1	3	4	1	2	5	6	5	5	6
Slobeend	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Blauwborst	5	1	-	-	1	1	-	-	-	1
Kuifeend	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	Rdborsttapuit	-	-	-	-	-	-	1	2	1	2
Mid. Zaagbek	1	1	-	-	1	-	1	1	-	-	Merel	17	19	17	15	14	10	8	8	14	14
Br. Kiekendief	3	2	2	2	1	1	1	1	1	2	Zanglijster	2	5	3	5	10	5	6	5	6	8
Bl. Kiekendief	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Cetti's Zanger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Buizerd	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Sprinkhanger	4	3	6	3	5	4	5	2	4	6
Havik	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	Rietzanger	3	2	2	8	3	9	15	8	8	16
Patrijs	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Bosrietzanger	12	11	8	9	12	13	13	8	8	10
Fazant	12	10	9	7	8	6	5	3	2	4	Kl. Karekiet	22	10	9	5	5	6	5	3	5	5
Scholekster	12	8	8	10	12	10	10	10	12	11	Spotvogel	1	2	1	3	2	2	1	1	2	1
Kluut	68	47	59	53	18	13	15	32	48	40	Braamsluiper	6	6	4	4	4	4	4	4	3	3
Kleine Plevier	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	Grasmus	22	19	12	15	16	15	22	12	12	17
Bontbekplevier	6	2	3	2	4	2	3	3	3	3	Tuinfluter	15	10	7	11	14	14	15	10	13	18
Strandplevier	35	25	11	13	14	9	9	11	14	10	Zwartkop	7	6	4	8	9	7	12	13	11	9
Kievit	22	13	13	12	16	12	16	12	10	16	Tjiftjaf	11	4	6	9	8	8	9	14	11	15
Watersnip	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Fitis	43	51	29	40	42	31	38	23	18	26
Tureluur	19	10	7	9	10	10	9	7	9	8	Staartmees	2	1	2	1	2	2	-	-	1	1
Kokmeeuw	2	-	3	22	7	-	-	3	2	4	Pimpelmees	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Stormmeeuw	1	2	3	2	6	6	7	3	6	7	Koolmees	1	1	1	-	1	-	-	1	1	1
Zilvermeeuw	1	-	-	5	20	35	29	11	24	11	Wielewaal	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Kl. Mantelm.	-	-	-	1	2	2	-	-	-	-	Gaai	1	-	1	1	1	1	1	-	1	1
Gr. Mantelm.	-	-	1	1	1	2	1	2	2	2	Ekster	3	3	1	2	2	1	-	-	-	-
Visdief	24	15	31	57	24	15	9	20	12	112	Zwarte Kraai	2	2	1	2	2	1	-	1	-	1
Noordse Stern	12	6	9	10	7	8	7	12	6	14	Ringmus	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dwergstern	32	9	7	9	16	12	14	32	37	72	Vink	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1
Holenduif	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Groenling	-	1	-	-	1	-	1	1	-	2
Houtduif	16	6	9	5	4	6	3	8	4	5	Putter	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Zomertortel	3	2	3	2	-	-	-	1	-	-	Kneu	14	14	20	15	19	20	8	12	11	12
Koekoek	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	Goudvink	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Ransuil	3	1	1	-	1	1	1	-	1	1	Rietgors	13	14	6	6	6	9	3	2	6	7
Velduil	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	soortentotaal	54	47	48	46	51	47	50	48	51	54
V. Ieueerik	16	5	5	6	10	11	12	10	12	13											

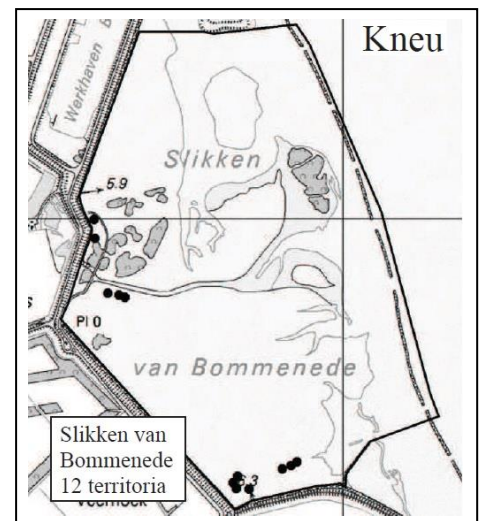
Ontwikkelingen in 2014 (inventarisatie Mark Hoekstein)

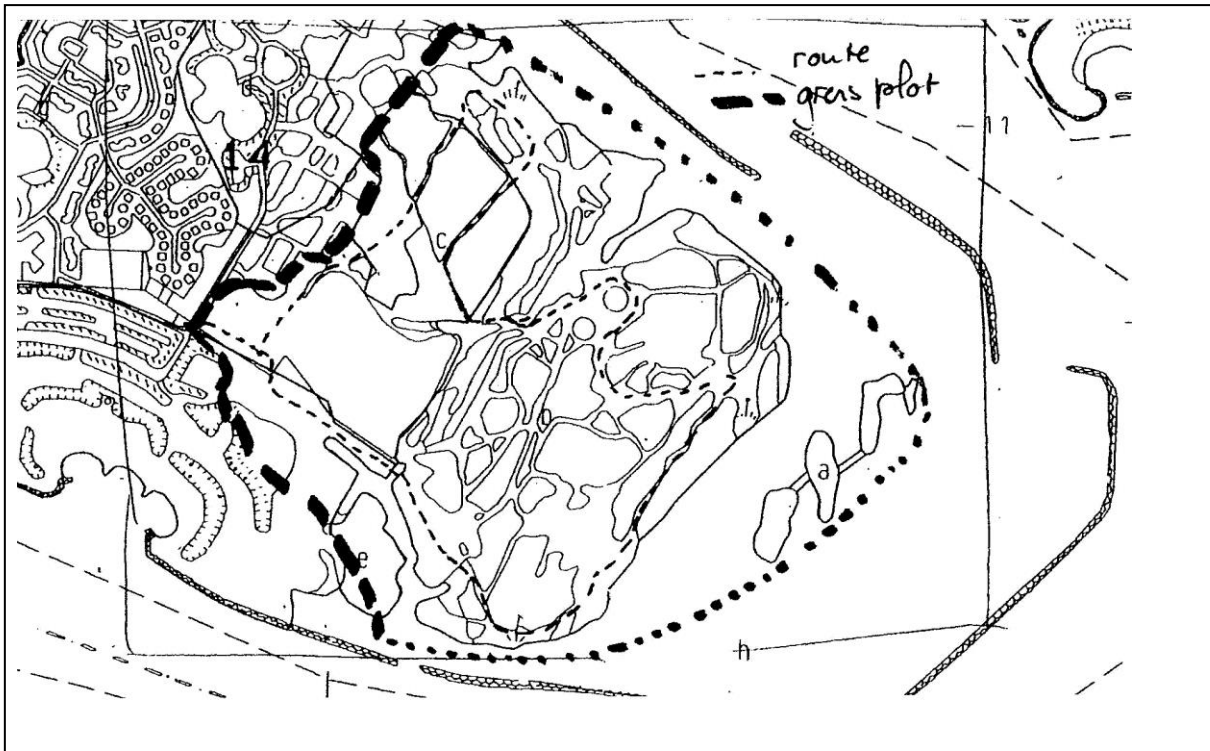
Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

- niet meer: Nijlgans, Blauwborst, Pimpelmees,
- (op)nieuw: Kuifeend, Kleine Plevier, Gele Kwikstaart, Cetti's Zanger, Groenling, Goudvink
- opvallend minder: Strandplevier, Zilvermeeuw,
- opvallend meer: Wilde eend, Visdief, Noordse Stern, Dwergstern, Winterkoning, Heggenmus, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Grasmus, Tuinfluter, Tjiftjaf, Fitis

De Bergeend is een van de weinige soorten met een duidelijke trend van afname. Mogelijk is er een verband met predatie door Havik, die elders in de Grevelingen in de broedtijd veel adulte Bergeenden slaat. Dit seizoen werd er bovendien een Vos waargenomen, of althans de sporen daarvan. Wilde Eenden deden het daarentegen verrassend goed. Het was trouwens toch een topjaar voor de Slikken van Bommenede met bijzonder hoge aantallen van Visdief, Noordse Stern en Dwergstern, daarnaast was er een tweede broedgeval van Bruine Kiekendief, zat de Ransuil er weer, een tweede Roodborsttapuit en voor het eerst een Cetti's Zanger. Ook met Kluten en plevieren was het niet slecht. Kortom een toplocatie, het BMP-plot met het grootste soortenaantal en de meeste RL-soorten.

Bij kustvogels is er hier altijd sprake van wisselwerking met de Kleine Stampersplaat die door voortdurende afslag steeds kleiner wordt. Het broedsucces van de kustvogels op Bommenede was redelijk goed. Die Vos is in elk geval niet op het broedeiland geweest al werd het broedsucces wel omlaag geholpen door gespecialiseerde Zilvermeeuw. Een voordeel bij dit plot is, dat er voor roofvogels en grondpredatoren buiten het plot veel aantrekkelijke prooien als jonge konijnen en muizen (piekjaar) zijn. In dat opzicht is de situatie veel gunstiger dan op de platen. Een andere bijkomende gunstige factor was wellicht dat de seizoenbegrazing met runderen in 2014 veel later begon dan gebruikelijk (15 mei). Nu kwamen de runderen pas na afloop van het broedseizoen. Er valt dan ook veel voor te zeggen om eens een aantal jaren proef te draaien met nabeweidings of late inscharing vanaf 1 juli, in plaats van het vee al op 15 mei te brengen.

4. Kabbelaarsbank

- Plotgrootte:** ca. 34 ha.
Beheer: grotendeels vrij toegankelijk op wandelpaden (excl. uiterste oostzijde en eilandjes); wandelpaden en sommige stroken worden gemaaid. Kijkscherm. Bos lijkt laatste jaren niet gedund en open plekken worden deels niet meer of onregelmatig gemaaid.
Zoogdieren: Ree, Konijn, Bruine rat, Noordse woelmuis, Dwergmuis, Bosmuis, Huisspitsmuis, Mol, Wezel

Vegetatiekarakteristiek: Jong aangeplant bos, omringd door spontane struwelen met smalle brakke oeverzone

Landschap / vegetatie

Nabij recreatieconcentratie (Port Zélande). Natuurbouw (gegraven krekens, deels zoet). Bosaanplant (nu bijna 40 jaar oud), samenstelling; Zwarte els, Grauwe abeel, Zomereik, Berk, Gewone esdoorn, Populier. Doorgaans weinig ondergroei. Aan noord- en zuidkant plaatselijk dichte berkenopslag. Rondom spontaan ontwikkeld struweel op droge tot vochtige bodem met Duindoorn, Vlier, Kruipwilg, Grauwe wilg, Boswilg, Bittere wilg (weinig), Schietwilg, Berk, Koebraam, Ratelpopulier, Meidoorn enz. Aandeel wilgen variërend met gemiddeld grondwaterpeil c.q. hoogteligging (in oostelijke richting aflopend). Langs gegraven krekens enige rietontwikkeling evenals langs de oevers (ondergronds wortelend in zoetwaterbel). Gemaaide vlakken oostpunt vnl. kruipwilgmat met vochtige duinvalleiplanten (Parnassia, Moeraswespenorchis, Rond wintergroen etc.). Vooroeververdediging aan oostzijde met ruime lus. Daarbinnen droogvallend slik en enkele laag gelegen eilandjes, deels binnen zoetwaterbel in ondergrond en daar een rietvegetatie, binnen directe invloedssfeer meerpeil een zoutvegetatie met Zeekraal en Zeeaster.

Processen: Bosvorming, met name ten noorden en ten zuiden van het aangeplante bos, vooral door uitbreiding van Berken. Langzame uitbreiding rietzoom langs krekens en oevers.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

De Kabbelaarsbank heeft op een relatief klein gebied een grote verscheidenheid aan biotopen, zodat het aantal soorten hier hoger is dan in meer homogene plots.

Hoewel de dichtheid aan broedvogels er vrij laag is, levert het aangeplante bos wel de echte bossoorten als Buizerd, Houtduif, Ransuil, Grote Bonte Specht, Zanglijster, Koolmees en Wielewaal. Het gaat hierbij om vogels die hoog in de bomen leven en broeden of het van holen moeten hebben. Ondergroei is er weinig, wat tot uiting komt in erg lage aantallen zangvogels. Het spontane struweel rondom het bos is opvallend rijk aan Nachtegalen en Zwartkopjes. De dichtheid aan wandelpaden in het oostelijk deel is een aantal jaren geleden sterk verminderd, wat gunstig was voor de rust op de eilandjes die op vrij korte afstand van de oever liggen. Op deze eilandjes is, afhankelijk van het meerpeil, een laag gelegen zilte zone geschikt voor kustbroedvogels. Middels twee kijkschermen (gluurmuren) is er prachtig zicht op de eilandjes en omringend ondiepwatergebied.

Tabel 6. Aantal territoria BMP-plot Kabbelaarsbank (34 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2004).

soort	'00 '05	06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00 '05	06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
Fuut	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Roodborst	10	15	15	15	17	12	19	10	14	12
Knobbelzwaan	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	Nachtegaal	16	12	16	12	14	12	18	13	15	10
Grauwe Gans	1	1	-	2	2	3	2	2	4	4	Blauwborst	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Paapje	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bergeend	5	2	1	2	2	2	2	2	3	3	Merel	12	18	14	8	14	16	22	19	20	18
Krakeend	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Zanglijster	6	8	6	4	7	8	16	13	16	12
Wilde Eend	11	12	6	4	6	8	8	12	15	11	Sprinkhanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuifeend	1	-	-	-	-	-	-	-	2	3	Cetti's Zanger	-	-	1	-	1	2	1	1	1	-
Mid. Zaagbek	1	1	1	-	-	-	1	-	1	1	Rietzanger	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Havik	1	1	(1)	1	1	1	1	1	1	1	Bosrietzanger	3	-	2	1	-	-	1	-	1	1
Sperwer	1	1	1	-	1	1	1	1	1	-	Kl. Karekiet	5	2	2	2	3	3	3	4	3	3
Buizerd	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	Spotvogel	3	2	3	3	2	1	2	2	3	2
Fazant	-	-	-	1	2	1	1	2	3	-	Braamsluiper	5	3	4	2	3	2	3	5	4	4
Waterhoen	2	2	3	2	1	-	1	2	2	1	Grasmus	15	7	9	8	10	9	14	15	12	10
Meerkoet	3	2	2	2	3	2	2	3	3	3	Tuinfluit	20	9	11	17	16	19	19	19	14	12
Scholekster	5	3	2	2	2	-	3	-	2	2	Zwartkop	21	21	18	12	17	22	24	24	21	20
Kluut	26	16	28	17	7	8	10	3	2	4	Tijftjaf	14	14	18	10	14	16	18	17	15	14
Houtsnip	-	1	1	-	-	1	-	1	-	1	Fitis	28	24	19	19	23	31	31	20	22	15
Kokmeeuw	150	5	20	-	3	2	-	-	4	-	Gr. Vliegenv.	-	-	2	-	-	1	1	1	1	-
Zwartk.meeuw	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	Boomkruiper	-	1	1	-	-	1	1	1	1	1
Zilvermeeuw	2	-	-	-	-	7	10	-	-	-	Staatmees	6	4	7	6	3	5	7	5	4	3
Grote Mantmw	-	-	2	1	2	1	1	1	1	2	Pimpelmees	4	3	6	4	6	8	7	9	11	8
Grote Stern	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Koolmees	5	5	6	7	8	7	13	9	12	11
Noordse Stern	2	2	-	-	1	-	-	-	-	-	Wielewaal	1	-	1	1	1	-	1	1	-	-
Visdief	98	22	50	15	10	6	3	2	-	12	Gaai	2	1	1	1	1	1	3	1	2	2
Houtduif	14	4	4	2	3	2	2	4	5	5	Ekster	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Zomertortel	3	1	2	1	1	2	2	2	1	2	Zwarte Kraai	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Koekoek	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	Goudvink	-	3	4	2	3	4	4	4	4	4
Ransuil	1	1	1	-	-	-	-	-	1	-	Vink	2	2	3	3	2	2	2	3	3	2
GroeneSp.	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	Groenling	-	-	-	-	-	-	2	-	1	1
Gr. B. Specht	1	1	2	1	2	2	3	2	3	2	Putter	1	-	1	-	-	1	1	1	1	2
Graspieper	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	Kneu	5	7	8	4	7	8	10	6	7	6
Winterkoning	26	35	32	27	34	20	24	17	15	19	Rietgors	2	2	1	1	-	1	1	-	1	-
Heggenmus	18	28	22	19	26	19	25	21	25	23	soortentotaal	42	45	49	43	44	45	49	46	53	44

Ontwikkelingen in 2014

(inventarisatie René van Loo)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

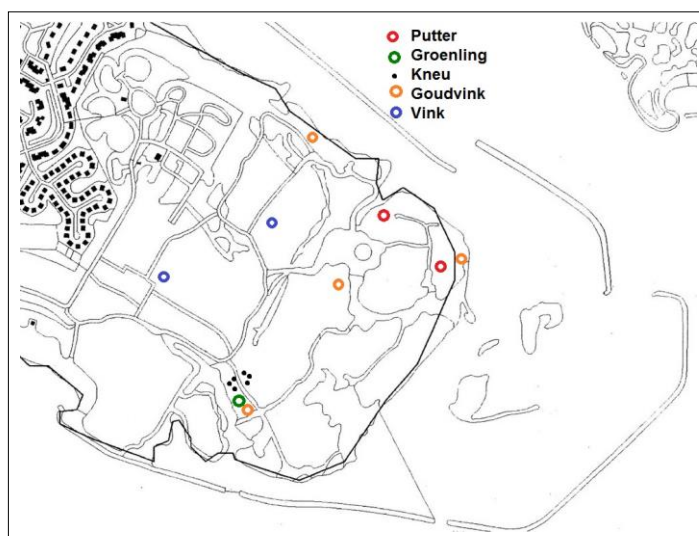
- niet meer: Sperwer, Buizerd, Fazant, Kokmeeuw, Ransuil, Groene Specht, Graspieper, Cetti's Zanger, Rietzanger, Grauwe Vliegenvanger, Rietgors
- (op)nieuw: Houtsnip, Visdief
- sterke toename: geen
- sterke afname: Wilde Eend, Nachtegaal, Zanglijster, Fitis

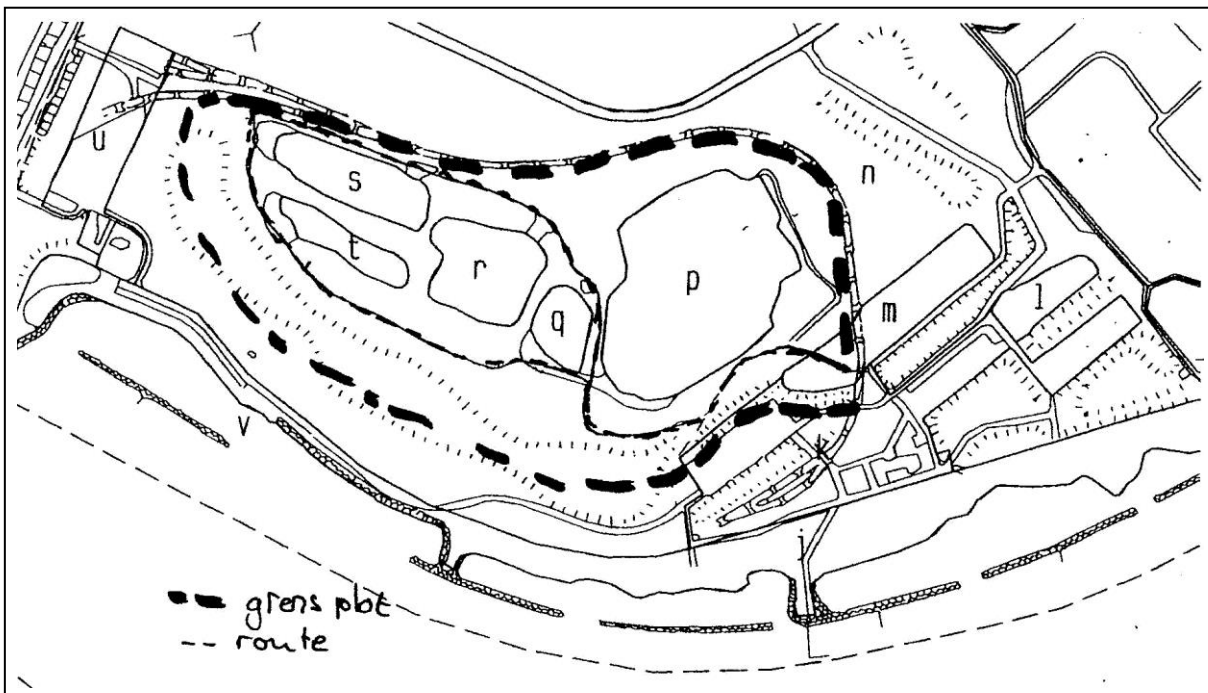
Wie hoog stijgt kan diep vallen, luidt het spreekwoord en dat zou van toepassing kunnen zijn op het BMP-plot Kabbelaarsbank dat in 2013 53 soorten broedvogels telde, maar in 2014 niet verder dan 44 kwam.

Nu zijn de Zilvermeeuwen door René niet meegeteld, maar ze zaten er wel (voor heel de Kabbelaarsbank zijn tijdens de maandelijkse watervogeltelling 28 paar geteld), waarmee het aantal op 45 soorten komt. Op de aantallen per soort zou het gezegde "mag het een onsje minder zijn" niet misstaan, met name veel zangvogels kwamen lager uit dan in 2013. Het geringe aantal bezoeken na 20 april (2), heeft daar mogelijk aan bijgedragen.

Bijzonder was de waarneming tijdens een bezoek op 10 maart dat een vrouw Havik een ander vrouwtje Havik zat te plukken, die ze kennelijk net geslagen had. René vroeg zich af of het hier een territoriumgevecht betrof, voor twee paartjes Havik is de Kabbelaarsbank te klein. Kennelijk voelden andere roofvogels zich ook niet erg op hun gemak of waren die al eerder opgepeuzeld, want Sperwer, Buizerd en ook Ransuil lieten als broedvogel verstek gaan. Misschien was het wat onrustiger vanwege de recent aangelegde mountainbikeroute en het mooie voorjaarsweer waardoor wellicht meer recreanten het gebied hebben opgezocht. Het blijft gissen.

Anders dan op Bommenede wip je als roofvogel hier niet zomaar even de dijk over om binnendijkse prooien op te speuren. Kustbroedvogels, zoals de Visdiefjes die op het zuidelijke eilandje tot broeden kwamen, moeten dan ook beducht zijn voor een Havik die in de schemering nog even komt kijken of er wat te halen valt. Zoals gewoonlijk lukte het de Visdiefjes en de Kluten ook deze keer niet om jongen groot te brengen.

5. Plasjes de Punt

Plotgrootte: ca. 15 ha.

Beheer: vrij toegankelijk op wandelpad waarlangs kijkschermen met uitzicht op de plasjes; pad en enkele stroken om uitzicht op de plasjes te houden worden gemaaid. Grootste plas 's winters in trek als ijsbaan bij bevolking Ouddorp.

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Hermelijn, Ree, Beverrat, Konijn,

Diversen: Groene kikker

Vegetatiekarakteristiek: Zoetwaterplasjes met rietzoom en omringend duinstruweel

Landschap / vegetatie

Gegraven duinmeertjes. Het duin aan de zuidzijde is eveneens het resultaat van natuurbouw (gevormd uit voormalig zanddepot). Geleidelijk is een rietzoom langs de oevers ontstaan (alle plasjes nu vrijwel geheel omzoomd). In het water diverse waterplanten als Schedefonteinkruid en Waterranonkel. Grootste plas vervult vanwege het zoete water een functie als was-, poets- en slaapplek voor vogels (eenden, meeuwen, Knobbelzwanen, Aalscholvers, reigers) die op de Grevelingen foerageren. Daardoor tamelijk voedselrijk. Struweel er omheen vooral Grauwe wilg, Duindoorn en Wilde liguster; verder vrij veel Grauwe abeel en Schietwilg (beiden aangeplant), Vlier en Koebraam. Op veel plaatsen is het struweel behoorlijk hoog. Het gebied wordt aan de noord- en oostzijde begrenst door de spoorbaan van de stoomtram, die hier als museum- en recreatieobject is aangelegd.

Processen: geleidelijke verlanding door uitbreiding Riet (kleine plasjes). Uitgroei struweel.

Broedvogels

Algemeen

Een dicht bevolkt vogelgebiedje. Watervogels van ondiep voedselarm (kleine plasjes) en wat voedselrijker open zoet water (grote plas) zijn goed vertegenwoordigd. Vrijwel elk plasje heeft nu zijn eigen paar Dodaars. De plasjes (vooral de grote plas) worden vanwege het zoete water ook door allerlei passanten, broedvogels uit de omgeving en overzomeraars gebruikt als was-, drink- en rustplaats. Hierdoor is het soms lastig te bepalen of het al dan niet broedvogels uit het plot betreft.

De rietkraag is kennelijk voldoende breed voor Kleine Karekieten maar te smal voor Rietzanger en Rietgors, die beiden opvallend ontbreken, evenals de Blauwborst. Vermoedelijk wordt dat veroorzaakt doordat het struweel al behoorlijk hoog is en de abrupte overgang van rietkraag naar struweel.

Het struweel rondom de plasjes is rijk aan Winterkoninkjes, Heggenmussen, Nachtegalen en Zwartkopjes. Dat het struweel al aardig bosachtige trekken krijgt, blijkt uit de aanwezigheid van Gaai en mezen, deels zal dit een effect zijn van het in de nabijheid aangeplante bos en aangrenzende duingebied van de Kop van Goeree.

Tabel 7. Aantal territoria BMP-plot Plasjes De Punt (15 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
	'05											'05									
Dodaars	6	4	8	6	6	7	8	8	8	7	Nachtegaal	17	12	11	8	7	10	9	7	8	9
Fuut	2	1	1	1	1	-	-	-	-	1	Merel	10	9	11	9	11	8	12	8	10	8
Aalscholver	-	-	1	1	-	5	36	43	82	142	Zanglijster	5	4	4	3	4	3	2	2	6	3
Blauwe reiger	4	4	6	6	4	4	6	8	8	12	Sprinkhanger	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Knobbelzwaan	1	-	1	1	1	2	1	1	1	1	Cetti's Zanger	-	-	2	-	-	1	1	1	-	-
Grauwe Gans	1	-	-	-	1	5	3	8	9	2	Rietzanger	-	-	-	-	-	-	1	-	2	-
Nijlgans	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Bosrietzanger	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bergeend	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	12	6	5	4	5	15	8	16	10	10
Krakeend	7	6	8	3	5	4	5	3	4	7	Spotvogel	2	-	-	-	-	2	1	1	5	4
Wintertaling	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Braamsluiper	4	3	2	1	1	4	2	1	2	3
Wilde Eend	14	8	12	8	9	9	11	5	10	9	Grasmus	3	2	1	-	1	1	1	1	1	1
Slobeend	3	3	3	-	1	2	3	1	2	1	Tuinfluter	8	11	14	4	7	10	10	4	12	12
Tafeleend	2	-	-	1	-	1	-	1	1	2	Zwartkop	12	12	11	15	14	20	28	18	14	18
Kuifeend	10	6	9	6	5	12	9	9	10	13	Tjiftjaf	16	14	12	12	10	17	20	18	13	18
Midd. Zaagbek	-	1	2	-	-	1	1	-	-	-	Fitis	19	17	12	22	18	18	17	12	16	15
Sperwer	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	Staartmees	3	4	5	3	2	2	1	1	-	2
Buizerd	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Pimpelmees	2	5	4	4	5	4	3	3	1	2
Fazant	2	2	2	3	4	1	1	-	-	-	Koolmees	3	4	3	6	6	5	3	2	3	5
Waterral	1	1	2	1	1	1	5	3	7	2	Buidelmees	0-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Waterhoen	5	2	3	2	2	1	2	-	1	-	Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Meerkoet	11	7	8	9	7	10	10	9	9	10	Gaai	2	1	1	1	1	2	1	1	-	1
Houtduif	9	4	5	2	2	4	2	2	6	5	Ekster	2	1	-	1	-	1	-	-	-	-
Zomertortel	5	2	1	1	1	1	-	2	1	1	Zwarte Kraai	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Turkse Tortel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Groenling	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Koekoek	3	2	2	1	1	1	1	1	1	-	Putter	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Ransuil	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	Goudvink	4	4	4	3	3	5	5	2	4	3
Gr. B. Specht	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Vink	1	2	2	1	-	-	-	-	-	-
Winterkoning	24	24	20	22	20	15	13	14	6	13	Kneu	2	3	3	2	3	3	-	-	1	-
Heggenmus	14	19	21	10	14	11	8	6	4	5	Rietgors	-	2	1	-	-	1	-	1	-	-
Roodborst	10	10	9	7	11	1	2	1	-	3	soortentotaal	40	42	43	37	39	43	40	36	34	35

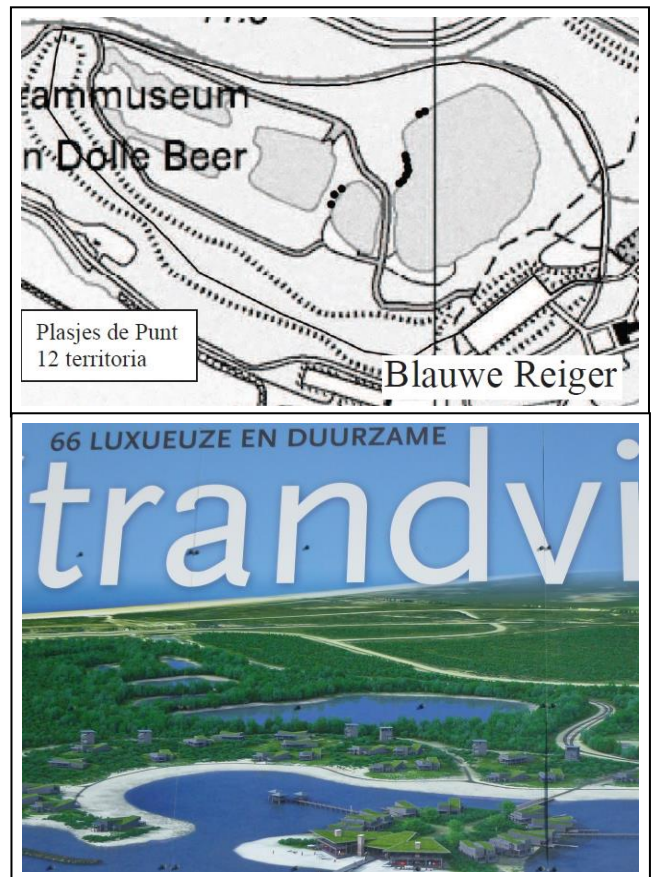
Ontwikkelingen in 2014 (inventarisatie Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

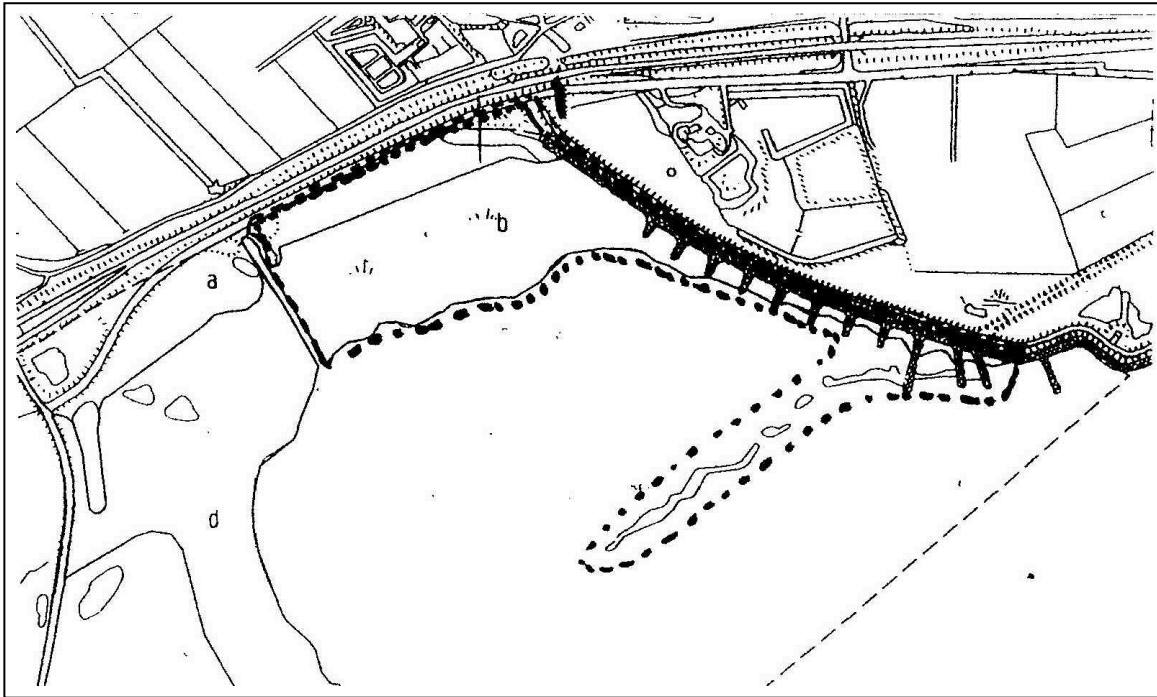
- (op)nieuw: Fuut, Roodborst, Staartmees, Boomkruiper, Gaai
- niet meer: Waterhoen, Koekoek, Rietzanger, Kneu
- sterk toegenomen: Aalscholver, Blauwe Reiger, Krakeend, Kuifeend, Winterkoning, Tjiftjaf
- sterk afgenomen: Grauwe Gans, Waterral, Zanglijster

De vaart begint er in te komen bij de Aalscholverkolonie op de Punt! Het was daar in het voorjaar een levendige drukte en er zijn heel wat jongen grootgebracht. De kolonie ligt strategisch: voor zowel de Grevelingen als de Voordelta hoeft niet ver te worden gevlogen. De meesten foerageren in de Voordelta, meldde George Tanis. Het zoete water van meertje bij de kolonie is in trek als wasplaats. Dat water wordt nu wel meer belast met voedingsstoffen (guanotrofie) waardoor het meer algen bevat. Voor sommige eenden als Krakeend en Slobeend kan dat aantrekkelijk zijn, al is een groene algensoep uiteindelijk ook niet in hun voordeel. Behalve de Aalscholver nam ook de Blauwe Reiger toe. Allemaal heel aardig, ware het niet dat de ruimte hier nogal beperkt is en er bovendien een park met recreatiewoningen tegenaan gebouwd wordt. Woningen – tot 3 hoog komen zelfs tot vlak bij het kijkscherm. Zodoende de vraag hoe dit de komende jaren gaat uitpakken. Erg jammer dat het advies: een eiland met bomen uitsparen in de te graven bosvijver, destijds niet is opgevolgd. Maar er is hier wel meer misgegaan!

De Grauwe Gans en Waterral namen sterk af. Drukte op het naastgelegen terrein, of waren er andere oorzaken?

Figuur 42. Stukje van billboard met reclame voor het park van 66 woningen (strandvilla's tot 3 verdiepingen) dat straks aan de plasjes grenst.

6. Slik de Kil

Plotgrootte: ca. 14 ha

Beheer: goed vanaf weg of dijk te overzien, verder niet vrij toegankelijk (ook niet vanaf het water); spontane ontwikkeling

Zoogdieren: o.a. Noordse woelmuis, Ree

Vegetatiekarakteristiek: Vochtig brak rietland op klei met struweelzoom langs dijk en weg

Recente veranderingen: opslag van struiken in rietland wordt zo nu en dan teruggezet (niet jaarlijks) om de verstruwing van het gebied tegen te gaan. Dit is allereerst van belang voor de Noordse woelmuis, verder profiteren ook riet- en moerasvogels van dit beheer.

Landschap / vegetatie

Fraai gelegen rietland aan baai. Slik de Kil is één van de weinige laag gelegen gebieden op klei in de Grevelingen die aan een lozingspunt voor polderwater grenst, waardoor de omgeving brak is. De kleiige ondergrond verhindert een snelle ontzilting. Langs weg en dijk een struweelgordel van Duindoorn met Koebraam. Daardoor vrijwel ontoegankelijk. Aan Grevelingenzijde een ondiepe modderige baai die door een schelpenrichel van het diepere water gescheiden wordt. Hier af en toe kanovaarders, catamaranzeilers en mensen met kleine bootjes aanlandend. Vanwege het voedselrijke uitgeslagen zoete polderwater en de verminderde uitwisseling door de schelpenrichel, vindt in de baai bij warm weer al snel een sterke algenontwikkeling plaats.

Voor het overgrote deel begroeid met halfhoog (ca. 1,5 - 2m) Riet op vochtige bodem (landriet) alleen langs de oever een smalle strook waterriet. Tussen het riet kruiden als Gewone engelwortel, Lisdodde, Zeerus en Gele lis. Verspreid in het riet wat opslag van Grauwe wilg en Duindoorn. Struweel op de kribben langs de dijk wat soortenrijker met Duindoorn, Vlier, wilgen, bramen, rozen. Aan de noordkant een hoekje met wat meer struweel en enkele Schietwilgen, de bodem werd hier in het verleden opgehoogd met zand.

De Preekhildijk waar het gebied deels aan grenst, is een fraaie bloemdijk met onder andere Bevertjes, Geel walstro en Kattendoorn; rijk aan vlinders en vrij toegankelijk als wandelroute, in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap.

Broedvogels

Algemeen

Bij de Kil ligt in feite het enige rietveld van betekenis in de Grevelingen. De vogelbevolking is deels dan ook karakteristiek voor rietland. Het overjarig Riet is aantrekkelijk voor Rietgors, Rietzanger en Bruine Kiekendief. De oeverzone biedt uitstekende broedgelegenheid voor tal van watervogels.

Ondanks het feit dat het struweel slechts een smalle mantelzoom om het rietland vormt, is het aantal soorten zangvogels daarin aanzienlijk. Territoria van holenbroeders zullen een overlap vormen met aangrenzend terrein buiten het plot. In het plot is het geschikte biotoop daarvoor niet aanwezig.

De schelpenbankjes die de baai afsluiten, vormen een potentieel broedgebied voor Kluut, Scholekster en Bontbekplevier.

Tabel 8. Aantal territoria BMP-plot Slik de Kil (14 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	
	'05											'05										
Knobbelzwaan	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	Winterkoning	14	14	11	12	14	1	3	4	1	5	
Grauwe Gans	8	6	4	8	6	3	3	5	4	3	Heggenmus	10	12	14	9	12	8	5	5	4	4	
Canadese Gans	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	Roodborst	2	4	3	2	4	-	-	-	-	-	
Nijlgans	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	Nachtegaal	3	1	3	2	3	1	2	2	-	2	
Bergeend	3	2	2	1	2	3	3	2	3	2	Blauwborst	1	1	-	-	1	-	-	-	-	1	
Krakeend	4	2	2	1	2	-	-	-	-	-	Rdborstapuit	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	
Wilde Eend	8	10	14	8	12	9	5	5	11	6	Merel	5	5	5	3	4	3	3	4	3	3	
Slobeend	6	2	1	2	2	-	-	-	-	-	Zanglijster	2	1	2	1	2	-	3	3	2	2	
Kuifeend	6	-	2	2	3	-	-	-	-	-	Cetti's Zanger	-	-	-	-	1	2	2	2	1	1	
Mid. Zaagbek	1	-	2	1	2	1	1	1	-	1	Sprinkhzanger	3	3	3	2	2	3	3	1	3	2	
Br. Kiekendief	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	Snor	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Fazant	-	3	3	2	3	2	-	1	-	-	Rietzanger	12	10	8	9	10	11	10	9	8	12	
Waterral	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	Bosrietzanger	6	6	4	4	4	7	7	3	9	5	
Waterhoen	3	1	2	2	1	-	-	-	-	-	Kl. Karekiet	5	6	3	4	3	4	2	5	2	6	
Meerkoet	7	6	5	3	6	5	2	2	3	3	Spotvogel	-	1	1	-	2	-	1	-	1	1	
Scholekster	2	2	4	2	4	2	2	1	1	1	Braamsluiper	3	2	3	1	-	2	3	3	2	-	
Kluut	6	22	28	29	26	27	18	2	3	5	Grasmus	10	8	7	10	14	6	3	3	5	8	
Kleine Plevier	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	Tuinfluit	2	2	3	2	4	7	6	4	2	2	
Bontbekplevier	-	-	2	-	-	-	1	1	-	-	Zwartkop	4	8	7	5	9	4	6	6	3	5	
Kievit	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	Tjiftjaf	4	2	3	2	4	6	5	7	5	8	
Tureluur	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	Fitis	13	10	11	14	16	6	4	4	4	3	
Kokmeeuw	4	5	-	-	23	6	-	3	2	-	Startmees	2	2	2	2	2	1	-	-	-	-	
Stormmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	Pimpelmees	2	1	1	1	1	-	-	1	-	-	
Zilvermeeuw	3	5	4	4	4	6	7	6	7	7	Koolmees	2	2	2	1	2	1	-	-	1	-	
Gr. Mantelmw	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	Baardman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	
Visdief	4	12	4	0	28	68	27	15	31	31	Gaai	1	-	-	-	1	1	1	-	1	-	
Noordse Stern	-	1	-	-	2	-	1	1	-	2	Ekster	2	1	1	1	1	2	1	1	1	-	
Dwergstern	5	10	18	25	36	22	25	28	1	16	Zwarte Kraai	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	
Houtduif	4	6	3	2	2	4	1	2	2	1	Groenling	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	
Holenduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Putter	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Zomertortel	2	1	1	1	1	-	-	-	-	-	Goudvink	-	-	1	-	-	1	1	2	2	2	
Ransuil	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	Kneu	4	4	4	3	4	3	2	3	2	2	
Koekoek	2	3	2	1	1	1	1	-	-	-	Rietgors	11	8	7	6	9	8	8	6	8	6	
Gr. B. Specht	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	soortentotaal	40	48	47	44	51	41	39	39	38	36	

Ontwikkelingen in 2014

(inventarisatie Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

- niet meer: Knobbelzwaan, Kokmeeuw, Ransuil, Braamsluiper, Koolmees, Gaai, Ekster
- (op)nieuw: Midd. Zaagbek, Noordse Stern, Nachtegaal, Blauwborst, Baardman
- opvallend afgenomen: Wilde eend, Visdief, Bosrietzanger,
- opvallend toegenomen: Dwergstern, Winterkoning, Rietzanger, Kleine Karekiet, Grasmus

Meest benieuwd ben je bij de Kil altijd naar: hoe was het met de kustbroedvogels op de schelpenbankjes? De kale bankjes waren jarenlang erg in trek bij Kluut, Visdief en Dwergstern, maar daar begon de laatste jaren flink de klad in te komen. Zo slonk de Kluut in 2012 tot 2 broedparen en zat er in 2013 maar 1 Dwergstern meer. In 2014 ging het weer wat beter met de Dwergstern (16) en konden 5 paar Kluut genoteerd worden, maar nu was het weer de Visdief die fors afnam, gelukkig weer wel 2 paar Noordse Stern.

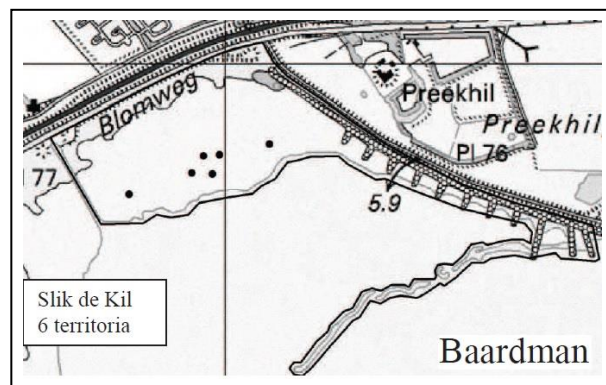
Hoewel het dus in 2014 over het geheel iets beter was, bleef voldoende broedsucces ook dit jaar uit. Voor veel gebieden in de Grevelingen is dat toch een probleem want dan weet je zeker dat in de toekomst de aantallen zullen afnemen.

Sinds 2012 nestelen er twee paar Bruine Kiekendieven in het riet. Deze zullen grotendeels binnendijs hun kostje op scharrelen. De inrichting van het natuurontwikkelingsgebied Volgerland daar niet ver vandaan, is wellicht gunstig geweest voor de soort.

Leuk was, dat er in 2014 ook een 6-tal paartjes Baardman hebben gebroed. De soort werd hier zo nu en dan tijdens het winterhalfjaar wel waargenomen, maar was nog niet eerder als broedvogel voor de Grevelingen genoteerd.

Wat betreft de eenden kwam de Middelste Zaagbek weer terug als broedvogel. De Ransuil van 2013 bleek geen blijvertje. Onduidelijk waarom soorten als Waterral, Waterhoen, Krakeend, Slobeend en Kuifeend hier niet meer te vinden zijn.

De zangers onder de rietvogels blijven op kleine schommelingen na, doorgaans stabiel. De Cetti's Zanger, meer een randbewoner dan een echte rietvogel, wist zich in elk geval te handhaven.

Slikken van Flakkee-Noord

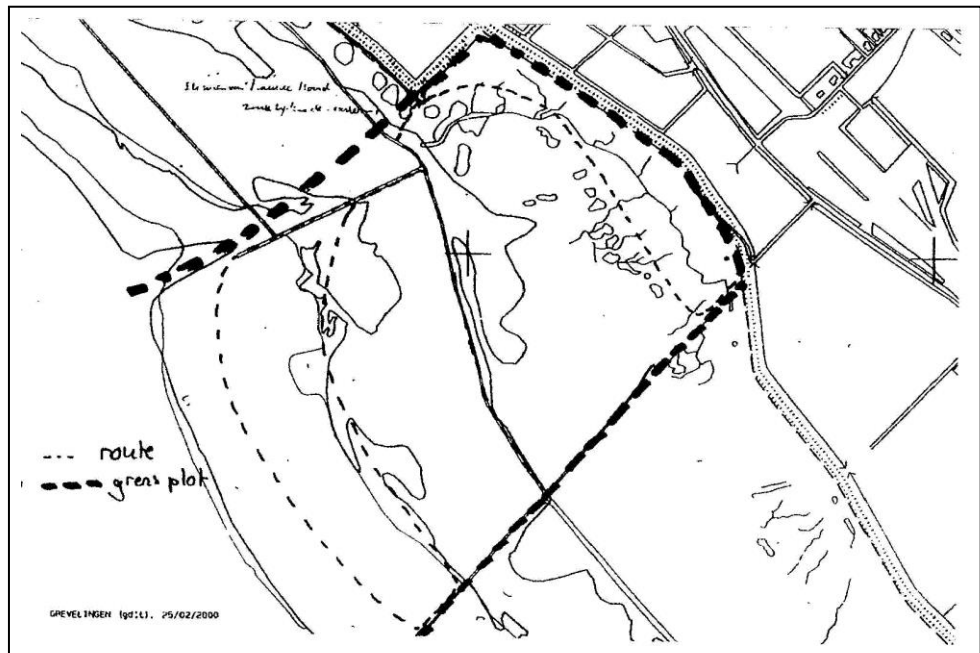
Plotgrootte: ca. 80 ha

Beheer: vrij toegankelijk op doorgaand pad (daarbuiten niet); natuurlijk bosreservaat, spontane ontwikkeling; het pad wordt gemaaid.

Sinds 2012 loopt er een geasfalteerd fietspad onderlangs de dijk.

Zoogdieren: o.a. Ree, (in het verleden ook wel eens Vos, onduidelijk of die nu nog voorkomt), Haas, Hermelijn, Wezel, Mol, Noordse woelmuis

Vegetatiekarakteristiek: Bos en ruigte op voormalig schor, doorsneden met smalle kreken en struweel + ruigte op voormalig slik en ruig grasland overgaand in korte zilte vegetatie en kale grond

Landschap / vegetatie

Voormalig schor met ruigtebegroeiing en verspreide opslag; veel Duinriet, Strandkweek, Akkerdistel, Dauwbraam, Adelaarsvaren, Grote brandnetel, Riet, wilgenroosjes en Koebraam; opslag van Meidoorn, Wegedoorn en Vlier. Meer naar de schorrand hoog ontoegankelijk struweel met een bosachtig karakter van Boswilg, Grauwe wilg, Ratelpopulier en Duindoorn. Veel structuurverschillen door terreinvariatie (met kreken doorsneden gebied). Langs de bosrand zijn Adelaarsvaren en Duinriet dominant. Aan de oostzijde is het schor tot op grote afstand van de dijk in meerdere jaren gemaaid met het oog op distelbestrijding. Dat dit averechts werkt is te zien op het deel waar geen distelbestrijding heeft plaats gevonden.

Slik grenzend aan schorrand deels met wat meer Riet (in kommen waar kreken uitmonden) verder vooral Grauwe wilg, Kruipwilg en Duindoorn. Tamelijk monotoon over grote oppervlakten. Naar oever toe aandeel Duindoorn toenemend. Buitenste struweelrand vrijwel uitsluitend Duindoorn. Pad door het gebied geeft vrijwel nergens uitzicht op de omgeving en de struweelranden aan weerszijden lijken nog het meest op het windscherm bij een boomgaard, zo dicht en met hoog opgeschoren kanten.

Struweel overgaand in ruig grasland van Duinriet en Strandkweek; verder Zilte rus en Fiorin, met daartussen wat Zeeaster. Ruigte afgewisseld met zilte open plekken met Zeekraal, Schorrenkruid en Zilte schijnspurrie. Buitenste vegetatierand soort kopjeslandschap van deels kale grond met lage kopjes die een begroeiing van Gewoon kweldergras en Hertshoornweegbree hebben, met aan de buitenkant een gordel Zeekraal en Schorrenkruid. Op hogere, veelal iets meer landinwaarts gelegen kopjes, komt Duindoorn voor. Tenslotte, afhankelijk van de waterstand en windrichting, een brede zeer langzaam aflopend strook met kaal slik.

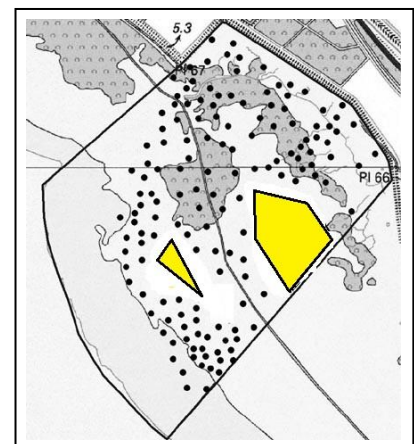
Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

Een gebied met een zeer gevarieerde vogelbevolking, al zijn de dichtheden veelal laag.

De bosvogelgemeenschap op de schorrand is al behoorlijk compleet met Buizerd, Havik, Grote Bonte Specht, Boomkruiper, Gaai en mezen. De ruigte op het schor met verspreide opslag is goed voor Kleine Karekiet, Bosrietzanger, Heggenmus, Grasmus.

In het struweel op het voormalig slik vinden we allerlei zangvogels, maar in lage dichtheden. Naarmate het struweel jonger wordt (richting waterlijn) neemt het aantal soorten af en worden de dichtheden bijzonder laag. Aan de rand van het struweel vinden we nog wel een enkele Roodborsttapuit en een aantal Rietgorzen. In de ruige begroeiing met Strandkweek en hier en daar wat jonge duindoornopslag broeden alleen Graspieper en Kneu. Meer naar de waterkant, waar ruigte en open plekken elkaar afwisselen, broeden Kievit en Tureluur. Dichtbij het slik vormen grote kale of schaars begroeide plekken, die worden afgewisseld met een lage zilte vegetatie, in sommige jaren een geschikt broedbiotoop voor plevieren.

Verspreiding Fitis en globale reikwijdte van de inventarisatie in 2012. Omdat slechts een enkel pad door het ontoegankelijk struweel loopt vallen de gele delen grotendeels buiten het inventarisatiebereik. De afstand waar binnen vogels te horen zijn verschilt per soort, per waarnemer en met de weersomstandigheden.

Tabel 9. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Noord (75 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00 '05	06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00 '05	06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
Grauwe Gans	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	Nachtegaal	10	8	8	7	8	8	13	15	16	9
Soepgans	1	1	1	-	1	2	-	-	-	-	Blauwborst	6	3	3	4	3	6	4	7	7	5
Nijlgans	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	Roodb. tapuit	2	1	1	-	1	1	1	1	1	1
Bergeend	3	2	-	-	-	2	-	-	1	-	Merel	12	9	8	8	9	41	35	46	45	34
Krakeend	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	Grote Lijster	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Wilde Eend	8	10	8	3	7	5	3	3	2	-	Zanglijster	6	6	5	4	4	15	20	33	13	13
Slobeend	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Sprinkzanger	6	3	3	5	4	8	6	10	4	2
Br. Kiekendief	1	(1)	-	-	-	1	-	-	-	-	Cetti's Zanger	-	2	3	3	3	4	2	2	2	1
Havik	1	1	1	0-1	0-1	1	1	1	1	1	Rietzanger	4	10	7	10	12	23	29	30	22	27
Sperwer	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	Bosrietzanger	5	4	5	4	6	10	15	20	7	5
Buizerd	1	-	1	1	1	1	1	-	-	-	Kl. Karekiet	5	3	3	2	3	10	7	9	2	4
Waterral	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Spotvogel	1	2	3	1	1	2	1	-	-	-
Fazant	8	7	4	4	8	4	4	4	5	5	Braamsluiper	5	5	3	2	2	10	8	12	10	5
Waterhoen	2	1	1	-	1	-	-	-	-	-	Grasmus	34	22	19	21	20	21	26	30	28	28
Meerkoet	2	2	1	-	2	-	-	-	-	-	Tuinfluit	8	12	15	12	11	35	36	35	14	15
Scholekster	7	2	3	1	2	4	5	4	2	3	Zwartkop	15	15	17	16	18	30	37	41	35	30
Kluut	-	-	-	-	-	-	5	-	1	-	Tijftjaf	12	14	12	12	10	25	37	55	44	43
Bontbekplevier	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	Fitis	32	31	21	22	31	79	136	147	90	75
Strandplevier	4	10	22	2	3	9	11	9	1	3	Gr. Vliegenv.	-	2	1	-	-	1	1	-	-	-
-Kievit	7	4	5	3	4	5	2	2	2	2	Staatmees	3	4	5	3	2	3	2	2	3	5
Houtsnip	-	-	-	-	-	1	1	1	1	2	Pimpelmees	3	4	5	5	6	5	9	10	8	4
Tureluur	7	3	5	6	7	6	8	9	5	2	Koolmees	8	10	8	8	6	9	11	18	9	13
Houtduif	8	3	2	1	2	5	2	7	4	6	Boomkruiper	-	1	2	-	-	2	-	-	-	1
Turkse Tortel	-	-	-	-	-	-	-	2	3	2	Gaai	2	1	1	1	1	3	2	1	2	2
Zomertortel	4	3	2	1	1	3	2	2	2	2	Ekster	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Koekoek	3	3	4	2	3	2	2	2	1	2	Zwarte Kraai	3	-	-	-	-	1	-	-	1	2
Ransuil	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	Groenling	1	-	1	-	-	-	-	5	5	3
Groene Specht	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	Putter	1	1	2	2	1	2	2	1	3	2
Gr. B. Specht	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Vink	2	2	4	3	3	4	3	5	7	6
Veldleeuwerik	4	2	3	6	7	5	8	9	7	7	Goudvink	2	2	3	1	2	4	6	7	3	7
Graspieper	6	8	9	10	12	9	8	10	11	8	Kneu	5	4	4	6	6	15	10	13	11	11
Winterkoning	32	31	32	22	28	32	32	50	25	63	Rietgors	8	12	8	12	14	7	7	16	13	20
Heggenmus	24	28	31	10	17	29	19	27	31	23	soortentotaal	46	52	54	42	49	50	47	45	48	45
Roodborst	10	8	10	8	9	7	11	16	4	8											

Ontwikkelingen in 2014 (inventarisatie Onno Boeren / Mark Hoekstein)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

- niet meer: Bergeend, Wilde Eend, Kluut, Groene Specht,
- (op)nieuw: Boomkruiper,
- sterk afgenomen: Heggenmus, Nachtegaal, Merel, Sprinkhaanzanger, Braamsluiper, Fitis, Pimpelmees
- sterk toegenomen: Wint erkoning, Roodborst, Staartmees, Koolmees, Goudvink, Rietgors

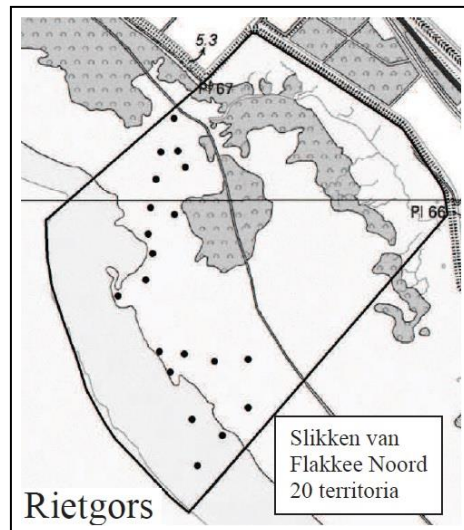
Mede vanwege het droge voorjaar zat er geen enkele eend in plot; ook de Bergeend liet verstek gaan. Het wordt steeds duidelijker dat eenden bij aanwezigheid van Havik uit dit soort marginale biotopen op de lange duur helemaal verdwijnen.

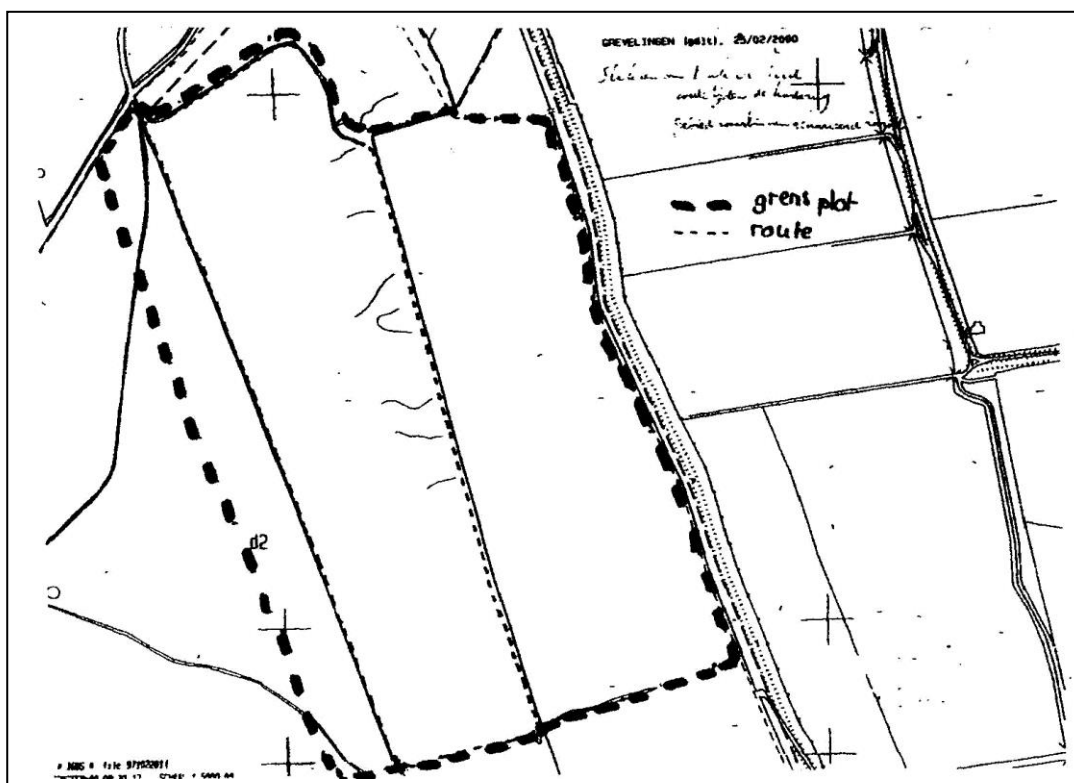
Kustbroedvogels waren bijzonder schaars, al moeten we met die 3 paar Strandplevieren misschien nog blij zijn want het gaat hard bergafwaarts met deze soort. Het vervroegd instellen van het wat lagere peil op 1 i.p.v. op 15 april in 2011, 2013 en 2014 lijkt tot nu toe van weinig invloed op de broedvogelaantallen van deze soort.

Ook weidevogels nemen steeds verder af. Voor een belangrijk deel wordt dit veroorzaakt door afnemend oppervlak aan geschikt broedterrein vanwege de langzaam naar de oever opschuivende struweelgrens, tegelijkertijd is er de invloed van grondpredatoren (Bunzing/Fret werd 2x waargenomen) en roofvogels als Havik. Niet in het plot maar net er buiten broeden ook Buizerd Sperwer en Bruine Kiekendief.

Hoe het komt dat de Cetti's Zanger geleidelijk weer uit beeld verdwijnt is niet duidelijk. De koudere en sneeuwrijke winters zullen een rol gespeeld hebben en mogelijk heeft het langdurig koude voorjaar van 2013 tot slechte broedresultaten geleid. Wanneer het alleen de weersomstandigheden waren valt in volgende jaren weer een toename te verwachten.

Voor zangvogels is het van belang dat er in mei meer dan 1 inventarisatiebezoek gebracht wordt, wat nu niet het geval was. De mogelijkheid dat soorten onderteld worden (bijvoorbeeld Nachtegaal) hangt anders te veel van het toeval af, zeker in een plot van deze omvang.

8. Slikken van Flakkee-Zuid

Plotgrootte: ca. 90 ha

Beheer: Beheer: niet vrij toegankelijk, wel regelmatig excursies met trekker+aanhangertje over paden; begraaasd met Fjordenpaarden en Heckrunderen; oostelijk deel op voormalige landbouwgrond is de laatste jaren niet beweide, maar alleen 's zomers gehooid (half juli). Overig deel: opslag 1x per 2-3 jaar gemaaid

Zoogdieren: o.a. Ree, Haas, Konijn, Mol,

Vegetatiekarakteristiek: gevarieerd weiland op voormalige schorrand en aangrenzend slik (westelijk deel); tamelijk eenvormig hooiland op voormalige landbouwgrond / geëgaliseerd schor (oostelijk deel)

Landschap / vegetatie

Open weidelandschap op voormalig schorren en slikken. Schor binnen voormalige zomerkade werd na de afsluiting in 1971 gescheurd, geëgaliseerd en omgezet in landbouwgrond. De krekken werden dichtgeschoven. Het droogvallend slik binnen het plot werd later ingezaaid met een grasmengsel en begraaasd met runderen. De schorrand heeft nog het oude profiel. Het lutumgehalte van de bodem loopt van het slik naar de dijk toe op, van slihboudend zand en lichte zavel tot zware zavel vlakbij de dijk. Op de schorrand en het slik is een gevarieerd grasland ontstaan met kortgrazige en ruigere gedeelten met veel Kattendoorn. In het westelijk deel van het plot op het slik is nogal wat opslag van Kruiwilg. Deze struweelopslag wordt tegenwoordig middels een roulerend programma eens in de drie jaar gemaaid. Bij de schorrand bevatten de mondingen van de oude krekken vaak zoet water.

Het bouwland is na een jaar of dertien agrarisch gebruik, aangekocht door de staat en bij het natuurreservaat gevoegd. Het gebied is met gras ingezaaid en bij de begrazing betrokken. Vanwege de voedselrijke bodem, concentreerde de begrazing van het vee zich op dit gedeelte en werd de rest van het gebied onderbegraaasd, waardoor daar op grote schaal struweelvorming plaatsvond. Daarom wordt dit voedselrijke deel tegenwoordig in het voorjaar tijdelijk uitgerasterd en gehooid. In natte perioden treedt hier en daar plasvorming op, die het vlakke gebied nog wat afwisseling geeft.

Broedvogels

Algemeen (situatie 2000)

Wat broedvogels betreft scoort dit weidegebied niet erg hoog. Daarbij gaat het niet zozeer om het aantal soorten want dat voldoet grotendeels aan de verwachtingen, maar de dichtheden zijn over het algemeen laag. Dit blijkt vooral te worden veroorzaakt door het feit dat er op de helft van het plot, de voormalige landbouwgrond, vrijwel geen weidevogel broedt. De oorzaak daarvan is niet helemaal duidelijk. De Kievit is niet erg kritisch en toch zitten

ze er nauwelijks. Wellicht is het terrein te ruig voor deze soort die kort gras prefereert. Grutto's zijn hier al helemaal niet te vinden, terwijl je die er met een hooibeheer juist zou verwachten. Het is al jaren bekend dat daar weinig weidevogels zaten, maar in plaats van toe te nemen lijkt er eerder sprake te zijn van afname. De verandering van een weide- naar een hooilandbeheer lijkt voor weidevogels ongunstig uit te pakken. Gelukkig zaten er nog een paar Kwartels, dat is tenminste nog wat! De soort werd eerder in 1981 en 1986 vastgesteld. Het genoteerde broedgeval van een Strandplevier bevond zich op het met schelpen verstevigde pad aan de noordwestkant van het plot, een bekende locatie.

Tabel 10. Aantal territoria BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid (90 ha) 2000-2014 ('00-'05 = maximum aantal uit periode 2000-2005).

soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	soort	'00	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	
	'05											'05										
Wilde Eend	6	3	6	6	4	8	4	4	5	4	Wulp	0-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slobeend	3	2	1	-	-	2	-	1	2	1	Houtduif	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwartel	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	Veldleeuwerik	34	32	29	20	16	20	19	34	31	23	
Scholekster	15	6	3	5	2	3	2	2	3	3	Graspieper	4	5	10	7	9	12	9	10	12	10	
Strandplevier	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Gele Kwik	1	1	2	-	-	1	2	-	-	-	
Kievit	55	37	36	34	26	22	18	28	31	23	Witte Kwik	1	(1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grutto	11	6	3	3	2	2	2	3	3	-	Rdborsttapuit	-	-	1	-	-	1	1	1	3	2	
Tureluur	12	5	8	5	4	3	3	2	4	3	aantal soorten											
												12	10	10	7	7	10	9	9	9	8	

Ontwikkelingen in 2014

(inventarisatie René van Loo)

Belangrijkste veranderingen ten opzichte van 2013 waren:

- niet meer: Grutto
- (op)nieuw: geen
- duidelijk afgenomen: alle soorten behalve Scholekster
- duidelijk toegenomen: geen

De weidevogelstand in het BMP-plot neemt geleidelijk verder af. De hoogste aantallen voor Scholekster, Kievit, Grutto en Tureluur werden hier geteld in 2004 (13,55,11,8), in totaal 87 territoria. Nu komen deze soorten niet verder dan 29 territoria, precies 1/3 deel van 2004.

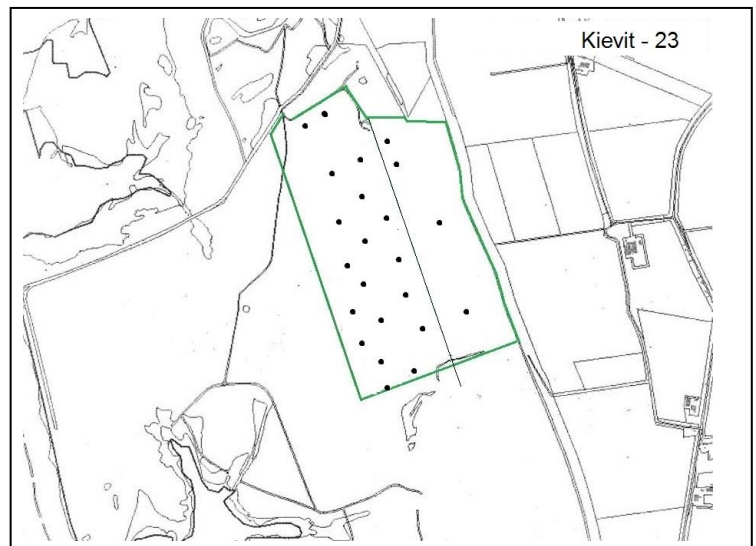
Wanneer we de uitkomsten van de integrale telling van de Slikken van Flakkee-Zuid naast het verloop van de weidevogels in het BMP-plot leggen blijkt het verloop in het BMP-plot niet representatief voor heel de Slikken-Zuid. Het is aannemelijk dat de foutenmarge bij de integrale telling aanzienlijk groter is dan in het BMP-plot, maar daar kan het grote verschil in ontwikkeling niet alleen uit worden verklaard.

Gezien de resultaten van de integrale telling lijkt de afname op de Slikken van Flakkee-Zuid voor elke soort niet overal even hard te gaan. Er is onder andere een sterk geclusterd voorkomen

van Grutto en Tureluur aan de oostzijde van de Grote Kreek. Tien jaar geleden kwam 15% van de Grutto's op de Slikken-Zuid in het plot voor, nu 0%. Verschuiving van broedvogels kan te

maken hebben met het maaibeheer (uniforme korte vegetatie is niet interessant voor Grutto en Tureluur), met veedichtheid (op gedeelten waar het vee vaak komt broeden minder weidevogels) en met predatie (weidevogels mijden gebieden met een hoog predatierisico, dat werkt vaak als een zichzelf versterkend proces. Bij een lage dichtheid zijn weidevogels minder goed in staat predators te verjagen).

Kievit en Veldleeuwerik zijn meer egaal over het gebied verspreid, maar ook daarbij zijn de verschillen tussen de ontwikkeling in het plot en de reeks van de integrale telling groot.

Slikken v Flakkee-Zuid	gebied	2005	2008	2011	2014
Scholekster	BMP	8	5	2	3
	totaal	136	85	90	57
Kievit	BMP	42	34	18	23
	totaal	349	365	285	164
Grutto	BMP	11	3	2	0
	totaal	68	61	52	68
Tureluur	BMP	9	5	3	3
	totaal	75	102	68	85
Veldleeuwerik	BMP	34	20	19	23
	totaal	91	111	162	213

Tabel x. Verloop van weidevogels in BMP-plot Slikken van Flakkee-Zuid vergeleken met het totaal voor de Slikken-Zuid (integrale tellingen).

Bijlage BMP-plots 1. Inventarisatiegegevens 2014

(Tijden tot 28 maart zijn in wintertijd, er na in zomertijd.)

Tabel 11. Bezoekdata plot 1. **Hompelvoet**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	opmerkingen
1. 01-04	06.45 – 09.15 u	sluierbewolking, NO 1/2, 12 °C	
2. 20-04	06.15 – 08.30 u	bewolkt, ONO 4, 8 °C	
3. 30-04	05.45 – 08.00 u	bewolkt, mistig, WZW2, 9 °C	
4. 15-05	05.30 – 07.30 u	zonnig-half bewolkt, N1 → 2, 5 °C	
5. 22-05	06.00 – 07.30 u	half bewolkt, ZW5-6, 10 °C	oever niet gelopen (wind)
6. 31-05	05.00 – 07.00 u	half bewolkt ,weinig wind, 12 °C	slechte zang

Tabel 12. Bezoekdata plot 2. **Veermansplaat**, Kees de Kraker

datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1. 05-04	07.00 – 09.30 u	half bewolkt, NO 3, 12 °C	
2. 21-04	06.45 – 08.45 u	vrij zonnig, O2, 10°C	
3. 29-04	07.30 – 09.15 u	enigszins mistig, NO 0-1, 11 °C	
4. 16-05	05.45 – 07.30 u	vrij zonnig, O1-2, 7 °C	
5. 26-05	05.45 – 07.45 u	grotendeels bewolkt, NNO3, 15 °C	
6. 02-06	06.00 – 09.00 u	sluierbewolking, weinig wind, 13 °C	veel jonge vogels

Tabel 13. Bezoekdata plot 3. **Slikken van Bommenede**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	7-3	6.00	9.00	6° C	20%	Z3		tot 6.45 nachtbezoek
2	18-3	5.50	8.10	8° C	100%	Z2		tot 6.20 nachtbezoek
3	1-4	6.55	9.50	13° C	50%			
4a	15-4	5.20	8.00	9° C	50%	N4	licht buitje	tot 6.00 nachtbezoek
4b	16-4	12.00	13.10	12° C	20%	ZO3		
5	5-5	4.40	5.10	8° C		ZO2		
6a	13-5	12.00						extra bezoek
6b	15-5	5.55						extra bezoek
7	8-6	4.30	9.20	16° C	80%		licht buitje	
8	30-6	13.00	15.00		0%			extra bezoek

Tabel 14. Bezoekdata plot 4. **Kabellaarsbank**, René van Loo

	datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1	10-03	07.00 – 09.20 u	zonnig, windstil, 6 °C	
2	25-03	06.30 – 09.20 u	mooi, zonnig, wind zwak NO. temp. bij aanvang 1,5 °C	
3	11-04	05.50 – 08.45 u	bewolkt ,windstil, 9 °C	
4	20-04	05.30 – 08.50 u	bewolkt, drupje regen, NO 5	weinig zang
5	19-05	05.00 – 09.00 u	mooi, zonnig, windstil, 12 °C bij aanvang, later 20 °C	
6	03-06	04.45 – 08.15 u	mooi, half bewolkt, temp.16 °C	

Tabel 15. Bezoekdata plot 5. **Plasjes De Punt**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	15-3	13.20	14.15	7° C	80%	W4	net droog	
2a	6-4	6.00	6.40	11° C	100%	ZW4		nachtbezoek
2b		8.00	8.40	12° C	100%	ZW4		8.30 regen
3	17-4	12.10	13.45	15° C	60%			
4	2-5	5.15	7.15	10° C	90%	NO4		nachtbezoek
5	14-5	4.00	4.50	14° C	10%			
6	26-5	4.40	7.00	12° C	90%	NO2		
7	11-6	8.05	9.15	14° C	10%			

Tabel 16. Bezoekdata plot 6. **Slik de Kil**, Mark Hoekstein*

	datum	start	eind	temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	15-3	8.15	9.10	8° C	70%	W4	-	
2	6-4	5.45	8.00	9° C	95%	Z4	-	nachtbezoek 5.45-6.00
3	17-4	11.00	12.05	13° C	50%	Z4	-	
4	2-5	7.20	8.45	10° C	70%	NO4	-	rietveld doorkruist
5	14-5	4.50	5.30	12° C	30%	N3	-	
6	26-5	4.00	4.30	12° C	100%	NO2	-	nachtbezoek
7	11-6	5.30	8.00	13° C	50%	ZW3	-	

Tabel 17. Bezoekdata plot 7. **Slikken van Flakkee-Noord**, Mark Hoekstein/Onno Broere *

	datum	start	eind	Temp	bewolking	wind	neerslag	opmerkingen
1	26-3	7:00	12:30	2° C	60%	NW3	lichte regen	
2	13-4	5.30	11:30	9° C	50%	NW5		
3	23-4	4.30	11.30	13° C	50%	NO2		
4	14-5	4:30	11:30	9° C	50%	W3	1 bui	deels nachtbezoek
5	5-6	4:00	11.15	11° C	0%	ZW6		deels nachtbezoek
6	15-6	3:30	11:00	15° C	100%	W6		deels nachtbezoek

Tabel 18. Bezoekdata plot 8. **Slikken van Flakkee-Zuid**, René van Loo

	datum	tijd	weersomstandigheden	bijzonderheden
1	01-04	07.45 - 10.30 u	bewolkt, wind zwak ZO, temp. 15 °C	
2	22-04	07.30 – 10.45 u	bewolkt, zwak ZW wind, temp.16 °C	
3	10-05	07.30 – 10.45 u	bewolkt, wind matig ZW, temp. 14 °C	
4	26-05	08.00 – 11.15 u	licht bewolkt, zwakke wind ZO, temp18 °C	

* Tijden tot en met 27 maart zijn in wintertijd, erna in zomertijd

Bijlage BMP-plots 2. **Bijzondere waarnemingen 2013**

Het is handig om bijzondere waarnemingen tijdens de inventarisaties te noteren. Hierbij kan het gaan om:

- ◆ soortwaarnemingen die in latere instantie niet voldoen aan de SOVON-criteria, zodat ze niet bij de broedvogels vermeld worden
- ◆ waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels
- ◆ waarnemingen aangaande beheer, planten en fauna (zoogdieren, insecten en amfibieën)

Hieronder volgen de genoteerde waarnemingen (opmerkingen met betrekking tot broedvogels zijn niet altijd opgenomen).

1. **Hompelvoet (CdK)**

datum - '13 Waarnemingen

01-04 regelmatig Watersnippen in struweelrand; sporen van 2 Reeën
20-04 nog steeds Watersnippen uit struweel, groep 15 Groenpootruiters → NO; Koekoek geregeld te horen

2. **Veermansplaat (CdK)**

datum - '13 Waarnemingen

5 april Pijlstaart 18 ex. foeragerend langs noordoever; Sperwer vrouw cirkelend doortrekker?; reebok blaffend en stampvoetend; veel rattensporen; Havik nieuw nest gebouwd
21 april Rotgans 210 ex. noordkop
29 april Harlekijn 23 ex. op groeiplaats ten zuiden plot
16 mei Reegeit struweelrand noordkop; Rotgans 60 ex. noordkop
26 mei Boomvalk 1ex.; Bruine Kiekendief man; Reebok + geit
2 juni Reegeit + kalfje, verderop Reebok; opvallend veel jonge vogels van Merel, Zanglijster, Heggenmus, Winterkoning, Fitis en Kneu

3. **Slikken van Bommenede (MH)**

datum waarnemingen

18-3 baltsende Houtsnip; plukrest Waterral
15-4 Zwarte Rotgans 1
16-4 Kraanvogel 1, Zwarte wouw 1, spoor Vos
13-5 Bontbekplevier 250
15-5 Krombekstrandloper 1; verse vossensporen
8-6 uitwerpselen Vos, mogelijk 1 waargenomen

3. **Kabellaarsbank (RvL)**

datum - '14 waarnemingen

10-03 Ree 2, Havik vrouw predeert een vrouw Havik!! Vogel nog warm kennelijk net daarvoor geslagen!
Territoriumgevecht?
25-03 Grote stern 15
20-04 Grote stern 72
19-05 atalanta 1, Gewone oeverlibel 1

8. **Slikken van Flakkee-Zuid (RvL)**

datum - '13 Waarnemingen

22-04 Koekoek 2, Tapuit 2, Beflijster 1, Regenwulp 6

5. Plasjes de Punt (MH)

<u>datum</u>	<u>waarnemingen</u>
15-3	deel plot geklepeld
6-4	Havik roepend
25-5	rand plot recent nog verder geklepeld

6. Slik de Kil (MH)

<u>datum</u>	<u>waarnemingen</u>
6-4	Kleine Zilverreiger 6
14-5	Lepelaar 10

7. Slikken van Flakkee-Noord (OB)

<u>datum</u>	<u>waarnemingen</u>
23-4	Regenwulp 89, Waterral 1
5-5	Roodkopklauwier 1
14-5	Wielewaal 1; Fret 1
5-6	Werspendief 2
15-6	Bunzing 1

8. Slikken van Flakkee-Zuid (RvL)

<u>datum - '13</u>	<u>Waarnemingen</u>
22-04	Koekoek 2, Tapuit 2, Beflijster 1, Regenwulp 6

Figuur 43. De Slikken van Bommedede vormen een belangrijk broedgebied voor kustbroedvogels, met name door de aanwezigheid van een beschut gelegen eiland in een open omgeving met een korte zilte vegetatie. Het vee komt meestal niet zo vlug op het eiland, dat gebeurt doorgaans wat later in het seizoen tijdens warm weer. In 2014 werden de runderen door omstandigheden pas in juli gebracht in plaats van half mei. Mogelijk dat dit heeft bijgedragen aan de bijzonder gunstige ontwikkeling van de broedvogelstand het afgelopen seizoen → veel meer kustbroedvogels en een tweede paar Bruine Kiekendief dat met succes jongen groot bracht. Het verdient aanbeveling om de begindatum voor de inscharing van 15 mei naar 1 juli te verplaatsen. Wanneer dat niet mogelijk is zou een geleidelijke opbouw van het aantal (8 → 16 → 24) met telkens twee weken tussentijd vanaf 15 mei de voorkeur verdienen. Een lagere graasdruk is tevens in het belang van de Noordse woelmuis. Verdere verdieping van de geul rond het broedeiland is voor de kustvogels ook een optie.

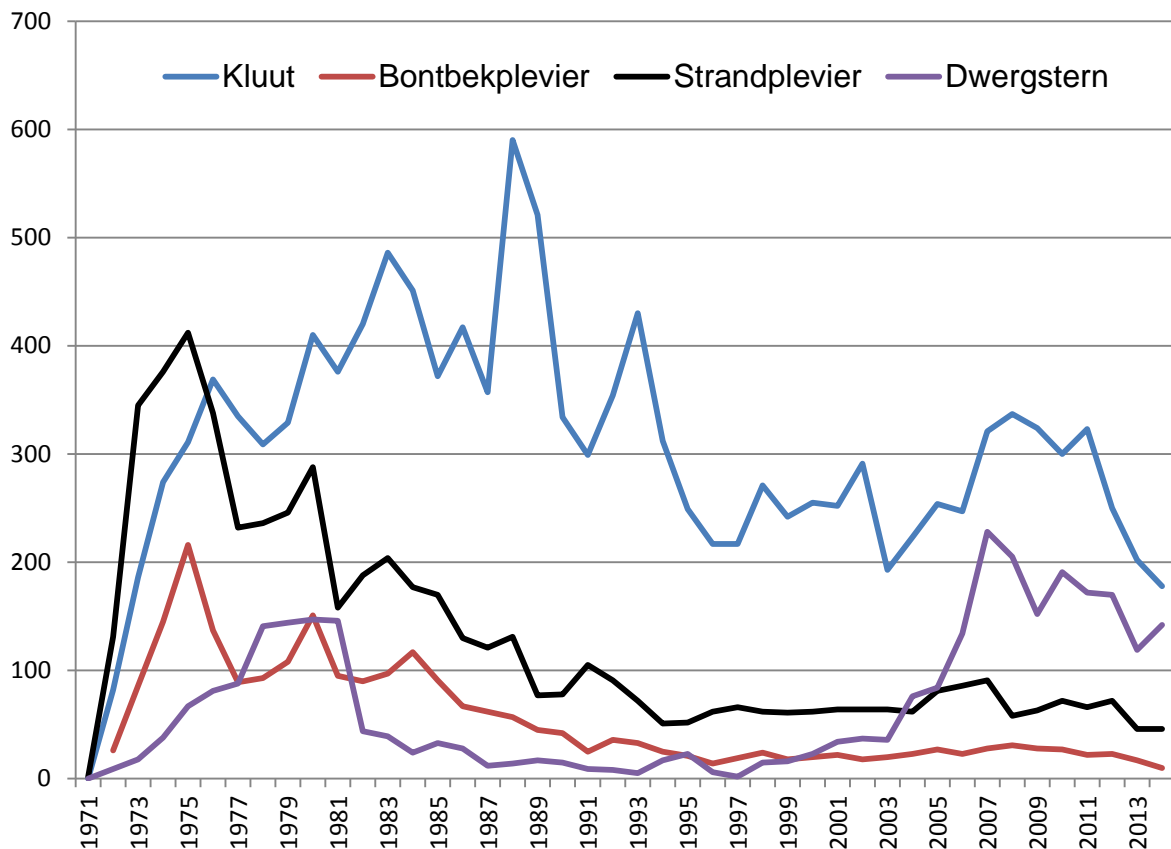

Figuur 44. De marges zijn klein in de Grevelingen. Hoogteverschillen van enkele centimeters bepalen of een terrein geschikt is om te broeden of niet. Vooraan is het net iets te laag vanwege overstromingskans bij harde wind, verderop is een plek die net wat hoger ligt met legfels van Kluut, Visdief en Dwergstern. Vanwege de overheersende westenwind is de Flakkeese kant veel meer gevoelig voor overstroming door opstuwing dan de Schouwse kant van de Grevelingen. Slikken van Flakkee, 13 juni 2014.

Figuur 45. Dankzij een goed broedsucces neemt de populatie Grote Mantelmeeuw toe en worden steeds meer locaties in de Grevelingen bezet. Foto: westelijke vooroeververdediging Stampersplaat 26 mei 2014.

Figuur 46. Verloop van enkele kustvogels (kale grondbroeders) in de Grevelingen sinds de afsluiting.

6. Kustbroedvogels in 2014

Algemeen

Na de afsluiting van de Grevelingen in 1971 was er eenmalig gedurende een aantal jaren een zeer groot areaal aan geschikt broedterrein en ontwikkelde de voormalige zeearm zich in korte tijd tot een belangrijk gebied voor kustbroedvogels. Met name de aantallen van Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Grote Stern en Dwergstern waren belangrijk en bevatten destijds een flink deel van de Nederlandse populatie.

Door afname van geschikt broedterrein vanwege zaken als toenemende begroeiing, begrazing en opkomst van predators, daalden de aantallen van veel kustvogels in de Grevelingen na verloop van tijd. Sinds 2004 was er dankzij gericht beheer bij de pioniersoorten echter weer sprake van herstel, maar sinds enkele jaren gaat het voor verschillende soorten opnieuw bergafwaarts (Figuur 46).

De kustbroedvogels in de Grevelingen worden jaarlijks integraal geteld met medewerking van DPM (Delta Project Management). DPM voert het kustbroedvogelprogramma uit in opdracht van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening. De voor deze dienst verzamelde gegevens werden beschikbaar gesteld uit het Biologisch Monitoringprogramma van de Zoute Rijkswateren van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening, hetgeen onderdeel uitmaakt van MWTL (Monitoring Waterstaatkundige Toestand des Lands). De hier gepresenteerde aantallen kunnen in details afwijken van de door DPM genoemde aantallen. Dit heeft te maken met de gebruikte criteria om dubbel tellen te voorkomen. Door Staatsbosbeheer wordt op gebiedsniveau gekeken, terwijl DPM op populatieniveau meet.

Doelstelling van het kustvogelbeheer in de Grevelingen is: door op geschikte plaatsen de mogelijkheden voor kustbroedvogels te versterken, de functie van de Grevelingen als kustvogelbroedgebied in stand te houden.

De laatste jaren wordt een meer gericht beheer ten gunste van kustvogels gevoerd. In eerste instantie gaat het daarbij om het open houden van laaggelegen terreinen en eilandjes middels een maaibeheer. In tweede instantie worden gebieden soms verlaagd, op geschikte plaatsen een schelpenlaag aangebracht en de eilandfunctie versterkt door het graven van een geul. Naast deze beheersmaatregelen steunt het kustvogelbeleid vooral op het peilbeheer in de Grevelingen. Rijkswaterstaat stuurt gedurende de periode half april - half juli op een iets lager waterpeil, wel blijft men daarbij binnen vastgestelde peilmarges. De lagere waterstand gedurende het broedseizoen is van groot belang gebleken om gebieden aantrekkelijk te maken en te houden voor kustvogels als Kluut, Strandplevier, Grote Stern, Dwergstern en Visdief.

Tabel 19. Overzicht totaal aantallen kustvogels in de Grevelingen periode 2000-2014. Rode Lijstsoorten zijn vetgedrukt en de status daarvan aangegeven in kolom 2 (G=gevoelig, K=kwetsbaar, B=bedreigd).

soort / jaar	R L	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1. Kluut		255	252	291	193	223	254	247	321	337	324	300	323	250	202	177
2. Bontbekplevier	K	20	22	18	20	23	27	23	28	31	28	27	22	23	17	10
3. Strandplevier	B	62	64	64	64	62	81	86	91	58	63	72	66	72	46	46
4. Kokmeeuw		2733	1921	419	491	287	105	162	328	497	571	734	724	746	827	890
5. Zwartkopmeeuw		4	6	0	5	9	0	1	5	5	9	55	44	12	76	85
6. Stormmeeuw		233	277	261	319	325	280	259	305	302	227	279	280	251	256	225
7. Kleine Mantelmeeuw		361	461	371	747	803	538	772	946	789	765	945	989	910	1062	788
8. Zilvermeeuw		939	1486	1261	2264	2152	2496	2206	2374	2369	2093	2586	2006	2384	3116	2592
9. Grote Mantelmeeuw	G	2	2	3	2	4	4	5	8	9	12	10	14	13	18	25
10. Grote Stern	B	2800	3250	1600	4201	3300	0	1	0	0	0	465	4479	1750	3800	330
11. Visdief	G	369	463	264	424	366	405	659	1064	814	872	651	624	668	702	771
12. Noordse Stern		19	29	15	43	34	22	56	45	45	59	55	37	51	52	60
13. Dwergstern	K	23	34	37	36	76	84	134	228	205	152	191	172	170	119	142

Tabel 20. Aantal broedparen kustvogels in de Grevelingen in 2014. Tabelgegevens van RWS Centrale Informatievoorziening, René van Loo, Mark Hoekstein, Kees de Kraker en resultaten integrale telling 2014.

	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommeneede	Kabbelaarsbank	De Kil	Markenje + schelpenb. Schans	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
1. Kluut	4			17		40	4	5	35	14	26				32	177
2. Bontbekplevier				1		3			1		1	2			2	10
3. Strandplevier		2		3		10			10	5	4	10			2	46
4. Kokmeeuw	20			10		4			743					109	4	890
5. Zwartkopmeeuw		1							83					1		85
6. Stormmeeuw	60	11			12	7		6	15		48	66				225
7. Kleine Mantelm.	32	284			432				4		20	15			1	788
8. Zilvermeeuw	182	1013	5	3	1252	11	27	20	17		53	6		1	2	2592
9. Grote Mantelm.	3	2	2	4	4	2	3	1			2	2				25
10. Grote Stern									330							330
11. Visdief	240			5	15	112	12	8	200	8	9	37	1	71	53	771
12. Noordse Stern	6	13		12		14		2	4		1	7	1			60
13. Dwergstern	1	1		6		72		16	19	4	1	2	12		8	142

Bespreking resultaten 2014

Bij kustbroedvogels blijft het altijd spannend. Hoeveel en waar is altijd weer een verrassing, al is dat verrassingsgehalte bij de ene soort wat groter dan de andere. Zo is het patroon bij meeuwen veel vaster dan bij sterns en bij de Bontbekplevier vaster dan bij de Strandplevier. Strandplevieren zijn grillig en wisselen na mislukking makkelijk van locatie. Anderzijds valt er voor de Strandplevier met beheer nog wat te doen al is dat moeilijk omdat de hele populatie aan het afnemen is, maar afname bij de Bontbekplevier is in de Grevelingen vaak definitief. Zo nam de soort op de Hompelvoet van 1980-2000 heel geleidelijk af van 20 naar 0. Incidenteel gunstige omstandigheden leiden maar zelden tot spontane vestiging van een groter aantal omdat deze plevier erg plaatstrouw is.

In 2014 was er toename bij Kokmeeuw, Zwartkopmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Visdief, Noordse Stern en Dwergstern (6 soorten) en afname bij Kluut, Bontbekplevier, Stormmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw en Grote Stern (eveneens 6 soorten).

Een tegenvaller was het feit dat de Grote Sterns zich maar in klein aantal op Markenje vestigden, wat vermoedelijk te maken had met de voortdurende aanwezigheid van een Slechtvalk die voor veel onrust zorgde. Anderzijds moeten we bij vogels als Grote Sterns niet te eng op het eigen gebied focussen, wanneer de vogels in de nabijheid een andere plek vinden waar met succes gebroed kan worden is dat natuurlijk ook prima. Wel ligt het totaal voor het Noordelijk Deltagebied in 2014 belangrijk lager dan in 2013, een deel van de broedvogels is doorgeschoven naar het Waddengebied. Wat dat betreft zijn de kaders bij Grote Sterns nog ruimer dan de op Deltaniveau geformuleerde instandhoudingsdoelen.

Alle soorten waarvoor dat van toepassing is, zaten in 2014 onder het in het conceptbeheerplan genoemde streefniveau voor de Natura 2000 doelstelling voor de Grevelingen. Voor sommige soorten lijkt de lat onnodig hoog gelegd, want ook al worden er allerlei maatregelen genomen, dan nog lijkt de doelstelling voor deze soorten niet haalbaar. Daarover meer onder het kopje Natura 2000-doelstellingen aan het eind van dit hoofdstuk.

Tabel 21. Aantalsverloop Kluut per deelgebied 2004 t/m 2014.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommene	Kabbelaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004						68	3	6	48	41		48	6		3	223
2005				1/23		49	15	6	59	4	60	40	17		3	254
2006	6			14		47	16	22	19	15	56	31	8		13	247
2007	7	2		32		59	28	28	46		31	41	18		29	321
2008	1	6		26		53	17	29	45		63	45	28		24	337
2009	11			28		18	7	26	112		38	28	24		32	324
2010	20			25		13	8	27	88		48	12	43		16	300
2011	11			21		15	10	23	86	5	88	13	37		14	323
2012	32	2		7		32	3	2	66		60	40			6	250
2013	23	1		8		48		3	47	2	21	17	8		24	202
2014	4			17		40	4	5	35	14	26				32	177

Kluut

Na een periode van 5 jaar met aantallen boven de 300, zette in 2012 een daling in en inmiddels is het aantal broedparen bijna gehalveerd. Omdat de broedresultaten in de Grevelingen en daarbuiten al zo lang onder de maat zijn lijkt een structurele afname van de populatie aannemelijk. Dat zat er een keer aan te komen. Voor zover bekend was het broedsucces in 2014 weinig beter dan in voorgaande jaren: vrijwel overal gemiddeld < 0,2% vliegvlug jong/paar, alleen ten aanzien van Slik Dijkwater meldt René van Loo een beter resultaat: 0,5-1. Ongunstige weersomstandigheden (wind, kou, regen), het open landschap met weinig dekking voor kuikens, betrekkelijk magere voedselsituatie en heel veel predatie speelt de Kluten in de Greveling en parten. Forse afname was er op de Hompelvoet, Markenje en Slikken van Flakkee-Zuid. Battenoord lijkt ongeschikt geworden, reden? Toename was er op de Kleine Stampersplaat, Slikken van Flakkee-Noord en Slik Dijkwater. Het laatste gebied deed het vorig jaar ook al goed.

Het aandeel van de Grevelingen lag de afgelopen jaren tussen 10-15% van het Delta-totaal, maar kwam in 2014 niet hoger dan 7%. Toch is ook dit aantal nog van nationaal belang.

Tabel 22. Aantalsverloop Bontbekplevier per deelgebied 2004 t/m 2014

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommene	Kabbelaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	1			1		3			2	3		5	6		2	23
2005		1		1		3			2	1	3	6	6		4	27
2006	1			1		2			2	3	3	5	3		3	23
2007				2		3		2	2	1	4	7	4		3	28
2008		1		3		3			2	1	4	7	7		3	31
2009				4		4			2		4	5	7		2	28
2010		1		2		2			1	1	6	6	6		2	27
2011				2		3		1	2	2	2	3	5		2	22
2012		1		2		3		1	3		4	4	4		1	23
2013				1		3			2		1	5	3		2	17
2014				1		3			1		1	2			2	10

Bontbekplevier

De Bontbekplevier broedt voornamelijk in zeer open gebied aan de rand van begroeiing; altijd maar een enkel paar. Dikwijls nabij Visdief of Kluut op schelpenbanken. Het broedsucces van deze soort lag in de Grevelingen lange tijd op >1 vliegvlug jong per paar, maar dat is de laatste jaren niet meer het geval.

Doordat Bontbekplevieren niet koloniegewijs broeden en het droogvallend terrein weinig extra broedgebied oplevert (ze blijven aan die begroeiingsrand vasthouden) heeft het kustvogelbeheer bij deze soort niet tot een opvallende toename geleid.

De jaarlijkse verschillen waren in de vaste broedgebieden altijd klein: hier een paartje minder, daar een paartje meer. Maar vanaf 2013 neemt het aantal sterk af, waarbij de teruggang op de Slikken van Flakkee en Battenoord het meest opvalt: van 19 broedparen in 2010 naar 3 in 2014. De Schouwse kant telde nooit hoge aantallen, maar Slik Dijkwater en de Slikken van Bommene blijven tot nu toe wel stabiel.

Het is onduidelijk waardoor de recente afname veroorzaakt wordt. Misschien dat er bij opstuwung door harde wind aan de Flakkeese kant vaker nesten onderlopen?
 Circa 8% van de Bontbekplevieren in de Delta zat in 2014 in de Grevelingen en op landelijk niveau gaat het om circa 2%. In internationaal opzicht is het belang van de Nederlandse populatie gering.

Tabel 23. Aantalsverloop Strandplevier per deelgebied 2003 t/m 2014.

soort / gebied																
Strandplevier	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververd.)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kijl	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003						24					5	35				64
2004						35				9		18				62
2005						25				25	2	22	7			81
2006				4		25			1	27	1	27			1	86
2007				10		11			2	22	13	27	4		2	91
2008				8		13			2	14	4	14	3			58
2009		1		10		14			7	13	5	7	3		3	63
2010	3			10		9			5	16	10	11	6		2	72
2011	2			11		9			12	12	7	10	3			66
2012	1			6		11			6	12	15	19	1		1	72
2013				1		14			8	1	10	10	1		1	46
2014		2		3		10			10	5	4	10			2	46

Strandplevier

De Grevelingen is voor de Strandplevier een belangrijk gebied. De hele populatie heeft echter te kampen met afname en dat zorgt er voor dat deelpopulaties in de periferie van het verspreidingsgebied sowieso onder druk staan. De vervroeging van de peilverlaging gedurende het broedseizoen (van 15 naar 1 april) was met name voor deze soort ingesteld, maar een duidelijk positief effect daarvan is nog niet gebleken (2011, 2013, 2014). Het broedsucces in 2014 was wisselend. Op Markenje en de Slikken van Bommenede deed de soort het niet slecht maar op de Slikken van Flakkee en Slik Dijkwater kwam er weinig van terecht.

Het aandeel van de Grevelingen in de Deltapopulatie ligt nu tussen de 35 en 40%. Op landelijk niveau gaat het om ruim 25% en ook internationaal gezien is de Grevelingen met > 5% van de NW-Europese populatie ondanks eerdere afname nog steeds een heel belangrijk broedgebied.

Middels een aangepast peilbeheer (winter liefst flink hoger, broedseizoen lager) zou een duurzaam geschikt broedgebied in stand gehouden kunnen worden. Zie de aanbevelingen op blz. 70.

Tabel 24. Aantalsverloop Kokmeeuw per deelgebied 2004 t/m 2014.

soort / gebied																
Kokmeeuw	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kijl	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	30			250					5			2				287
2005	65			30					10							105
2006				8		5		4	130		3	8			4	162
2007	20			35		3	20		250							328
2008	15			80	1	22			350		4			15	10	497
2009	20			100		7	3	23	350		6	6	8	26	22	571
2010	32			25			2	6	500		12		17	118	22	734
2011	35			15					615		9		4	40	6	724
2012	25			5		3		3	700			4			6	746
2013	32			15		2		2	765					11		827
2014	20			10		4			743					109	4	890

Kokmeeuw

Buiten Markenje broeden er weinig Kokmeeuwen in de Grevelingen. Slechts hier en daar zitten nog wat paren, maar die brengen zelden jongen groot. Soms ligt dat aan een krappe voedselsituatie, maar predatie door grote meeuwen, roofvogels en (in mindere mate) grondpredatoren zorgt er tegenwoordig voor dat er zelfs in een broedseizoen met gunstige weersomstandigheden maar weinig jongen vliegvlug worden.

De toename in 2014 was te danken aan een wat grotere vestiging op de Grevelingendam, waar op een schelpenbank achter de vooroeververdediging bij de surfplas de laatste jaren een wisselend aantal tot broeden komt. Op Markenje was het broedsucces voor 'Grevelingenbegrippen' niet slecht, met minimaal 0,3 vliegvlug

jong / paar was het vergelijkbaar of iets beter dan in 2012 en 2013. Dat broedsucces ligt overigens nog steeds beduidend beneden het instandhoudingsniveau zodat de populatie niet zonder instroom van elders kan. De voedselsituatie aan het begin van het broedseizoen is altijd gunstig vanwege de zagervangst, maar vanaf mei wordt het voedsel in hoofdzaak buiten de Grevelingen gezocht.

Hoewel langzaam toenemend ligt het aandeel van de Grevelingen in het Deltatotaal slechts op 4% en landelijk op < 1%. Ook elders in het Deltagebied gaat het met de Kokmeeuw na jarenlange afname weer iets beter.

Tabel 25. Aantalsverloop Zwartkopmeeuw in de Grevelingen van 1999 t/m 2014

soort / jaar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013
Zwartkopmeeuw	1	4	6	0	5	9	0	1	5	5	9	55	44	12	76	85

Zwartkopmeeuw

Zwartkopmeeuwen rukken vanuit het zuiden op en komen in toenemende mate in het Deltagebied tot broeden. Na het eerste broedgeval in 1981 op de Hompelvoet bleef het in de Grevelingen lange tijd bij een of enkele paren. Sinds 2010 komt een wat groter aantal op Markenje tot broeden. Daarnaast zat er in 2014 een paar tussen de Kokmeeuwen op de Grevelingendam.

Zwartkopmeeuwen foerageren bij voorkeur op voedselrijke bemeste weilanden. Omdat ze ook graag een eitje lusten, kunnen ze als burens van Grote Sterns het broedsucces van deze soort behoorlijk onder druk zetten. Het broedsucces van de Zwartkopmeeuw was de laatste jaren niet beter dan bij de Kokmeeuw, terwijl in het verleden juist een groter succes werd genoteerd.

Met het toenemen van de aantallen worden ze ook steeds vaker foeragerend in de Grevelingen waargenomen: op Zagers en krabbetjes vissend, Rozenkevers vangend op de Hompelvoet etc.

Belangrijke broedgebieden van de Zwartkopmeeuw zijn gelegen op de Hoge Platen in de Westerschelde en in het Haringvliet (Slijkplaat, Hellegatsplaten). Het belang van de Grevelingen voor deze soort bedroeg in 2014 zo'n 4% van het Deltatotaal en is daarmee ook van nationaal belang.

Tabel 26. Aantalsverloop Stormmeeuw per deelgebied 2004 t/m 2014.

soort / gebied																Totaal
Stormmeeuw	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabelbaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	160	55			8	1			15			86				325
2005	132	17			12	2			11		1	105				280
2006	88	20			5	2			28			116				259
2007	100	15			28	3			35			124				305
2008	90	11			16	2			50			133				302
2009	90	7			5	6			35			84				227
2010	106	6		1	3	6			35		27	95				279
2011	71	11		2	8	7			50		39	92				280
2012	72	4		1	9	3		3	37		48	74				251
2013	107	6		1	8	6		4	30		37	57				256
2014	60	11			12	7		6	15		48	66				225

Stormmeeuw

Het aantal broedparen is al meer dan 15 jaar licht schommelend zonder een duidelijke trend van toe- of afname. Individueel kan dat per gebied wel het geval zijn.

De Stormmeeuw broedt vrijwel overal in de buurt van Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw. Aan de rand van een Zilvermeeuwkolonie is het aan de ene kant veiliger (voor roofvogels), maar ook onveilig vanwege de grote meeuwen. Het broedsucces is vaak gering. Op zijn beurt vormt de Stormmeeuw een belangrijke predator van eieren en kleine kuikens van andere kustvogels en weidevogels. In 2014 nam het aantal broedparen op de Hompelvoet fors af en ook Markenje was minder in trek, terwijl er enige toename was er op de Slikken van Flakkee. Per saldo was er enige afname.

Er broeden maar weinig Stormmeeuwen in het Deltagebied en het ziet er naar uit (op basis van de voorlopige aantallen) dat de achteruitgang buiten de Grevelingen in 2014 groot was. Minimaal 40% van de Stormmeeuwen in de Delta kwam in 2014 in de Grevelingen tot broeden, maar in groter verband is het belang gering. De Stormmeeuw zit hier aan de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied. Het aandeel van de Grevelingen in de landelijke populatie schommelt rond de 5%.

Tabel 27. Aantalsverloop Kleine Mantelmeeuw per deelgebied 2004 t/m 2014

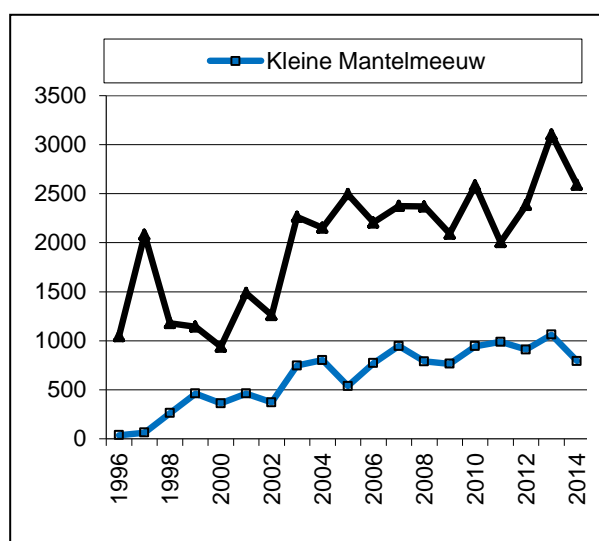
soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004		687			115							1				803
2005	2	364			170							2				538
2006	2	553	1		211			1*	1			3				772
2007	4	526			409				2			5				946
2008	5	295			486				2			1				789
2009	4	276			478	1			1		4	1				765
2010	6	312			618	2			1		6					945
2011	11	206			750	2			9		9	2				989
2012	16	253			635				4		2					910
2013	30	301			710				5		16					1062
2014	32	284			432				4		20	15			1	788

Kleine Mantelmeeuw

De Kleine Mantelmeeuw broedt voornamelijk in de twee grote meeuwenkolonies op de Veermansplaat en Dwars in de Weg. Daarbuiten zijn er kleine vestigingen op de Hompelvoet en de Slikken van Flakkee. Op de Veermansplaat schommelen de aantallen sinds 2008 rond de 300 paar, op Dwars in de Weg is sprake van een geleidelijke toename van 115 broedparen in 2004 tot 750 in 2011. Daarna stagneerde de groei en in 2014 werd een forse afname genoteerd.

De aantalsverhouding tussen Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw was in de periode 2004-2014 vrij stabiel met een aandeel voor de Kleine Mantelmeeuw tussen de 23 en 33%, met het laagste percentage voor dit jaar.

Het verder inhalen of overvleugelen van de aantallen Zilvermeeuw is in de Grevelingen niet aan de orde. Elders in Nederland is de Kleine Mantelmeeuw in gemengde kolonies met Zilvermeeuw vrijwel overal in de meerderheid. Het aandeel van de Grevelingen in de Deltapopulatie is gering (2-3%) en landelijk gaat het om ruim 1%.

Figuur 47. Aantalsverloop Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw

Tabel 28. Aantalsverloop Zilvermeeuw per deelgebied 2004 t/m 2014

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	62	1111	5	4	923			2	3			2				2152
2005	60	1528	5	1	887			3	2			6				2496
2006	54	1152	5	5	972			5	6		3	1			3	2206
2007	85	1215		3	1025			4	12			30				2374
2008	100	1106	3	6	1114	5	1	9	17		3	3			2	2369
2009	87	835		4	1108	20		9	12		10	5			3	2093
2010	115	1348		6	1044	35	7	6	8		15				2	2586
2011	130	541	3	5	1200	29	10	15	17		45	9			2	2006
2012	150	944		5	1231	11		10	24		6				3	2384
2013	169	1516		4	1315	24	14	20	20		30			2	2	3116
2014	182	1013	5	3	1252	11	27	20	17		53	6		1	2	2592

Zilvermeeuw

Het aantal op de Veermansplaat getelde Zilvermeeuwen is aan sterke schommelingen onderhevig. In 2013 werden er daar fors meer geteld en in 2014 was dat aantal weer met een derde afgenomen. Op basis van eigen tellingen bestaat de indruk dat de schommelingen in werkelijkheid minder groot zijn en wellicht voor een deel door de omstandigheden tijdens de telling veroorzaakt worden. Op de overige broedplaatsen zien we dat

de Zilvermeeuw op Dwars in de Weg vrijwel stabiel is (langzame toename) en ook op de Hompelvoet nam de soort de laatste vijf jaar toe.

Terwijl op veel broedlocaties in het Deltagebied de aantallen Zilvermeeuw zijn afgenomen, gaat het de soort in de Grevelingen redelijk voor de wind. Dit zal te maken hebben met een minder grote concurrentie van Kleine Mantelmeeuwen, die op meer aan de kust gelegen locaties met visserij en scheepvaart in het voordeel zijn. Veel Zilvermeeuwen foerageren in de Grevelingen vlakbij het broedgebied op Zagers, krabben, schelpdieren als Amerikaanse zwaardschede, Tapijtschelp etc., Zeepokken, Zeester en Zeeappeltje. Als predator van kustvogels vormt de Zilvermeeuw een factor van betekenis.

Landelijk was er jarenlang sprake van afname. In 2014 broedde ca.15% van de Zilvermeeuwen van de Delta en ruim 5% van het landelijk aantal, in de Grevelingen.

Tabel 29. Aantalsverloop Grote Mantelmeeuw per deelgebied 2004 t/m 2014. Aantal tussen haakjes betreft een territorium, waarbij geen nest is gevonden.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermandslaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004			2	1	1											4
2005			2	1	1											4
2006			2	1	1			1								5
2007			2	1	1	1	2					1				8
2008			3	1	2	1	1					1				9
2009			3	2	2	1	2					1		(1)	1	13
2010		(1)	2	1	3	1	1					1				10
2011		1	3	3	3	2	1					1				14
2012			3	2	3	1	2				2					13
2013	1	1	2	3	4	2	1	1			1	2				18
2014	3	2	2	4	4	2	3	1			2	2				25

Grote Mantelmeeuw

In 1999 vond op de Stampersplaat het eerste broedgeval plaats van de Grote Mantelmeeuw in de Grevelingen. Sindsdien is de populatie langzaam toegenomen. De soort is bijzonder plaatstrouw, eenmaal ergens gevestigd laten de meeuwen niet snel verstek gaan. Zo nu en dan komt er een nieuwe locatie bij en nabij een oudere locatie vestigen zich na verloop van tijd meerdere paren, wellicht jongen uit eerdere broedsels. Het ligt in de lijn der verwachting dat de Grote Mantelmeeuw in de toekomst mede dankzij een steeds ruimere nestplaatskeuze tot een populatie van vele tientallen paren zal uitgroeien in de Grevelingen. Wat voedsel betreft lijken de meeste broedvogels vooral van schelpdieren, krabben en zeesterren te leven die in de nabijheid van het nest worden opgevisst of van andere meeuwen worden overgenomen.

Hoewel de meeste legsels nog op de stenen vooroeververdediging te vinden zijn, wordt er in toenemende mate ook op weinig begroeide eilandjes voor kustbroedvogels en schelpenbanken gebroed (Hompelvoet, Kleine Stampersplaat, Slik de Kil, Slikken van Flakkee-Midden). In 2014 waren er ook enkele broedgevallen in meer begroeide omgeving op het 'vasteland' van grotere eilanden (Hompelvoet, Dwars in de Weg).

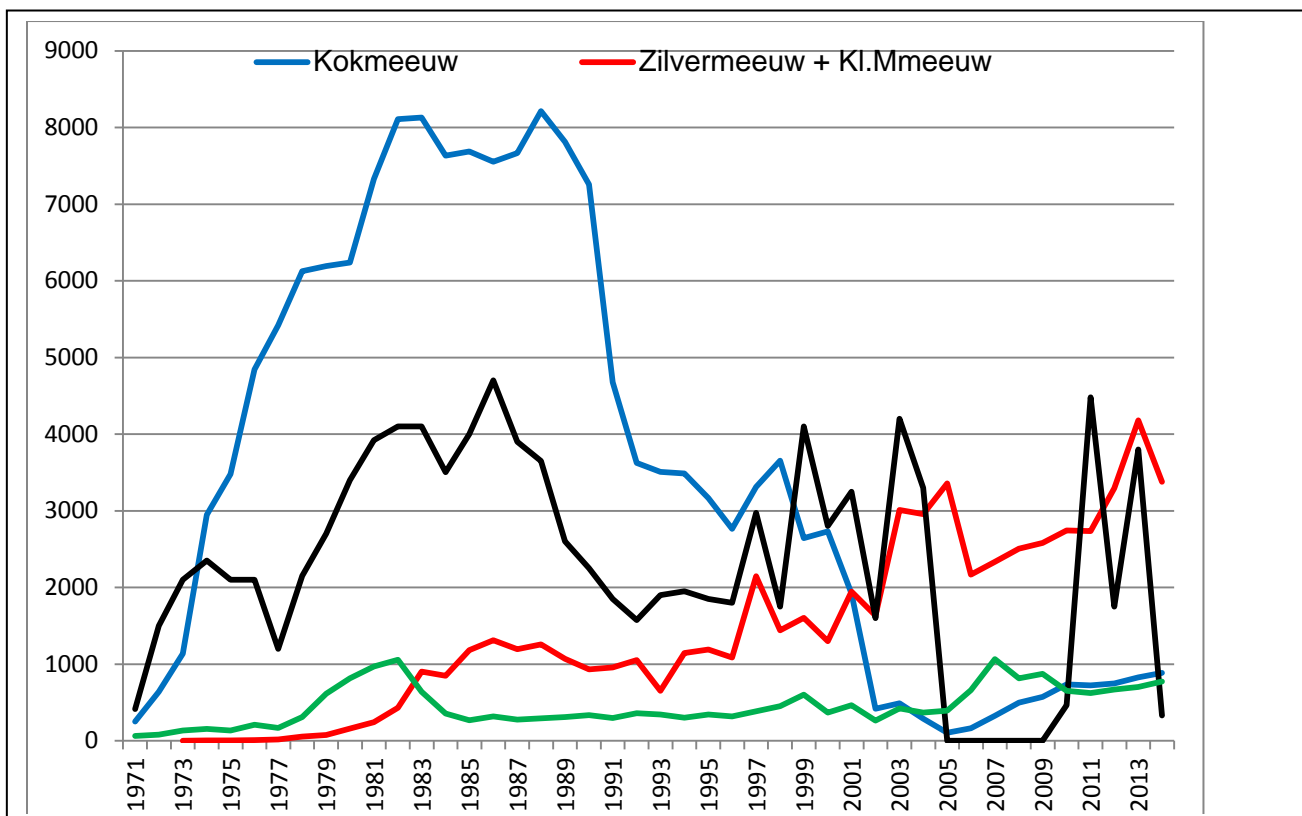
Met 25 broedparen is de Grevelingen wellicht de belangrijkste broedplaats van Nederland, maar ook elders neemt het aantal broedparen toe (43 paren voor NL in 2013). In internationaal opzicht is de Nederlandse populatie niet van belang.

Grote Stern

Al tientallen jaren is de Grevelingen een belangrijk broedgebied voor de Grote Stern. Met de opkomst van enkele andere broedlocaties in het Deltagebied is het aandeel van de Grevelingenpopulatie gaan schommelen. Grote Sterns kiezen vaak massaal voor de ene of juist de andere plek.

Het ineensstorten van de kokmeeuwkolonies en toename van predatiedruk door met name Havik, maakte de broedlocaties in de Grevelingen een tijd lang minder aantrekkelijk tot dat er op Markenje weer een groeiende kokmeeuwkolonie ontstond. Veelal afhankelijk van rust ter plaatse (onrust vaak veroorzaakt door aanwezigheid predatoren als Slechtvalk) en geschiktheid van het terrein (korte begroeiing) aan het begin van het broedseizoen kozen broedvogels voor Markenje of de Scheelhoekeilanden in het Haringvliet op ca. 8 km afstand.

In 2014 was het zowel op Markenje als de Scheelhoekeilanden voortdurend onrustig, bovendien was de begroeiing op de Scheelhoek voor de Kokmeeuw te schaars door behandeling van het complete eiland met strooizout. Zodoende kozen de meeste sterns voor het verder landinwaarts gelegen eiland Slijkplaat. Op Markenje vestigden zich ruim 300 paar en later nog eens 30. Op de Scheelhoekeilanden vestigde zich geen enkele Grote Stern. Een levendige kokmeeuwkolonie en rust gedurende de vestigingsfase is voor Grote Sterns

Figuur 48. Verloop van Kokmeeuw, Grote Stern, grote meeuwen (Zilvermeeuw + Kleine Mantelmeeuw) en Visdief in de Grevelingen sinds de afsluiting.

Tabel 30. Aantalsverloop Grote Stern per deelgebied 2003 t/m 2014.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommene	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2003				4200			1									4201
2004				3300												3300
2005																0
2006							1									1
2007																0
2008																0
2009																0
2010									465							465
2011									4479							4479
2012									1750							1750
2013									3800							3800
2014									330							330

heel belangrijk. Mogelijk dat ook de ervaringen uit 2013 waarbij de eieren vanwege een grote hoeveelheid neerslag langere tijd in het water lagen en besmeurd raakten met een luchtafsluitende emulsie, de neiging om op Markenje te gaan broeden hebben verminderd. Tijdens de vestiging op Markenje was er in eerste instantie hevige predatie van eieren door Zwartkopmeeuwen, waardoor het aantal sterns afnam en de overblijvenden zich op een andere plek met veel minder Kok- en Zwartkopmeeuwen vestigden. Het broedsucces kwam uit op circa 0,6 vliegvlug jong/paar. Zoals gewoonlijk werd het wel en wee van Grote Sterns elders in de Delta, Nederland en Noord-Frankrijk met grote interesse gevolgd. In het Grevelingenverslag 2014 (in prep.) wordt uitgebreid ingegaan op vestiging en verloop van het broedproces van de Grote Stern op Markenje en de overige kolonies in Nederland en België. Met 330 paar Grote Sterns in 2014 was de bijdrage van de Grevelingen aan de regionale en landelijke populatie dit jaar maar klein (resp. 5 en 2%).

Tabel 31. Aantalsverloop Visdief per deelgebied 2004 t/m 2014.

soort / gebied	Visdief															
	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	100	1		30	3	18	38		101	24		45			6	366
2005	39			57	3	8	40	2	210	12	6	27			1	405
2006	32			76	6	15	22	12	360		28	78	3		27	659
2007	7			175	1	31	50	40	400		32	68	2	148	110	1064
2008	10			125		57	20	28	325		26	42	3	103	80	814
2009	76			80	7	24	10	68	310		28	31	12	116	110	872
2010	105			44	7	15	6	27	200		42	16	20	132	37	651
2011	134	1		55	8	9	3	15	285		78		2	20	14	624
2012	133			30	16	20	2	31	279		62	12	7	76		668
2013	148			35	6	12		31	292		41	26		57	54	702
2014	240			5	15	112	12	8	200	8	9	37	1	71	53	771

Visdief

Het aantal broedparen van de Visdief nam opnieuw toe. De Hompelvoet en Markenje zijn doorgaans de belangrijkste broedgebieden. Deze liggen gunstig ten opzichte van het belangrijkste foerageergebied: de kustzone van de Noordzee en de doorlaatsluis in de Brouwersdam. Overigens werd er in 2014 aan het begin van het seizoen opvallend veel in de Grevelingen gevestigd, je kwam ze overal tegen. Misschien was ook dat de reden dat zich een groter aantal vestigde op Bommenede. In het verleden vestigden de Visdiefjes in deze omgeving zich vaak op de Kleine Stampersplaat, maar deze is minder aantrekkelijk door afslag en aanwezigheid van predatoren. Hoewel op Bommenede ook een Havik broedt en dit jaar zelfs een Vos aanwezig was, valt het daar met predatie (buiten enkele gespecialiseerde Zilvermeeuwen) nog mee. Op de Hompelvoet werden circa 20 volwassen Visdiefjes door een Havik geslagen. Veelal leidt zo iets in een volgend jaar tot afname omdat de vogels dat risico op predatie willen vermijden.

De Visdiefjes bij de Grevelingendam vissen vooral in de Oosterschelde.

Het broedsucces was in 2014 zoals gewoonlijk vrij magertjes (niet slecht) en lag overal beneden 0,5 vliegvlug jong/paar. Het aandeel van de Grevelingen voor de Delta bedroeg ongeveer 14% en het aandeel in de landelijke populatie is zo'n 4%. In internationaal opzicht is het belang gering.

Tabel 32. Aantalsverloop Noordse Stern per deelgebied 2004 t/m 2014.

soort / gebied	Noordse Stern															
	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	2			3		12	2		5			9	1			34
2005	3			2		7	1		2		3	4				22
2006	3	2		19		6	2	1	10		3	8	1		1	56
2007	2			22		9			7			3	2			45
2008	2	2		11		10			4			13	2		1	45
2009	3			25		7	1	2	3		2	10	4		2	59
2010	4			25		8			8		2	5	2		1	55
2011	2	2		8		7		1	4		2	8	3			37
2012	2	2		5		12		1	5		2	22				51
2013	4	2		4		6			4		2	30				52
2014	6	13		12		14		2	4		1	7	1			60

Noordse Stern

Noordse Sterns broeden in de Grevelingen vaak min of meer apart van Visdiefjes in een korte pioniervegetatie van Zeekraal en Gewoon kweldergras, verder zijn er broedgevallen op schelpenbankjes. Door Noordse Sterns wordt veel meer in de Grevelingen gevestigd dan door Visdiefjes. De meeste Noordse Sterns foerageren dan ook in de directe omgeving van hun broedgebied. Krabbetjes, zagers, steurgarnalen en visjes vormen de belangrijkste prooidieren. Het broedsucces is in de Grevelingen meestal laag vanwege kuikensterfte tijdens slechte weersomstandigheden en ook door predatie: de nog niet vliegvlugge jongen zijn op de open vlaktes vaak van mijlenver zichtbaar.

De veranderingen per gebied waren in 2014 behoorlijk groot. De Slikken-Zuid bleken veel minder in trek, terwijl Veermansplaat, Slikken van Bommenede en Kleine Stampersplaat nu hoge ogen gooiden.

In het Deltagebied broeden weinig Noordse Sterns (zuidrand verspreidingsgebied), buiten de Grevelingen gaat het vrijwel uitsluitend om gebieden langs de zuidkust van Schouwen. Over het algemeen zit meer dan de helft tot driekwart van de Noordse Sterns in de Grevelingen. In 2014 lag het Grevelingenaandeel van de Delta op ruim 60%. Landelijk gezien is de omvang van de populatie van veel minder belang ongeveer 5%) en internationaal gezien stelt het niets voor. Toch is de populatie belangrijk omdat het hier om de uiterste zuidgrens van het verspreidingsgebied gaat waar al decennialang weinig beweging in zit.

Tabel 33. Aantalsverloop Dwergstern per deelgebied 2004 t/m 2014.

soort / gebied	Hompelvoet	Veermansplaten	Stampersplaat (oeververdediging)	Kleine Stampersplaat	Dwars in de Weg	Slikken van Bommenede	Kabellaarsbank	De Kil	Markenje	Slikken van Flakkee-Noord	Slikken van Flakkee-Midden	Slikken van Flakkee-Zuid	Slik Battenoord	Grevelingendam	Slik Dijkwater	Totaal
2004	2					15		2					16		1	36
2005	1					32			13	1		4	25			76
2006	2			18		9		10	19		27	35	12		2	134
2007	6	1		70		7		18	1		17	80	28			228
2008				42		9		25	2		20	68	38		1	205
2009				14		16		36	13		10	28	33		2	152
2010	10			32		12		22	35		15	12	52		1	191
2011	2	1		30		14		25	39		24	2	34		1	172
2012	2			1		32		28	37		44	11	12		2	169
2013				4		37		1	35		31	9			2	119
2014	1	1		6		72		16	19	4	1	2	12		8	142

Dwergstern

Dwergsterns zijn erg flexibel in de keuze van hun broedplaats. Nieuwe terreinen nabij goed foerageergebied worden snel bezet, maar raken door allerlei oorzaken (begroeiing, predatie, verstoring, overspoeling) vaak binnen enkele jaren alweer minder geschikt. Het aantal broedparen laat zodoende altijd veel pieken en dalen zien. Wat er op de Slikken van Flakkee af ging kwam er op Bommenede bij, zo ook bij de Kil een toename, bij Markenje een afname. Omdat er bij Battenoord en het Dijkwater ook weer Dwergsterns zaten nam het totaal weer wat toe. Het broedsucces was ook wat beter, zo deed Markenje het goed met circa 1 vliegvlug jong/paar. Ruim een kwart van de Dwergsterns in het Deltagebied (NL) broedde in 2014 in de Grevelingen, het aandeel in de landelijke populatie bedroeg circa 15%. Voor de Dwergstern is de Grevelingen ook van internationaal belang.

Met het voorgestane peilbeheer kan in de Grevelingen ook op lange termijn geschikt broedgebied in stand gehouden worden.

Verspreiding kustvogels

Alle kustvogellocaties in de Grevelingen betreffen laaggelegen terreinen en schelpenbanken waarbij de invloed van het zoute meerwater van belang is om het gebied open te houden. Iets hoger gelegen gedeelten worden aanvullend gemaaid (Markenje, Kabellaarsbank, Kleine Stampersplaat, Westpunt Hompelvoet).

Het kustvogelbeheer is er op gericht de bestaande locaties zo goed mogelijk in stand te houden door de vegetatie niet te laten verruigen (jaarlijks 1x maaien), zo nu en dan schelpen te storten en indien noodzakelijk een rattenbestrijding uit te voeren.

Er zijn altijd nogal wat knelpunten bij de voor kustvogels beschikbare terreinen. Zo hebben Markenje en de Kleine Stampersplaat met afslag te kampen, op andere plaatsen is er het grazend vee dat de vogels verstoort of de legsels vertrapt en op veel plaatsen is er een toename van grote meeuwen die de vestiging van meer kwetsbare kustvogels belemmert. In Tabel 34 wordt een overzichtje van de knelpunten gegeven.

Figuur 49. Overzicht belangrijkste broedplaatsen voor kustvogels in de Grevelingen.

Figuur 50. Dwergsternkuiken in nestkuil Slikken van Flakkee.

Tabel 34. Globaal overzicht knelpunten en beheermaatregelen voor broedende kustvogels

	afslag	vee / begrazing	verstoring recreatie	grote meeuwen	roofvogels	ratten / grond- predator	isolatie probleem	maaien	schelpen- stort	getij 50 cm
Kabellaarsbank	O	O	●/O	●	●	●	O	●	A	x
Hompelvoet-westpunt	O	●	●/O	●	●	●	O	●	●	x
Hompelvoet-slik	O	●	O	●	●	O	O	O	A	x
Veermansplaat	O	●	●/O	●	●	●	●	●	A	x
De Kil-schelpenbankjes	O	O	●	●	●	?	●/O	O	O	x
Markenje	●	O	●/O	●	●	●/O	O	●	A	x
Sl.v.Flakkee-Noord	O	O	O	O	●	●	O	O	O	x
Sl.v.Flakkee-Midden	O	●	O	●	●	●/O	O	O	●	x
Sl.v.Flakkee-Zuid	O	●	O	●	●	●	O	O	A	x
Sl.v.Flakkee-Kop v Zuid	O	O	●	?	O	O	O	O	O	x
Battenoord	O	O?	●	?	?	●	?	O	A?	x
Grevelingendam	O	O	●	?	O	?	O	O	O	x
Slik Dijkwater	O	O	?	●	?	●	●	O	●	x
Slikken v Bommenede	O	●	O	●	●	●	O	●	●	x
Kleine Stampersplaat	●	O	O	●	●	O	O	●	●	x
Dwars in de Weg	O	●	O	●	O	●	O	●	O	x

● = aanwezig / van toepassing O = niet aanwezig / niet van toepassing ? = onbekend A = aanbevolen x = verdwijnt

Kustvogels en peilbeheer

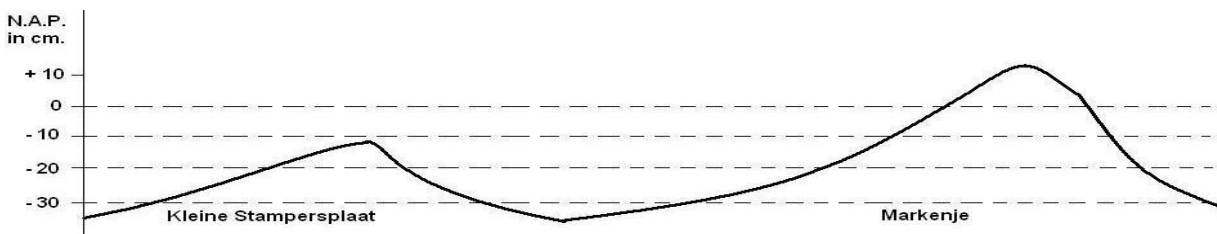
waterhoogte / maand 2014	jan.	febr	mrt	april	mei	juni	juli 1-15	juli 16- 22	juli 23- 31	aug	sept	okt	nov	dec
maximale hoogte	- 12	- 11	-13	-24	-24	-24	-20	-18	-14	-12	-11	-11	-12	-7
minimale hoogte	- 28	- 28	-28	-30	-30	-30	-30	-24	-22	-22	-23	-23	-24	-24
gemiddelde hoogte	- 21	- 19	-21	-27	-27	-27	-26	-22	-19	-16	-17	-16	-17	-14

Tabel 35. Waterhoogten in cm NAP volgens meetpaal Rijkswaterstaat Bommeneede (BOM1-meetnet ZEGE) in 2014. De gemiddelde hoogte is niet exact berekend maar door mij ingeschat aan de hand van de gegevens (waterhoogte per 10 minuten). Met grijze arcering het tijdvak met iets lager waterpeil ten gunste van kustbroedvogels (1 april - 15 juli 2014).

Aan de basis van het kustvogelbeheer in de Grevelingen staat het peilbeheer van Rijkswaterstaat dat vastgelegd is in een peilbesluit.

Het peil in de Grevelingen wordt geregeld middels de sluis in de Brouwersdam, waar zeewater de Grevelingen in en uit stroomt. In principe wordt de sluis zoveel mogelijk open gehouden, waardoor er in de Grevelingen een minigetij is van enkele centimeters. Randvoorwaarde voor het peilbeheer is dat de uitersten waarbinnen het peil fluctueert liggen tussen de -10 en -30 cm NAP. Doorgaans wordt op -20 cm NAP gestuurd. Door langdurig harde wind kan scheefstand in het meer (bekken) ontstaan, waardoor lokaal grotere verschillen mogelijk zijn, zoals bij westelijke wind een hogere waterstand aan de oostzijde van het gebied. Omdat de meetpaal bij Bommeneede min of meer in het midden van het gebied staat, is het effect van scheefstand nauwelijks van invloed op het gemeten peil.

Sinds 2005 stuurt Rijkswaterstaat gedurende het broedseizoen op een iets lager peil, waardoor langzaam aflopende oevers en schelpenbankjes droogvallen. Hierdoor ontstaat er broedgebied (en voor sommige soorten ook foerageergebied) voor kale grondbroeders (Kluten, plevieren, Dwergstern, Visdief, Noordse Stern). Met Rijkswaterstaat Zeeland wordt jaarlijks op constructieve wijze overleg gevoerd of er belemmeringen zijn om op half juli terug te gaan naar het gebruikelijke peil. Het gaat daarbij om de aanwezigheid van broedvogels met laaggelegen nesten die door peilverhoging in de problemen komen. In principe wordt zoveel mogelijk vast gehouden de vaste datum. Daarnaast is er een tijdelijke afspraak om het verlaagde peil op 1 april te doen ingaan in plaats van 15 april. Dit om tijdig broedterrein beschikbaar te hebben voor met name Strandplevier. Tot nu toe had dat geen duidelijk effect, wel leek het gunstig voor Grote Stern.

Figuur 51. Profielschets Kleine Stampersplaat en Markenje in relatie tot het peilbeheer in de Grevelingen

Om de kale of met zoutplanten begroeide zone waar gebroed kan worden zo breed mogelijk te houden, wordt van deze zijde al jaren gepleit voor incidenteel hogere waterstanden buiten het broedseizoen. Met name begin augustus en begin maart. Daarnaast zou gedurende het winterhalfjaar op een gemiddeld wat hoger peil gestuurd kunnen worden. Aanbevolen wordt dan ook om de marges waarbinnen het peil mag fluctueren iets te vergroten (voor vergroting van de peilmarges met meer dan 16 cm is een MER-procedure verplicht).

Een peil dat gedurende de broedtijd tussen -25 en -30 cm NAP ligt en dat daarbuiten schommelt tussen -25 en 0 cm NAP, met incidenteel (tweemaal enkele dagen: namelijk begin augustus en half maart) hogere waterstanden tot + 5 cm NAP lijkt voor duurzame aanwezigheid van kustvogelbroedterrein ideaal. Dit beheer is tevens gunstig voor het instandhouden van zilte vegetaties. Een dergelijk peilbeheer vereist geen aanpassingen van de bestaande oeverbescherming en recreatieve infrastructuur zodat daar zonder bezwaar kan toe worden overgegaan.

Invoering getij van 50 cm

Een getij, met een getijslag van 50 cm waarbij het peil rond NAP of -10 cm NAP schommelt, zoals dat voor de Grevelingen bepleit wordt, zou alle huidige broedplaatsen doen verdwijnen/ ongeschikt maken. Alleen bij een lage middenstand en wanneer de getijslag gedurende het broedseizoen kleiner zou zijn of rond een nog lager niveau zou schommelen, blijven sommige locaties voor kustvogels beschikbaar.

Los van de noodzaak om de zuurstofproblemen in de diepere delen van de Grevelingen aan te pakken, is het opvallend dat de gevolgen van de invoering van 50 cm of meer getij voor kustbroedvogels van meet af aan veel te optimistisch is ingeschat.

Kustbroedvogels behoren tot de kernopgaven voor het Natura 2000-gebied Grevelingen. Veel te gemakkelijk wordt aangenomen dat nieuwe broedgebieden wel vanzelf zullen ontstaan.

Ondanks de bovengenoemde bezwaren heeft het rijk gekozen voor de invoering van 50 cm getij om in de hoop daarmee de zuurstofproblemen in de diepere delen van de Grevelingen op te lossen. Deze keuze is vastgelegd in de **Ontwerp-rijksstructuurvisie** Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Hierop konden tot 1 december 2014 zienswijzes ingediend worden. In de loop van 2015 zal de structuurvisie (al dan niet met de nodige wijzigingen) definitief vastgesteld worden. Daadwerkelijke uitvoering van de benodigde werkzaamheden voor 50 cm getij in de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer, is mede afhankelijk van beschikbare financiën. Het geld moet grotendeels uit de markt komen, het rijk zelf zit te krap bij kas. Wanneer het benodigde bedrag van circa 250 miljoen euro niet binnen een jaar bij elkaar wordt gesprokkeld gaat het project niet door. De keuze of er een getijdencentrale komt wordt pas in een later stadium gemaakt.

In de ontwerpvisie wordt over compensatie voor het verlies aan natuurwaarden bij invoering van getij niet of nauwelijks gesproken. Enerzijds zouden we het verlies moeten nemen om die betere waterkwaliteit te krijgen en er zou weer winst van andere natuurwaarden tegenover staan. Anderzijds wordt gesuggereerd dat met reguliere beheermaatregelen de kustbroedvogels er niet veel op achteruit zullen gaan.

Mitigatie

Om grote negatieve gevolgen van invoering van 50 cm getij op kustbroedvogels te vermijden zijn onderstaande maatregelen beslist noodzakelijk. De maatregelen moeten uitgevoerd zijn voordat 50 cm getij wordt toegelaten.

- struweel verwijderen in een brede zone boven de toekomstige hoogwaterlijn
- bestaande broedeilanden over grote oppervlaktes verhogen door opspuiting en oeverbescherming aanpassen
- geul rondom eilandjes verdiepen (deze moet ook tijdens laag water diep en breed genoeg zijn om grondpredatoren en vee te weren)
- nieuwe eilandjes aanleggen inclusief oeverbescherming
- waar mogelijk eilandvorming door afsnoering (geul rondom hoger gelegen deel graven, bijvoorbeeld door enkele kreken te verbinden zoals dat ook bij de Slikken van Flakkee-Midden gebeurd is)
- schelpenstort op geschikte locaties
- en zeer belangrijk: 15 cm lagere middenstand gedurende het broedseizoen (en geen hogere waterstanden toelaten als gevolg van springvloed) of in plaats van 50 cm getij bij een lagere middenstand: gedurende het broedseizoen een kleinere getijslag van 20 cm.

Bij een middenstand van -20 cm NAP wordt bijvoorbeeld Markenje al ongeschikt voor Grote Sterns, zelfs wanneer gedurende het broedseizoen met een middenstand van -30 cm wordt gewerkt. In 2013 lagen de eieren van de sterns op het hoogste deel van het eiland bij een vast peil van -26 cm door veel neerslag te lang in het water. Ook in de tachtiger jaren was dat verschillende keren het geval. Wanneer de hoogwaterlijn ruim 25 cm hoger komt te liggen is het hoogste deel van het eiland ook zonder extreme neerslag volledig ongeschikt als broedgebied.

Vrijwel alle andere broedgebieden van kustvogels in de Grevelingen, met uitzondering van de grotere meeuwensoorten liggen nog lager dan Markenje.

Als alternatief voor de getijslag van 50 cm om de zuurstofproblematiek op te lossen, zou gedacht kunnen worden aan een beperkte getijslag van 20-30 cm, schommelend rond een middenstand van -20 cm NAP, met een lagere middenstand van -30 cm NAP gedurende het broedseizoen. Dit zal vermoedelijk een duidelijke verbetering opleveren ten opzichte van de huidige situatie, waardoor de kans op toenemende zuurstofloosheid in ondiepere delen gedurende warme zomers zal afnemen. De huidige zeer grote natuurwaarden op het vlak van vochtige duinvalleivegetaties, kustbroedvogels en Noordse woelmuis blijven daarmee behouden. De kans dat de laag fijn slib uit de geulen in oplossing komt (zie noot hieronder) is daarbij vanwege de veel lagere stroomsnelheid een stuk kleiner.

* N.B.

Uit een recente publicatie van het NIOZ (Yerseke) blijkt dat invoering van een getij van 50 cm mogelijk helemaal niet leidt tot een oplossing van de zuurstofproblematiek in de diepere gedeelten van de Grevelingen. De mogelijkheid dat daardoor juist een langdurig troebel zuurstofarm systeem ontstaat is niet verwaarloosbaar klein. Dit omdat bij het ontstaan van meer stroming de dikke laag fijn slib die zich in de loop der jaren in de geulen heeft opgehoopt in oplossing komt en dit voor een jarenlange vertroebeling en vergrote zuurstofvraag kan zorgen.

Natura 2000 instandhoudingsdoelen

Tabel 36. Overzicht kustbroedvogels Delta en Grevelingen, Natura 2000-doelstelling en streefniveau Grevelingen.

Gegevens minimale bijdrage en gemiddelde Grevelingen 2007-2011 gebaseerd op tabel 3.6 uit het conceptbeheerplan. Aantal 2013 en gemiddelde Delta uit Tabel 37.

Soort	Delta aantal 2013	Delta Gem. aantal 2008-2013	Grevelingen/ Delta Doelstelling N2000	Grevelingen minimale bijdrage N2000	doel	Grevelingen aantal 2014	Grevelingen Gem. aantal 2008-2013 (2007-2011)
Kluut	2182	2473	2000	410	u/v	177	289 (363)*
Bontbekplevier	133	108	105	28	u/v	10	25 (28)
Strandplevier	125	149	220	110	u/v	46	63 (70)
Zwartkopmeeuw	2148	1574				85	34
Kokmeeuw	21964	20634				885	683
Stormmeeuw	703	620				219	266
Kl.Mantelmeeuw	42332	42541				788	910
Zilvermeeuw	17541	18290				2592	2426
Gr. Mantelmeeuw	30	21				25	13
Grote Stern	7407	6677	6200	989	b	330	1749 (989)
Visdief	5433	5538	6500	2700	u/v	771	722 (732)
Noordse Stern	74	70				60	50
Dwergstern	735	580	300	190	b	142	168 (190)

u/v = uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied

b = behoud omvang en kwaliteit leefgebied

* gem. Kluut 2007-2011 volgens de in dit rapport vermelde gegevens niet 363 maar 321

Omdat kustbroedvogels erg mobiel zijn, zijn de instandhoudingsdoelen voor deze soorten op Deltaniveau geformuleerd.

In het conceptbeheerplan wordt een rekenmethode gehanteerd om te bepalen wat de minimale bijdrage van de Grevelingen aan het Deltatotaal zou moeten zijn. Hiervoor wordt gekeken naar het gemiddelde per soort van de Grevelingen over de periode 2007-2011, daarnaast wordt het gemiddelde voor het Deltagebied over deze periode vergeleken met de doelstelling. Wanneer het regiodoel gehaald wordt dan is het doel voor de Grevelingen (minimale bijdrage aan het totaal) gelijk aan dat 5-jarig gemiddelde en wanneer het regiodoel niet gehaald wordt, wordt het resterend aantal verdeeld over de gebieden die een uitbreidingsdoelstelling hebben voor die soort.

Een aantal zaken zijn daarbij niet helemaal duidelijk. Voor de Grevelingen zijn de gemiddelden uit 2007-2011 genomen, maar voor het deltatotaal zijn kennelijk gemiddelden genomen uit een andere periode. Want hoe komt dat Deltatotaal bij de Visdief zover onder de doelstelling van 6200, dat er bij de Grevelingen maar liefst 2000 broedparen opgeteld moeten worden? Het is duidelijk dat je op deze manier onrealistische doelen krijgt die sterk afhankelijk zijn van de verdeling van de aantallen over de gebieden in de gekozen periode waarvan het gemiddelde is berekend en de toedeling van het tekort.

Daarnaast zullen ook de instandhoudingsdoelen op Deltaniveau geregeld bijgesteld moeten worden, bijvoorbeeld eens in 10 jaar. Dit omdat door populatie-ontwikkeling op internationaal niveau de doelstelling onrealistisch hoog (Strandplevier) of te laag (Dwergstern) kan liggen. Het heeft geen zin om een doel na te streven waarvan je weet dat het niet haalbaar is. Met het stellen van dergelijke doelen werk je in de hand dat ook de overige doelen die wel haalbaar zijn, niet serieus genomen worden.

Dat is trouwens toch wel de handicap bij al dat vastleggen van aantallen en oppervlaktes van doelstellingen. We zien dat de actuele waarden van een bepaald moment of korte periode voor lange tijd als doelstelling worden genomen. Zeker bij de zeer lange aanlooptijd van voorlopige tot definitieve aanwijzing Natura 2000-gebied en vandaar naar het eerste beheerplan, zien we een mengmoes van sterk verouderde en meer recente gegevens ontstaan wat leidt tot bureaucratische wangedochten.

Daarnaast is het van belang om te realiseren dat tot het Natura 2000-gebied Grevelingen, ook binnendijkse gebieden als de Preekhilpolder en het Dijkwater worden gerekend. Zodoende leidt de doelstelling voor Bruine Kiekendief (17 broedparen en geen 20 zoals genoemd in het conceptbeheerplan) niet tot een knelpunt knelpunt, want die 17 broedparen worden makkelijk gehaald.

Instandhoudingsmaatregelen

Los van de status die de berekende minimumbijdrage zou moeten krijgen (deze is immers niet vastgelegd in het aanwijzingsbesluit) geldt de doelstelling tot behoud of uitbreiding van de populatie en de kwaliteit van het broedgebied (= belangrijk onderdeel leefgebied).

Aangezien de trend voor Kluut, Bontbek- en Strandplevier in de Grevelingen de laatste jaren weer negatief is, is het aannemelijk dat bij voortzetting van het huidige beleid, de doelstelling niet vanzelf bereikt zullen worden. Bovendien geldt er voor deze soorten, evenals voor Visdief, een uitbreidingsdoel. Met welke maatregelen buiten het regulier beheer, kan de populatie van deze soorten worden opgekrikt of verdere teloorgang voorkomen?

In het conceptbeheerplan is een tabel met maatregelen opgenomen die er aan moeten bijdragen om de gestelde doelen te bereiken. Daarbij gaat het vooral om het scheppen van nieuwe broedgelegenheid of de omgeving van het broedgebied veiliger te maken door naburige opslag te verwijderen. Bij het verbreden van een vooroeververdediging moet overigens wel worden bedacht, dat de kans dat dit soort plekken door de snel groeiende populatie Grote Mantelmeeuw zal worden bezet, aanzienlijk is.

Wanneer de oeververdediging door invoering van 50 cm getij als broedplaats ongeschikt wordt, zullen de daarop broedende meeuwen uitwijken naar voor andere kustvogels geschikt gemaakte terreinen.

Kansrijke locaties voor nieuwe eilanden zijn er bij Battenoord, de Grevelingendam, het Dijkwater en Dwars in de Weg. Alleen de laatste wordt in het conceptrapport genoemd.

Het is belangrijk dat er meerdere geschikte broedgebieden zijn, zodat er altijd een keuzemogelijkheid is.

Naast het creëren van nieuwe broedgelegenheid zal het geschikt houden van de reeds bestaande broedplaatsen ook de nodige inspanning vergen. Zo neemt de afslag van Markenje en de Kleine Stampersplaat ernstige vormen aan. Van het laatste plaatje is zonder maatregelen binnenkort niets meer over.

Figuur 52. Tabellen uit het conceptbeheerplan N.B. Het beheerplan is nog niet vastgesteld, zodat de in het concept genoemde plannen en getallen nog geen enkele status hebben.

Tabel 3.6 Overzicht instandhoudingsdoelstellingen en huidige situatie kustbroedvogels.

Soort	Instandhoudingsdoelstelling ¹	Aantal '07-'11 ²	Minimaal doelaantal (bijdrage Grevelingen aan regio-doelstelling)	Trend '02-'11 ³	Landelijke staat van instandhouding ⁴	Relatieve bijdrage ⁵	Knelpunt in gebied
Bontbekplevier (r)	u/v	28	28	+	--	+	Ja
Dwergstern (r)	b	190	190	++	--	+	Nee
Grote stern (r)	b	989	989	?	--	++	Ja, toekomst
Kluut (r)	u/v	363	410	+	--	+	Ja
Strandplevier (r)	u/v	70	110	0	--	++	Ja
Visdief (r)	u/v	732	2700	+	--	+	Ja

Legenda

1) Instandhoudingsdoelstelling b behoud omvang en kwaliteit leefgebied u uitbreiding omvang leefgebied v verbetering kwaliteit leefgebied (r) is regio-doel	2) Getelde aantallen kustbroedvogels binnen gebied in periode 2007 t/m 2011 Aantallen betreffen gemiddeld aantal paren	3) Trendaantallen voor periode 2002 t/m 2011 (gebieds-specifiek) 0 stabiel + matige toename ++ sterke toename ? onduidelijk
4) Landelijke staat van instandhouding -- zeer ongunstig - matig ongunstig	5) Relatieve bijdrage gebied + Tussen 2 - 15% van de Nederlandse populatie ++ Tussen 15 - 50% van de Nederlandse populatie	
<p>■ Instandhoudingsdoelstelling wordt reeds bereikt met huidig beheer</p> <p>■ Instandhoudingsdoelstelling wordt niet bereikt met voortzetting van huidig beheer</p> <p>■ Instandhoudingsdoelstelling wordt wel bereikt bij huidig beheer, maar mogelijk ontstaat er een knelpunt in een volgende beheerplanperiode</p>		

Tabel 4.3 Overzicht instandhoudingsmaatregelen Grevelingen.

Nr	Maatregel	Bijdrage aan doelbereik instandhoudingsdoelstelling	Realisatie 1ste beheerplanperiode	Bevoegd gezag/ financiering
1/3	Slikken van Bommeneede, afplaggen	Visdief, kluut, bontbekplevier, strandplevier	Ja	EZ/ Prov ZL*
1/4	Veermansplaat: eiland maken; schelpenstort	Strandplevier, visdief, kluut, bontbekplevier	Ja	EZ/ Prov ZL*
1	Springergors: oever verleggen	Visdief, bontbekplevier	Ja	EZ/ Prov ZH*
1/3 /4	Slikken Flakkee Zuid: verwijderen bomen en struiken; schelpenstort bij 2e baai; eilandje(s) maken tegen vooroever tussen 1e en 2e baai;	Visdief, kluut, bontbekplevier, strandplevier	Ja	RWS ZH/ Prov ZH*
1	Slik dijkwater: verwijderen bomen van westelijke dijk, oever verleggen	Visdief, strandplevier, bontbekplevier	Ja	EZ/ Prov ZL*
1/3	Battenoord / Herkingen: verwijderen bomen en struiken, van klepelen naar begrazen	Visdief, kluut, bontbekplevier, strandplevier	Ja	EZ/ Prov ZH*
1/2	Oppervlaktewater: peilbeheer (hoog in winter, laag april t/m augustus)	Grote stern, visdief, kluut, bontbekplevier, strandplevier, habitattypen	Ja	RWS
1	Battenoord buitendijks: toegang beperken westelijk deel; herstel hekwerk, plaatsen bord	Visdief, dwergstern, kluut, bontbekplevier, strandplevier	Ja	EZ/Prov ZH*
1	Ondiepten noord van Stampersplaat: eiland maken (kansrijke locatie broedeiland tussen oeververdediging)	Visdief, dwergstern, kluut, bontbekplevier, strandplevier	Nee	EZ/ Prov ZL*
1	Dwars in den Weg: eiland maken in ondiepte westelijke oeververdediging	Visdief, kluut, bontbekplevier, strandplevier	Nee	EZ/ Prov ZL*
1	Hompelvoet: verwijderen bomen en struiken; schelpenstort	Visdief, kluut, bontbekplevier	Nee	EZ/ Prov ZH*
1	Algemeen: verbreden vooroever Stampersplaat-Noord, Bommeneede, Slikken Flakkee Zuid; verbreden vooroever, peilbeheer	Grote stern, visdief, kluut, bontbekplevier, strandplevier, habitattypen	Nee	RWS

De nummering in de linkerkolom verwijst naar de nummering van de categorieën maatregelen aan het begin van deze paragraaf.

* Naar verwachting na decentralisatie akkoord onder provincie

** Er is voor deze soort geen instandhoudingsdoelstelling

Achtergrondgegevens kustbroedvogels

Uit de rapportage **Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2013** van Rob C.W. Strucker, Mark S.J. Hoekstein en Pim A. Wolf voor RWS Centrale Informatievoorziening (rapport BM 14.12) is de onderstaande tabel over genomen.

Deze tabel is in de voorafgaande bespreking gebruikt om het belang van de broedvogelaantallen in de Grevelingen in een breder kader te plaatsen. Daarnaast is ook gekeken naar de voorlopige aantallen voor 2014 die in een document naar de tellers ter aanvulling en controle na afloop van het broedseizoen worden gestuurd. Weliswaar is dat overzicht nog onvolledig, maar het geeft wel een indicatie waar het ongeveer op uit zal komen.

Boven genoemd rapport en andere rapportages van het Biologisch Monitoringprogramma van Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening zijn te downloaden van de site van Deltamilieu:
<http://www.deltamilieu.nl/delta/rapporten>

Tabel 37. Aantal broedparen van kustbroedvogels in het Deltagebied in 2013, het gemiddeld aantal broedparen in de perioden 2008-2010 en 2011-2013, trend (2008-2013; - afnemend, = stabiel, + toenemend) en het percentage van de Nederlandse en Noordwest-Europese populatie dat in het Deltagebied broedde.

Soort	aantal 2013	Gem. aantal 2008-2010	Gem. aantal 2011-2013	Trend ¹ 2008-2013	% NLpopulatie 2010-2012	% NWEur. populatie
Kluut	2182	2564	2383	-	48	11
Kleine Plevier	139	148	155	+	12	1
Bontbekplevier	133	170	146	-	38	<1
Strandplevier	125	145	153	-	84	14
Zwartkopmeeuw	2148	1501	1647	+	81	47
Kokmeeuw	21964	20364	20903	+	19	3
Stormmeeuw	703	583	658	+	?	<1
Kl.Mantelmeeuw	42332	40678	44405	+	43	15
Zilvermeeuw	17541	18836 ²	17744 ³	?	37	3
Gr. Mantelmeeuw	30	18	24	+	43	<1
Grote Stern	7407	7044	6309	+	33	16
Visdief	5433	5587	5489	-	28	7
Noordse Stern	74	76	65	-	6	<1
Dwergstern	735	458	603	+	66	12

¹ De trend werd bepaald met behulp van een grafiek met een lopend gemiddelde over drie jaar (dus de waarde voor 2013 is het gemiddelde van 2013 en de twee voorgaande jaren etc.) Wanneer het verschil tussen het lopend gemiddelde in 2008 en dat in 2013 groter is dan 5% van de populatie, is er sprake van een positieve of negatieve trend.

² gemiddeld aantal te laag door het ontbreken van een telling in een kolonie in 2008, 2009 en 2010.

³ gemiddeld aantal te laag door een onvolledige telling in een kolonie in 2011 en 2013.

7. Literaturopgave

1. *Anonymus* 2013. Natura 2000-ontwerpbeheerplan Deltawateren 20xx-20xx Grevelingen 3e concept. Royal Haskoning DHV, internetdocument.
2. *Boele Arjan et al.* 2014. Broedvogels in Nederland in 2012. Sovon-rapport 2014/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
3. *Hoekstein M.* 2014. Broedvogels van vier BMP-plots in de Grevelingen: Slikken van Flakkee Noord, Slik de Kil, Plasjes de Punt en Slikken van Bommenede in 2014. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes
4. *Kraker, Kees de,* 2012. Broedvogels Grevelingen – 2011. Staatsbosbeheer / Ecologisch advies bureau Sandvicensis. Burgh-Haamstede.
5. *Kraker, Kees de,* 2014. Broedvogels Grevelingen – 2013. Staatsbosbeheer / Ecologisch advies bureau Sandvicensis. Burgh-Haamstede.
6. Sovon 2014. Sovon Vogelbalans 2014 – Wetlands. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
7. Sovon 2014. <https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/de-aalscholver-als-broedvogel-nederland-2014>
8. *Strucker Rob C.W., Hoekstein Mark S.J., Wolf Pim A.* 2014. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2013. Rapport RWS Centrale Informatievoorziening BM 14.12

Bijlagen

Figuur 53. Markenje wordt door afslag steeds kleiner en omdat de afstand tot de vooroeververdediging daarbij groter neemt de afslag door toenemende golfploop jaarlijks grotere vormen aan. Onder: zuidwestoever Markenje in maart 2014.

Bijlage 1. Toelichting bij de instandhoudingsdoelen Natura 2000-gebied Grevelingen (broedvogels)

5.5 Vogelrichtlijn: broedvogels

A081 Bruine kiekendief

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 17 paren.

Toelichting De bruine kiekendief is van oudsher een vrij zeldzame broedvogel. Vanaf de jaren tachtig heeft een duidelijke toename plaatsgevonden tot maximaal 20 paren in 1997 en 2001. In de periode 1999-2003 werden gemiddeld 17 paren per jaar geteld. Gezien de landelijk gunstige staat van instandhouding is behoud voldoende. Het gebied levert vooralsnog onvoldoende draagkracht voor een zelfstandige sleutelpopulatie, maar draagt wel bij aan zowel de draagkracht in de regio Zeeuwse Delta als die in de Hollandse Delta ten behoeve van regionale sleutelpopulaties.

A132 Kluut

Doel Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 2.000 paren.

Toelichting De regionale doelstelling van het Deltagebied heeft betrekking op de volgende gebieden: Haringvliet, Hollands Diep, Krammer-Volkerak, Grevelingen, Oosterschelde, Zoommeer, Westerschelde & Saeftinghe en Markiezaat. De populatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Het gebied draagt bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. Gezien de negatieve trend in de Grevelingen en de noodzakelijke bijdrage aan de regionale populatiedoelstelling, is in het onderhavige gebied herstel van het leefgebied gewenst. In de recente periode 1999-2008 is gebleken dat maximaal 16% van het regionale doelniveau van het Deltagebied broedde in het onderhavige gebied, en minimaal 8%. Op de korte termijn is de doelstelling gericht op het keren van de huidige negatieve trend. De kluut is van oudsher een broedvogel op de Slikken van Flakkee, de Hompelvoet en de Slikken van Bommenede.

A137 Bontbekplevier

Doel Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de populatie van het Deltagebied van ten minste 105 paren.

Toelichting De regionale doelstelling van het Deltagebied heeft betrekking op de volgende gebieden: Haringvliet, Krammer-Volkerak, Grevelingen, Oosterschelde, Zoommeer, Westerschelde & Saeftinghe en Markiezaat. De populatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Het gebied draagt bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. Gezien de negatieve trend in de Grevelingen en de noodzakelijke bijdrage aan de regionale populatiedoelstelling, is in het onderhavige gebied herstel van het leefgebied gewenst. In de recente periode 1999-2008 is gebleken dat maximaal 30% van het regionale doelniveau van het Deltagebied broedde in het onderhavige gebied en minimaal 13%. Op de korte termijn is de doelstelling gericht op het keren van de huidige negatieve trend. Belangrijkste broedplaatsen waren de Slikken van Flakkee, Veermansplaten en Hompelvoet.

A138 Strandplevier

Doel Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 220 paren.

Toelichting De regionale doelstelling van het Deltagebied heeft betrekking op de volgende gebieden: Duinen Goeree & Kwade Hoek, Haringvliet, Krammer-Volkerak, Grevelingen, Oosterschelde, Zoommeer, Westerschelde & Saeftinghe en Markiezaat. De populatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Het gebied draagt bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. Gezien de negatieve trend in de Grevelingen en de noodzakelijke bijdrage aan de regionale populatiedoelstelling, is in het onderhavige gebied herstel van het leefgebied gewenst. In de recente periode 1999-2008 is gebleken dat maximaal 40% van het regionale doelniveau van het Deltagebied broedde in het onderhavige gebied, en minimaal 27%. Op de korte termijn is de doelstelling gericht op het keren van de huidige negatieve trend. Van oudsher is de strandplevier een broedvogel op (schelpen)strandjes langs de kust. Na de afsluiting vestigden zich vele paren op drooggevalven schorren en op werkeilanden (Slikken van Flakkee, Veermansplaten en Hompelvoet).

A191 Grote stern

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 6.200 paren.

Toelichting De regionale doelstelling van het Deltagebied heeft betrekking op de volgende gebieden: Haringvliet, Grevelingen, Oosterschelde en Westerschelde & Saeftinghe. De populatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Het gebied draagt bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. In de periode 1999-2008 broedde minimaal 0% en maximaal 68% van het regionale doelniveau van het Deltagebied in het onderhavige gebied. Hoewel de aantallen broedende grote sterns sinds 2004 laag zijn in de Grevelingen, is er geen herstelopgave op korte termijn vereist omdat de bijdrage van dit gebied aan de landelijke populatiedoelstelling binnen Natura 2000-gebieden,

samen met de bijdrage van de overige Natura 2000-gebieden voldoende is. De grote stern broedt al van oudsher op de Hompelvoet. De afsluiting heeft daarin geen verandering gebracht. Vanaf 1985 werd in de Grevelingen zowel op de Hompelvoet als op de plaat van Markenje gebroed, terwijl vanaf 1987 een deel van deze populatie ging broeden in de Westerschelde (Hooge Platen) en in België (Zeebrugge).

A193 Visdief

Doel Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 6.500 paren.

Toelichting De regionale doelstelling van het Deltagebied heeft betrekking op de volgende gebieden: Haringvliet, Krammer-Volkerak, Grevelingen, Oosterschelde, Zoommeer en Westerschelde & Saeftinghe. De populatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Het gebied draagt bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. Gezien de negatieve trend in de Grevelingen en de noodzakelijke bijdrage aan de regionale populatiedoelstelling, is in het onderhavige gebied herstel van het leefgebied gewenst. In de recente periode 1999-2008 is gebleken dat maximaal 14% van het regionale doelniveau van het Deltagebied broedde in het onderhavige gebied en minimaal 4%. Op de korte termijn¹⁸ is de doelstelling gericht op het keren van de huidige negatieve trend. Sinds 2005 is er weer sprake van een toename. Met name de Hompelvoet herbergt van oudsher een flinke kolonie visdieven.

A195 Dwergstern

Doel Behoud omvang en kwaliteit leefgebied als bijdrage aan de draagkracht voor de populatie van het Deltagebied van ten minste 300 paren.

Toelichting De regionale doelstelling van het Deltagebied heeft betrekking op de volgende gebieden: Haringvliet, Krammer-Volkerak, Grevelingen, Oosterschelde en Westerschelde & Saeftinghe. De populatie is alleen op regionaal niveau gedefinieerd vanwege het sterk wisselende voorkomen per gebied. Het gebied draagt bij aan de draagkracht ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. Ondanks de landelijk matig ongunstige staat van instandhouding is herstel van de populatie niet direct vereist, omdat er een positieve trend zichtbaar is. Het leefgebied heeft blijkbaar voldoende draagkracht. In de periode 1999-2008 broedde minimaal 5% en maximaal 76% van het regionale doelniveau van het Deltagebied in het onderhavige gebied. Pas na de afsluiting werd de Grevelingen een belangrijk broedgebied voor de dwergstern. Rond 1980 was op de Hompelvoet jaarlijks een kolonie aanwezig (circa 140 paren), en in 2002 op de Slikken van Bommenede.

Figuur 54. Broedvogeltellers Grevelingen in 1998. Van links naar rechts: Philipp Derks, Bram Goudzwaard †, John Beijersbergen, Coos Ettema, Kees de Kraker, Gerard Slob †, René van Loo, Henk de Kok †. Foto uit archief Eilanden Nieuws (krant van Goeree-Overflakkee).

Op 28 augustus 2014 overleed **Bram Goudzwaard** (68).

Bram was in het verleden werkzaam bij Staatsbosbeheer en heeft vele jaren meegewerkt aan de vogeltellingen. In die hoedanigheid werd hij gewaardeerd, niet zozeer vanwege zijn vogelkennis maar als onverbetelijke moppeeraar en om zijn droge humor. In de auto al hotsebotsend over de Slikken-Zuid kon je hartelijk met hem lachen.

Bijlage 2. Broedvogeltabel Grevelingen

Tabel 38. Overzicht totaal aantal broedparen Grevelingen sinds de afsluiting in 1971. Periode 1971-1987

Soort / Jaar	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1884	1985	1986	1987
1. Dodaars																	
2. Fuut																	
3. Aalscholver																	
4. Blauwe Reiger																	
5. Knobbelzwaan						1	3	10	12	9	12	8	18	22	28	23	12
6. Grauwe Gans																	
7. Soepgans																	
8. Canadese Gans																	
9. Brandgans																	
10. Nijlgans																	
11. Bergeend			1	15	12	136	67	89	68	49	50	73	117	95	124	146	94
12. Smient													1		1	0-2	1
13. Krakeend								1	3	1	4	1	6	5	9	5	7
14. Wintertaling (K)							0-1	1	1-2	2	2-4	6	9	7	12	2-3	4
15. Wilde Eend	+	+	70	85	61	290	199	169	221	262	171	270	459	351	291	394	319
16. Pijlstaart							1		1		2		2		0-1		
17. Zomertaling (B)																1	1
18. Slobeend (K)	+	+	5	2	6	4	8	16	15	42	31	38	82	48	76	65	64
19. Tafeleend									2								
20. Kuifeend								3	5	3	12	12	38	27	37	64	42
21. Midd. Zaagbek (G)							2	1	0-1	1	1		3	2	1	5-6	5
22. Bruine Kiekendief					2	2		2	1	2	2	2	4	4	3	6	5-6
23. Bl. Kiekendief (G)																	
24. Havik																	
25. Sperwer																	
26. Buizerd																	
27. Torenavalk			1		2	4	7	8	4	4	6	4	2	3	2	4	2
28. Boomvalk (K)																	
29. Patrijs (K)		+	4	1	1	12	16	17	12	14	6	+	+	+	+	+	5
30. Kwartel											1						1
31. Fazant		+	5	5	11	29	14	9	34	30	27	+	+	+	+	+	+
32. Waterral																	2
33. Waterhoen			4	5	8	4	7	5	7	2	6	4	5	4	5	4	3
34. Meerkoet				1	1	1	4	16	4	4	5	11	47	43	46	38	30
35. Scholekster	2	50	124	244	225	284	301	301	317	422	580	728	715	567	749	690	773
36. Kluut	+	82	186	274	311	369	335	309	329	410	376	420	486	451	372	417	357
37. Steltkluut (K)																	
38. Kleine Plevier		1					1	2	1	2	1	2	1	1		1	3
39. Bontbekplevier (K)		26	86	145	216	137	89	93	108	151	95	90	97	117	91	67	62
40. Strandplevier (B)	2	131	345	376	412	338	232	236	246	288	158	188	204	177	170	130	121
41. Kievit	+	14	66	132	173	276	382	336	454	647	573	768	1122	944	886	977	919
42. Goudplevier								0-1									
43. Bonte Str.loper (V)																	1
44. Kempphaan (EB)									3	3	4	6	10	8	10	5	14
45. Watersnip (B)																	1
46. Houtsnip																	
47. Grutto (G)			4	7	3	9	32	22	48	46	52	92	95	56	117	97	164
48. Tureluur (G)	+	91	97	107	135	149	119	160	283	181	219	399	392	308	397	357	258
49. Kokmeeuw	250	640	1137	2948	3477	4844	5419	6127	6194	6237	7330	8108	8131	7633	7686	7555	7668
50. Zwartkopmeeuw												1			1	1	1
51. Stormmeeuw			2	4	4	5	17	12	10	18	22	27	47	46	55	97	80
52. Kl. Mantelmeeuw											1	3	13	11	23	42	59
53. Zilvermeeuw			1	4	3	7	18	54	74	160	240	429	890	839	1158	1270	1134
54. Gr. Mantelm. (G)																	
55. Grote Stern (K)	415	1500	2100	2350	2100	2100	1200	2150	2700	3400	3921	4101	4100	3503	4000	4700	3900
56. Visdief (G)	65	79	132	153	132	209	167	310	615	815	969	1055	638	354	267	316	276
57. Noordse Stern	1	4	2	3	3	3	2	1	4	3	5	5	4	5	31	19	14
58. Dwergstern (K)	?	9	18	38	67	81	88	141	144	147	146	44	39	24	33	28	12
59. Holenduif						1	2	5	15	7	11	16	21	20	17	19	
60. Houtduif						1	4	6	8	4	12	32	56	32	52	69	85
61. Turkse Tortel																	
62. Zomertortel (K)							2	1				5	7	4	7	5	5
63. Koekoek (K)		2	2	2	6	5	4	4	15	18	19	41	43	32	35	43	35
64. Ransuil (K)															1	1	
65. Velduil (EB)		4	2	2		3	2	3	1	2	1	4	3	3	2	1-2	

Soort / Jaar	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1884	1985	1986	1987
66. Groene Specht																	
67. Gr. Bonte Specht																	
68. Veldleeuwerik (G)	+	+	321	671	688	1485	955	987	1028	1231	+	+	+	+	+	+	+
69. Oeverzwaluw								2								5	
70. Boerenzwaluw					1	1		1	2	7	4	3	4	2	1	2	3
71. Boompieper					1				0-1				1				1
72. Graspieper (G)	+	+	111	305	453	464	363	333	445	639	+	+	+	+	+	+	+
73. Gele Kwikstaart(G)	+	36	27	15	15	14	32	15	12	11	8	13	15	11	3	6	6-7
74. Witte Kwikstaart		11	7	7	8	4	6	8	4	5	3	4	6	5	11	10	5
75. Winterkoning					3					1	11	14	37	61	1	10	20
76. Heggenmus					1			3	4	7	16	30	22	18	15	38	37
77. Roodborst					1	2											
78. Nachtegaal (K)						1	1				2		1		2	2	4
79. Blauwborst												3		3	1	2	4
80. Gekr. Roodstaart																	
81. Zwarte Roodstaart																	
82. Paapje (B)																1	
83. Roodborsttapuit																	
84. Tapuit (B)				7	16	23	8	9	2	5	14	8	6	10	4	3	5
85. Merel					2	3	5	4	3	13	28	31	37	36	24	35	35
86. Zanglijster							1	2	1	1	3	11	13	3	4	6	6
87. Grote Lijster																	
88. Sprinkhaanzanger													2	4	4	6	7
89. Cettiszanger																	
90. Snor (K)													1				
91. Rietzanger							1	3	5	19	5	14	6	6	7	7	7
92. Bosrietzanger								1	3		7	14	9	36	25	62	45
93. Kleine Karekiet						3	6	18	21	32	42	97	118	67	88	95	78
94. Spotvogel (G)								3	2	5	20	23	20	8	14	18	16
95. Braamsluiper												1	5	3	11	8	16
96. Grasmus				3	3	30	27	14	9	30	19	47	54	39	73	100	105
97. Tuinfluiter								2			10	17	15	9	12	25	26
98. Zwartkop								1	1	1	2	2	3	2	5	7	4
99. Tjiftjaf														1		2	3
100. Fitis					1	4	16	21	56	77	125	203	210	167	211	313	304
101. Goudhaantje																	
102. Gr.Vl.vanger (G)																	
103.																	
104. Buidelmees																	
105. Staartmees																	
106. Pimpelmees													1	1			
107. Koolmees										1		1	1				
108. Boomkruiper																	
109. Wielewaal (K)												2		2		2	2
110. Vlaamse Gaai										2		1	1	1		1	1
111. Ekster									1	3	1	9	10	5	17	23	38
112. Zwarte Kraai										2	1	6	5	4	4	6	8
113. Spreeuw																	
114. Ringmus (G)			2	4	4	7	4	13		6	4	+	+	+	+	4	1
115. Vink					1											1	
116. Groenling				15	6	7	7	6	3	2		1	1			1	1
117. Putter					2			1		1						0-1	
118. Kneu (K)			3	42	62	72	96	88	103	122	112	181	181	191	217	241	197
119. Goudvink																	
120. Rietgors			3	8	16	40	22	19	19	58	70	85	101	117	107	134	144

Tabel 39. Overzicht totaal aantal broedparen Grevelingen sinds de afsluiting in 1971, periode 1988 - 2014.

Soort / Jaar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2002	2005	2008	2011	2014
1. Dodaars		1	1	1	1	2	3	4	3	2	2	3	5	4	7	8	8
2. Fuut								1		1	1	2	2	1	1	1	1
3. Aalscholver															1	36	142
4. Blauwe Reiger													2	4	6	6	12
5. Knobbelzwaan	15	16	12	10	11	7	13	8	7	8	7	2	10	9	7	6	4
6. Grauwe Gans	1					1	2	5	3	6	10	16	112	215	309	301	294
7. Soepgans									1			5	3	1	1	2	
8. Canadese Gans													1	1		2	5
9. Brandgans															9	38	131
10. Nijlgans						4	8	12	12	20	36	45	74	93	52	44	67
11. Bergeend	105	124	91	87	113	116	102	78	85	86	62	74	57	87	114	84	98
12. Smient	0-1	1		0-1													
13. Krakeend	7	10	7	7	8	9	9	8	10	10	11	22	17	25	16	12	22
14. Wintertaling (K)	4	3	3	2	2	2	1	1	1	3	1	2	1	1			1
15. Wilde Eend	315	383	328	261	319	340	361	174	207	209	200	246	166	212	194	146	143
16. Pijlstaart																	
17. Zomertaling (B)						3											
18. Slobeend (K)	80	104	46	31	41	48	51	17	14	29	30	41	12	39	12	10	5
19. Tafeleend									2			1	1	1	1		2
20. Kuifeend	57	63	54	55	36	40	46	28	31	19	19	34	41	37	32	37	44
21. Midd. Zaagbek (G)	5-6	5	7	4	17	6	21	20	17	21	20	17	10	18	33	35	22
22. Bruine Kiekendief	7	10	8	10	11	12	11	13	17	14	12	16	17	15	14	15	15
23. Bl. Kiekendief (G)												1					
24. Havik												1	3-4	8-9	11-12		9-10
25. Sperwer												1	3	4	4	6-7	3
26. Buizerd								1				1	4	5	7	10	10
27. Torenavalk	1-2	4	2	2	6	2	3	2-3	10	7	3	1		1			1
28. Boomvalk (K)											1				(2)	(1)	(1)
29. Patrijs (K)	5	5	3	1-2	2			2	2				1				
30. Kwartel																	
31. Fazant	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	36	58	50	54	26
32. Waterral		1						1						3	3	6	2
33. Waterhoen	4	5	1	2	2	2	1				1	4	2	12	8	4	4
34. Meerkoet	41	53	52	33	28	59	74	31	20	21	20	42	35	44	30	27	41
35. Scholekster	724	681	689	738	715	696	563	469	550	535	440	483	358	401	312	279	223
36. Kluut	590	521	334	299	354	430	312	249	217	217	271	242	291	254	337	323	177
37. Stelkluut (K)																	
38. Kleine Plevier	9	2	1	3	3	1		1	1	2	2	2		3	3	1	2
39. Bontbekplevier (K)	57	45	42	25	36	33	25	21	14	19	24	18	15	27	31	22	10
40. Strandplevier (B)	131	77	78	105	91	72	51	52	62	66	62	61	64	81	53	66	46
41. Kievit	892	748	666	551	623	669	527	547	478	528	451	545	406	509	545	435	267
42. Goudplevier																	
43. Bonte Str.loper (V)	0-1	1-2	1	0-1													
44. Kemphaan (EB)	13	5	4	4	2-3												
45. Watersnip (B)	1		1										1				
46. Houtsnip																1	5
47. Grutto (G)	156	142	129	93	107	126	112	84	92	108	82	102	59	125	113	96	104
48. Tureluur (G)	327	267	207	213	295	240	172	182	184	205	221	182	144	201	214	167	147
49. Kokmeeuw	8214	7813	7256	4676	3625	3507	3488	3167	2763	3313	3655	2645	419	106	497	731	885
50. Zwartkopmeeuw	1	1	1	2	1	4	3	1	1	2	3	1			5	44	85
51. Stormmeeuw	95	81	109	86	95	84	136	130	183	306	312	206	261	280	302	280	219
52. Kl. Mantelmeeuw	50	28	25	26	15	6	11	9	37	63	262	461	371	538	789	989	793
53. Zilvermeeuw	1207	1043	907	932	1038	647	1135	1180	1048	2083	1179	1143	1261	2496	2363	2002	2591
54. Gr. Mantelm. (G)												1	3	4	9	13-14	23
55. Grote Stern (K)	3650	2600	2250	1850	1575	1900	1950	1850	1800	2975	1750	4102	1600			4479	330
56. Visdief (G)	294	311	333	295	359	341	301	344	319	384	453	600	264	405	814	624	733
57. Noordse Stern	12	10	15	22	10	8	24	8	5	5	16	29	15	22	45	37	61
58. Dwergstern (K)	14	17	15	9	8	5	17	23	6	2	15	16	34	84	205	172	129
59. Holenduif	19	24	20	15	11	8	3	11	12	9	9	5	7	8	6	4	
60. Houtduif	97	130	142	179	183	156	157	120	149	161	148	165	156	114	103	89	74
61. Turkse tortel																3	1
62. Zomertortel (K)	8	13	15	17	17	18	11	14	35	39	34	49	20	20	27	19	14
63. Koekoek (K)	33	39	39	40	38	38	37	41	31	43	35	41	37	37	34	33	38
64. Ransuil (K)	2	2	1	2	1	1		1	1	1	1	1	4	4		1	1
65. Velduil (EB)		1				1											
66. Groene Specht (K)															1		2
67. Gr. Bonte Specht												3	3	3	7	12	11

Soort / Jaar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2002	2005	2008	2011	2014
68. Veldleeuwerik (G)	+	+	613	+	+	+	+	+	+	307	158	156	170	224	272	389	425
69. Oeverzwaluw	5	5	7	4					128	10	67	25	1	12	8		
70. Boerenzwaluw (G)	1	2		5	5	4									2		
71. Boompieper																	
72. Graspieper (G)	+	+	323	+	+	+	+	+	+	147	140	137	128	171	242	204	244
73. Gele Kwikstaart(G)	2	14	5	10	9	6	1	2	2		2			1	3		3
74. Witte Kwikstaart	10	14	16	10	11	7	4	5	3	3	5	1		6	4	7	12
75. Winterkoning	69	97	129	111	162	322	266	373	85	111	219	304	406	476	466	343	533
76. Heggenmus	53	82	79	82	100	115	105	99	158	153	159	163	183	257	357	205	147
77. Roodborst		2		1	2	4	3	5	7	7	2	8	28	56	80	67	43
78. Nachtegaal (K)	7	17	15	19	23	27	32	57	60	70	66	104	57	138	172	172	173
79. Blauwborst	9	10	19	16	36	25	37	35	30	40	35	48	23	33	36	18	16
80. Gekr. Roodstaart									3								
81. Zwarte Roodstaart					(1)												
82. Paapje (B)				1													
83. Roodborsttapuit	1		1	1		1	1	1	3	2	6	5	5	9	8	21	5
84. Tapuit (B)	4	13	9	8	8	1			1	1	2	1					
85. Merel	47	69	65	57	50	60	98	118	143	176	193	223	226	283	266	282	314
86. Zanglijster	4	5	4	12	6	15	16	19	30	40	38	48	56	70	76	84	111
87. Grote Lijster								1				1					
88. Sprinkhaanzanger	13	22	17	17	19	22	5	22	18	33	18	19	30	27	21	36	33
89. Cettiszanger														1	24	37	19
90. Snor (K)														1			
91. Rietzanger	12	26	12	6	6	6	3	7	20	5	19	22	22	39	104	169	173
92. Bosrietzanger	100	92	119	57	71	44	45	86	64	54	56	47	48	40	55	42	41
93. Kleine Karekiet	122	119	102	77	113	95	105	58	60	47	71	69	68	71	53	50	45
94. Spotvogel (G)	17	29	18	34	35	24	16	33	37	36	25	26	30	38	57	54	62
95. Braamsluiper	19	27	31	54	43	54	56	51	66	59	46	90	92	98	78	105	66
96. Grasmus	149	127	161	146	173	232	233	230	242	277	290	293	266	389	348	342	271
97. Tuinfluiter	34	35	42	53	55	78	69	70	76	74	92	117	108	170	268	212	165
98. Zwartkop	14	14	14	11	20	15	22	31	47	86	90	120	124	240	306	342	315
99. Tjiftjaf	6	11	23	32	40	42	44	72	81	107	153	123	164	170	273	339	395
100. Fitis	439	482	539	520	517	556	534	443	481	565	457	526	567	806	842	857	781
101. Goudhaantje			2														
102. Gr.Vl.vanger (G)			1		1	1			1			1	1	1	1	3	
103. Baardman																	6
104. Buidelmees													0-1				
105. Staartmees							1	1		2	3	7	7	27	27	25	26
106. Pimpelmees		1		1				2		1	2		6	28	28	36	43
107. Koolmees		4	4	5	7	8	5	12	13	13	13	17	20	48	61	66	59
108. Boomkruiper															1	2	3
109. Wielewaal (K)	4	4	7	5	6	5	5	8	5	8	6	5	2	2	6	5	2
110. Vlaamse Gaai	3	2	1	5	6	5	4	4	5	7	5	5	6	16	13	22	15
111. Ekster	47	47	63	55	72	65	61	43	46	52	57	50	38	24	15	10	8
112. Zwarte Kraai	10	8	15	13	19	17	22	21	23	22	25	31	43	34	28	24	28
113. Spreeuw								2									
114. Ringmus (G)		2	0-1	3	4	2	1			1		1					
115. Vink	1											1	4	6	9	10	22
116. Groenling					3			2					1	2	2	18	15
117. Putter	1										1	1	1	2	6	13	8
118. Kneu (K)	173	191	176	230	183	206	140	119	147	160	114	127	56	100	89	113	110
119. Goudvink												1	5	13	30	36	40
120. Rietgors	176	183	170	153	147	171	140	122	118	79	96	104	65	91	62	69	77

Rode Lijst (2004)

Sinds 1971 in de Grevelingen vastgesteld: 36 Rode Lijstsoorten, verdeeld over de volgende categorie:
 Verdwenen - 1, Ernstig Bedreigd - 2, Bedreigd - 5, Kwetsbaar - 16, Gevoelig - 12

In 2014 23 Rode Lijstsoorten, verdeeld over de volgende categorie:

Verdwenen - 0, Ernstig Bedreigd - 0, Bedreigd - 1 (Strandplevier), Kwetsbaar - 13, Gevoelig - 9

Tabel 40. Bijlage 3.
**Overzicht
 Grevelingen
 Integrale
 telling 2014**

	Slikken van Bommenede	Veermansplaat	Kleine Veer- mansplaat	Stampersplaat	Kleine Stam- persplaat	Dwars in de Weg	Schor Bommenede	Hompelvoet	Markenje	Kabbelaars- bank	De Punt - plasjes	De Punt – bos + de Kil-Zuid	Slik de Ki	Sl. v. Flakkee- Noord (dijk)	Sl. v. Flakkee- Noord (pad)	Sl. v. Flakkee- Noord (slik)	Sl. v. Flakkee- Zanddepot	Sl. v. Flakkee- Zuid	Herkingen – Battenoord	Slik Dijkwater	Grevel. dam	Totaal 2014
1. Dodaars											7			1								8
2. Fuut											1											1
3. Aalscholver											142											142
4. Blauwe Reiger											12											12
5. Knobbelzwaan											1						1	2				4
6. Grauwe Gans	2	21	7	30		40		150	2	4	2	6	3			1	19	7				294
7. Soepgans																						
8. Canadese Gans				1		2			1								1					5
9. Brandgans		8				11		12	100													131
10. Nijlgans		8	3	7	1	9		20	1	1		2		1		2	3	9				67
11. Bergeend	2	5	7	10		4	1	28		3		10	2	5		6	11	4				98
12. Krakeend			1	1				5	6		7							2				22
13. Wintertaling																	1					1
14. Wilde Eend	23	2	3	15	1	11	2	20	2	11	9	9	6	6			6	17				143
15. Zomertaling																						
16. Slobeend									2		1						1	1				5
17. Tafeleend											2											2
18. Kuifeend	1			1	8	1		4	7		13	1		3				5				44
19. Middelste Zaagbek		4	1	2				13		1			1									22
20. Bruine Kiekendief	2	1		1				1				1	2	1	1	1	2	2				15
21. Havik	1	1	(1)	1				1		1		1		1			1	1				8-9
22. Sperwer		1		1										1								3
23. Buizerd		1		1			1	1				1		2			1	2				10
24. Torenvalk																						
25. Fazant	4			1			1							7	2	2		9				26
26. Waterhoen										1				3								4
27. Waterral											2											2
28. Meerkoe								4		3	10	2	3				12	7				41
29. Scholekster	11	20	2	13	3	27		47	5	2		2	1			8	25	57				223
30. Kluut	40				17			4	35	4		1	5			14	26			32		178
31. Kleine Plevier	1																1					2
32. Bontbekplevier	3				1				1								1	2		2		10
33. Strandplevier	10	2			3				10							4	4	7		2		46
34. Kievit	16	11		6	1	18		30	8					2		3	8	164				267
35. Houtsnip		2						2		1												5
36. Grutto		5				4		23	3					1				68				104
37. Tureluur	8	8		1	3	10		18	3					2		4	5	85				147
38. Kokmeeuw	4				10			15	743											4	109	885
39. Zwartkopmeeuw		1							83												1	85
40. Stormmeeuw	7	11				12		60	15			2	4				48	66				225
41. Kleine Mantelmeeuw		284				432		32	4								20	15		1		788
42. Zilvermeeuw	11	1008	5	5	3	1252		182	17	27		13	7			53	6			2	1	2592
43. Grote Mantelmeeuw	2	2		2	4	4		3		3			1				2	2				25
44. Grote Stern									330													330
45. Visdief	112				5	15		240	200	12			8			8	9	37	1	53	71	771
46. Noordse Stern	14	13			12			6	4				2				1	7	1			60
47. Dwergstern	72	1			6			1	19				16			4	1	2	12	8		142
48. Holenduif																						
49. Houtduif	5	10		4		7	3	4		5	5	3	1	4	2	2	13	6				74

Tabel 40. Bijlage 3. Grevelingen Integrale telling 2014	Slikken van Bommene	Veermansplaat	Kleine Veer- mansplaat	Stampersplaat	Kleine Stam- persplaat	Dwars in de Weg	Schor Bommene	Hompelvoet	Markenje	Kabbelaars- bank	De Punt - plasjes	De Punt – bos + de Kil-Zuid	Sliik de Ki	Sl. v. Flakkee- Noord (dijk)	Sl. v. Flakkee- Noord (pad)	Sl. v. Flakkee- Noord (sliik)	Sl. v. Flakkee- Zanddepot	Sl. v. Flakkee- Zuid	Herkingen – Battenoord	Sliik Dijkwater	Grev. dam	Totaal 2014
50. Turkse Tortel														1								1
51. Zomertortel		1		1				1		2	1	1			3		4					14
52. Koekoek	2	6		4		1		3		2		2		4	2	1	3	8				38
53. Ransuil	1																					1
54. Groene Specht				1											1							2
55. Grote Bonte Specht		1		2				2		2		1		1	1		1					11
56. Veldleeuwerik	13	33		17		20		74	1					4		35	15	213				425
57. Oeverzwaluw																						
58. Boerenzwaluw																						
59. Graspieper	12	16	1	17		14		37						5		63	16	63				244
60. Gele kwikstaart	1					1								1								3
61. Witte kwikstaart		1		3		1	2	1				1		1			1	1				12
62. Winterkoning	9	59	6	23			5	114		19	13	46	5	47	109	12	57	9				533
63. Heggenmus	13	7	2	8		1	3	47		23	5	12	4	3	8	3	7	1				147
64. Roodborst		3		2				5		12	3	10			4	1	3					43
65. Nachtegaal	6	40	2	4		5	1	31		10	9	18	2	7	16	4	14	4				173
66. Blauwborst		1											1		7		5	2				16
67. Roodborsttapuit	2													1	1			1				5
68. Merel	14	25	4	21		4	4	122		18	8	13	3	15	30	2	20	11				314
69. Zanglijster	8	15	1	7			2	34		12	3	9	2	8	4	1	4	1				111
70. Cetti's Zanger	1							2				3	1	3	3	1	4	1				19
71. Sprinkhaanzanger	6			1								5	2	3	2	3	9	2				33
72. Rietzanger	16						1					16	12	12	17	33	57	9				173
73. Bosrietzanger	10						1	1		1		6	5	13	1		3					41
74. Kleine Karekiet	5							1		3	10	1	6	14	1		3	1				45
75. Spotvogel	1	9	1			1		34		2	4	5	1				4					62
76. Braamsluiper	3	10	1	1		1	1	24		4	3	1		2	3	5	5	2				66
77. Grasmus	17	24	3	16		5	8	48		10	1	6	8	26	22	33	17	27				271
78. Tuinfluiter	18	22	2	12		2	4	33		12	12	8	2	3	10	10	8	7				165
79. Zwartkop	9	45	3	26		1	4	77		20	18	27	5	23	21	5	25	6				315
80. Tjiftjaf	15	59	3	29		2	7	83		14	18	37	6	26	45	4	35	12				395
81. Fitis	26	122	11	54		5	4	95		15	15	15	3	23	149	67	120	57				781
82. Gr. Vliegenvanger																						
83. Baardman													6									6
84. Staartmees	1	6		2			1	2		3	2	3		1	2		3					26
85. Pimpelmees		6		2				4		8	2	9		5	7							43
86. Koolmees	1	9	1	3			1	3		11	5	10		4	4	2	5					59
87. Boomkruiper										1	1				1							3
88. Wielewaal		1						1														2
89. Gaai	1	2		2						2	1	3		2	1		1					15
90. Ekster				1			2					1		1			2	1				8
91. Zwarte Kraai	1	2		3		1	2	4		1		2		2	1	1	3	5				28
92. Vink	1			2						2		6		5	2		3	1				22
93. Groenling	2			2			5			1				3	1		1					15
94. Putter								2		2					1		3					8
95. Kneu	12	9		3		1	8	28		6		3	2	2	4	6	10	16				110
96. Goudvink	1	2	1	1		1	1	11		4	83	3	2	2	5	1	2	1				40
97. Rietgors	7	2		2								3	6	5	5	25	11	11				77

Bijlage 4. Gegevens integrale broedvogeltellingen Grevelingen 2014

De integrale tellingen worden eens in de 3 jaar gehouden.

De organisatie berust bij Staatsbosbeheer. Rekening houdend met het wat latere broedseizoen in de Grevelingen, kustbroedvogels en datumgrenzen worden per broedseizoen drie tellingen uitgevoerd.

Tabel 41. Gegevens tellingen

datum	gebied	weersomstandigheden	tellers	evt. bijzonderheden
16 april	Platen	zonnig, minim. 4°C, max. 15 °C; zwakke OZO-wind	NS, RJ, PM, CdK, MH, PD, DvS, RvL, TdK, BK, GT	
17 april	Slikken	half bewolkt, minim. 8°C, max. 17 °C; vrij zwakke WZW- wind	NS, RJ, PM, CdK, MH, PD, TdK, BK, GT, CA, SV	
13 mei	Platen	bewolkt, later stevige regenbui; minim. 12 °C, max. 16 °C; NNW 3	ST, NS, CA, ML, PD, GT, RvL, MH, CdK	
14 mei	Slikken	wisselend bewolkt, minim 9 °C, max. 14 °C; NW3	ST, NS, CA, RvL, PD, BK, GT, MH, CdK	
4 juni	Platen	bewolkt met regen, ZW 3-4, minim. 11 °C, max. 17 °C	NS, TdK, PD, WP, GT, WvdH, CdK	
5 juni	Slikken	hoofdzakelijk bewolkt wat spetters, WZW 4, minim. 14°C , max.17 °C	ST, KL, RJ, NS, WvdH, TdK, PD, WP, GT, MH, CdK	

Aan de tellingen is meegewerkt door de volgende personen:

Staatsbosbeheer

Sander Terlouw ST
 Karel Leeftink KL
 Ralf Joosse RJ
 Peter Maas PM
 Nellie Sinnige` NS
 Marijke Lieman ML
 William van der Hulle WvdH

Stagiaire

Sander Verhage SV

Vrijwilligers

Cees Appel CA
 Theo de Kuiper TdK
 Philipp Derks PD
 Bert Kleijn BK
 René van Loo RvL
 Wil Poldervaart WP
 George Tanis GT
 Dirk van Stralen DvS

Bureau Het Zeeuws Alternatief

Mark Hoekstein MH

Bureau Sandvicensis

Kees de Kraker CdK

Naast gezamenlijke tellingen van de platen (Veermansplaat, Stampersplaat, Dwars in de Weg) en de Slikken van Flakkee werd een aantal gebieden apart onderzocht:

- De Slikken van Bommenede, Plasjes de Punt en Slik de Kil zijn als BMP-plot geïnventariseerd door Mark Hoekstein
- De Kabellaarsbank en Slik Dijkwater zijn door René van Loo geteld
- De Hompelvoet, Markenje, Kleine Veermansplaat, Kleine Stampersplaat + oeververd. Stampersplaat en De Punt-bos door Kees de Kraker en Schor Bommenede door Philipp Derks en Kees de Kraker.
- Door het DPM zijn meeuwen geteld op de Veermansplaat en Dwars in de Weg (Sander Lilipaly en Rob Strucker) en kustvogels geïnventariseerd in verschillende gebieden (o.a. Battenoord en Grevelingendam)